

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย

การจัดการตนเองกรณีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่
ของเกษตรกรตำบลกุศปลาต อําเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

เสนอโดย

สทพร ศรีสุวรรณ และคณะ

ธันวาคม 2558

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย

การจัดการตนเองกรณีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่
ของเกษตรกรตำบลกุฎปลาต อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

เสนอโดย

1. นายสพพร ศรีสุวรรณ	15.นายวิเวก เผ่าพวง	29.นายบุญมี ฤทธิศร
2. นายอุบล นวลขาว	16.นายสมัคร วรวงศ์	30.นายสปอร์ต อินทรีย์
3. นางรำไพ บุญเรือง	17.นายวิฑูรย์ อรศรี	31.นางบัวกัน มุกดา
4. นายทอง กองพัน	18.นายฉลาด ศาลารมย์	32.นางจุม รักไทย
5. นายจำลอง พิลาทอง	19.นายสุวิทย์ สุภวิงศ์	33.นายสมยงค์ ไชยเอก
6. นางสาวอารอน สันธิเสน	20.นางสาวจันทรา ธรรมชาติ	34.นางสุนนี สุภวิงศ์
7. นายสมชาย เผ่าศรี	21.นายธีรเมธ อรศรี	35.นายชรินทร์ จิตรักษ์
8. นายจำเริญ สันธิเสน	22.นางรัชฎ์ฤทัย ผลทอง	36.นายศักดิ์สิน ศรีสุวรรณ
9. นายบุญมี หงษา	23.นายวรวิทย์ กาญจน์ชัย	37.นายนเรศ สร้อยแก้ว
10.นายเสวียน ทองเสริม	24.นายฉลาด อุ่นทอง	38.นายบุญล้ำ เนินผา
11.นายสมาน แคนศิลา	25.นายประสิทธิ์ บุญรำไพ	39.นายณัฐพล ศรีสุวรรณ
12.นายสุพัฒน์ หมั่นหินลา	26.นางเดือนฉาย นามสุขา	40.เด็กหญิงอาริตา บุญเรือง
13.นายบุญเรือง เย็นใจ	27.นายละม้าย จรูญกุล	
14.นางสุวันทา ขวัญทอง	28.นายประคอง ไชยนา	

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยการจัดการตนเองกรณีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ของเกษตรกรตำบลกุคปลาตุก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ได้ทำการศึกษาข้อมูล เรื่องลักษณะพื้นที่ภูมิประเทศตำบลกุคปลาตุก ให้รู้ข้อมูลชุมชนทุกมิติ ศักยภาพของแหล่งน้ำ จำนวนแหล่งน้ำ ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำ ระบบการทำการเกษตรของสมาชิกในชุมชน บทเรียนการจัดการน้ำของตำบลกุคปลาตุกที่ผ่านมา โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลคือ ทำแบบสอบถามกะทัดรัด แจกให้ทุกครัวเรือน การประชุมกลุ่มย่อย เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการปฏิบัติ จากการดำเนินการวิจัยพบว่า พื้นที่กุคปลาตุกมีสภาพปัญหาการจัดการน้ำที่ผ่านมาไม่มีระบบในการจัดการ ต่างคนต่างทำยังไม่มีจัดการที่เหมาะสม ปัญหาในเชิงพื้นที่ พื้นที่ลุ่ม น้ำท่วมพื้นที่การเกษตร ส่งผลต่อพื้นที่ทางการเกษตรโดยเฉพาะพื้นที่นาข้าวเสียหาย พื้นที่ดอน แห้งแล้งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร โดยจากการศึกษาข้อมูลของทมิวจิยนั้นได้ร่วมกันชี้ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ คือ 1) ปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ที่ผ่านมายังไม่มีระบบการจัดการน้ำให้เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ ช่วงหน้าฝน น้ำหลากพื้นที่ดินน้ำก็ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ 2) ปัญหาในเชิงพื้นที่ พื้นที่ดินน้ำ แห้งแล้งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร พื้นที่กลางน้ำ ในฤดูน้ำหลากก็มีความอุดมสมบูรณ์ในช่วงฤดูกลเท่านั้น ไม่สามารถจะกักน้ำไว้พื้นที่การเกษตรหลังฤดูเก็บเกี่ยว พื้นที่ปลายน้ำ น้ำท่วมพื้นที่การเกษตร ส่งผลต่อพื้นที่ทางการเกษตรโดยเฉพาะพื้นที่นาข้าวเสียหาย ซึ่งทางออกหรือแนวทางในการขับเคลื่อนเรื่องการจัดการตนเองในการจัดการน้ำของตำบลกุคปลาตุก คือ 1) การพัฒนาระบบข้อมูลเรื่องแหล่งน้ำ ต.กุคปลาตุก อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ เพื่อนำเสนอต่อหน่วยงานหรือองค์กรด้านการจัดการน้ำ ทั้งโครงการในระดับหมู่บ้านและในระดับตำบล 2) การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ กล่าวคือ [1] การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ดินน้ำได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ ครอบครัว หมู พื้นที่บ้าน, เป็ด, ไก่ พื้นที่บ้าน ปลูกพืชที่ทนต่อความแห้งแล้ง หรือพืชที่ต้องการน้ำน้อย เช่น ข้าวเบา อ้อย, มันสำปะหลัง หลังฤดูเก็บเกี่ยว พืชผักสวนครัว และถั่วพริ้ว เป็นพืชที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับทุกฤดูกาล บ่อบาดาลน่าจะเหมาะสมกับพื้นที่ [2] การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่กลางน้ำได้แก่ การปลูกข้าวนาปี ปลูกพืชทั่วไป พืชไร่, พืชสวน, พืชผักสวนครัว และการเลี้ยงสัตว์ แหล่งน้ำที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ ได้แก่ บ่อสระน้ำขนาด 1,260 คิว หรือแถมถึง และ [3] การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ปลายน้ำได้แก่ การปลูกข้าวนาปี (พันธุ์ที่มีความแข็งแรงทนต่อสภาวะน้ำท่วม) การเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชระยะสั้นหลังฤดูกลเก็บเกี่ยวข้าวนาปี หรือหลังน้ำท่วม เช่น พืชไร่ มันสำปะหลัง มะนาว ปาล์มน้ำมัน ยางพารา อ้อย พืชผักสวนครัว ข้าวโพดพันธุ์เบา เลี้ยงสัตว์ หมู เป็ด ไก่ แหล่งน้ำ ที่เหมาะสม ผันน้ำจากลำเซบาย บ่อน้ำผิวดินขนาดใหญ่ บ่อบาดาล และ บ่อน้ำขนาด 1,260 ลบ.ม.

บทคัดย่อ

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมา และความสำคัญของโครงการวิจัย	1
1.2 คำถามวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์	3
1.4 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	3
1.5 นิยาม	4
1.6 พื้นที่ดำเนินการวิจัย และระยะเวลาในการวิจัย	4
1.7 ผู้ที่เกี่ยวข้องในโครงการวิจัย	4
1.8 แผนปฏิบัติการวิจัย	4
1.9 งบประมาณ	5
บทที่ 2 การทบทวนทุนเดิม งานวิจัยและงานพัฒนาในพื้นที่วิจัย	6
2.1 บริบทชุมชนตำบลกุคปลาตุก	6
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
2.3 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	13
2.4 กรอบแนวคิดการวิจัย	26
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	29
3.1 ขอบเขตการศึกษาวิจัย	29
3.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล	29
3.3 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน	30
3.4 ผู้ที่เกี่ยวข้องในโครงการวิจัย	44
บทที่ 4 ผลการศึกษาวิจัย	47
4.1 พัฒนาการของชุมชน	47
4.2 ลักษณะพื้นที่ ภูมิประเทศตำบลกุคปลาตุก	50
4.3 ศักยภาพของแหล่งน้ำ จำนวนแหล่งน้ำ	52
4.4 ระบบการทำการเกษตร	53
4.5 พัฒนาการและบทเรียนการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร	55
4.6 สรุปวิเคราะห์ข้อมูลและแนวทางในการทดลองปฏิบัติการ	67
4.7 การทดลองปฏิบัติการของตำบลกุคปลาตุก	68

4.8 ผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัย	82
บทที่ 5 สรุปและวิเคราะห์ผล	84
5.1 สรุปผลการวิจัย	84
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	87
5.2 ผลที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัย	89
5.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินโครงการ	91
5.3 ปัญหาอุปสรรค	91
5.4 ข้อเสนอแนะ	91
บรรณานุกรม	
ภาคผนวก	

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมา และความสำคัญของโครงการวิจัย

ตำบลกุดปลาคุ อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ เดิมเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในตำบลนาผือ และตำบลนาวัง อำเภอมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี ต่อมาได้แยกตัวออกมาจากตำบลนาวัง และตำบลนาผือ เมื่อปี พ.ศ.2535 และต่อมาเปลี่ยนเป็นจังหวัดอำนาจเจริญ ตำบลกุดปลาคุ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของ จังหวัดอำนาจเจริญ ทิศเหนือจดตำบลนาวัง ทิศตะวันออก จดตำบลโนนหนามแท่ง และตำบลนาผือ ทิศใต้จด ตำบลโนนโพธิ์ ตำบลนาหมอม้า ทิศตะวันตกจดลำเซบาย เขตจังหวัดยโสธร ระยะทางห่างจากตัวจังหวัด 18 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 12 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 1,331 หลังคาเรือน ประชากรรวม 5,724 ราย ชาย 2,873 ราย หญิง 2,851 ราย พื้นที่การเกษตร 28,905 ไร่ พื้นที่ป่าชุมชน 1,285 ไร่ ประชากร 95 % ประกอบ อาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนาข้าว,ทำสวนผัก,ไร่อ้อย,ยางพารา,ปาล์มน้ำมันและมันสำปะหลัง ลักษณะพื้นที่ ตำบลกุดปลาคุแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะโดยมีความแตกต่างดังนี้

1.พื้นที่ต้นน้ำ เป็นพื้นที่ดอนสูง มีป่าชุมชน “ป่าโคกห้วยตก” และป่าดอนปู่ตา “เจ้าปู่ลือคำหาญ” ที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ในระหว่าง หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 บ้านกุดปลาคุ, หมู่ที่ 3 บ้านวังแคน ,หมู่ที่ 4 บ้านคำบอน, และหมู่ 12 บ้านกุดน้ำ มีแหล่งน้ำคือ ลำห้วยตก ต้นน้ำจากป่าโคกห้วยตก หรือโคกถ้ำผักหวาน ไหลผ่าน บ้านกุดปลาคุหมู่ 1, หมู่ 2 และบ้านกุดน้ำคำ หมู่ 12 ไหลตกลำห้วยยางเหนือ ลำห้วยยาง ต้นน้ำเกิดจากแนวเขตติดต่อตำบลโนนหนามแท่ง 2 แห่ง คือลำห้วยยางเหนือ และลำห้วยยางใต้ ลำห้วยยางเหนือ ไหลผ่านบ้านวังแคน หมู่ 3 บ้านกุดปลาคุ หมู่ 1 หมู่ 2 และบ้านกุดน้ำคำหมู่ 12 ไหลตกห้วยละโง้งที่บ้านโคกช้างฮ้าย ตำบลนาวัง ร่องหินเหล็กไฟ,ห้วยตะพล,ลำห้วยแซว,ห้วยน้ำลอด(ห้วยตก) ลำห้วยยาง,ลำห้วยปงนอง,ลำห้วยไผ่ ลำห้วยทั้งหมดมีปลายที่ “ลำเซบาย” ลำห้วยยางเหนือมีหมู่บ้านติดลำห้วยที่มีการใช้น้ำเพื่อการเกษตรนอกฤดูกาล เช่นการปลูกผัก,ข้าวโพด,ถั่วแดง,พริกและอื่นๆ คือ บ้านวังแคนหมู่ 3 จำนวน 50 ครัวเรือน บ้านกุดปลาคุ หมู่ 2 จำนวน 30 ครัวเรือน บ้านคำบอนหมู่ 4 จำนวน 20 ครัวเรือน รวม 100 ครัวเรือน

2.พื้นที่กลางน้ำ มีลักษณะลุ่มๆดอนๆ ฤดูฝนจะมีน้ำเพื่อการเกษตร พอหน้าแล้งน้ำก็แห้งขอด ไม่สามารถเก็บกักได้ทั้งลำห้วยและบ่อขนาดเล็ก ครอบคลุม หมู่ 5 หมู่ 6 บ้านป่าดัว หมู่ 10 บ้านห้วยร่องคำ และหมู่ 11 บ้านป่าเตย มีลำห้วยยางใต้ ไหลผ่าน หมู่บ้านห้วยร่องคำ หมู่ 10 เป็นพื้นที่ทำไร่ ทำสวนของประชาชนตำบลกุดปลาคุ และตำบลโนนโพธิ์ ส่วนลำห้วยไผ่ ต้นน้ำเกิดจากโคกถ้ำบักดึก ไหลผ่านบ้านป่าดัว หมู่ 5 หมู่ 6 ลำห้วยปงนอง ต้นน้ำเกิดจาก โคกถ้ำบักดึก ไหลผ่านบ้านป่าดัวหมู่ 5 หมู่ 6 และลำเซบาย ต้นน้ำมาจากอำเภอนองพอกจังหวัดร้อยเอ็ดและอำเภอลือเมฆา จังหวัดยโสธร ไหลผ่านบ้านป่าดัว หมู่ 5 หมู่ 6 มีครัวเรือนที่อยู่ติดลำห้วยและใช้น้ำเพื่อการเกษตรนอกฤดูกาล ประมาณ 80 ครัวเรือน

3.พื้นที่ปลายน้ำ มีลักษณะที่ราบลุ่มติดลำเซบาย หน้าฝนจะมีน้ำท่วมซ้ำซากทุกปี พอหน้าแล้ง น้ำก็แห้งขอด ไม่สามารถนำน้ำจากลำเซบายขึ้นมาได้เพราะน้ำลึก ในฤดูฝนช่วงเดือนสิงหาคม ถึงเดือน

กันยายน ช่วงที่ข้าวตั้งท้อง น้ำปีที่ฝนดีน้ำจะเอ่อท่วมที่นาครั้งหนึ่งเป็นเวลา 5-6 วัน เฉลี่ยปีหนึ่งท่วม 2-3 ครั้ง พื้นที่ที่ได้รับน้ำท่วมเฉลี่ย 6 หมู่บ้าน จำนวนพื้นที่ 3,000 ไร่ ประมาณ 150 ครัวเรือน ครอบคลุมหมู่ 7, หมู่ 8 บ้านนาสีนวน, หมู่ 9 บ้านนาเมือง และหมู่ 11 บ้านป่าเตย บางส่วน มีครัวเรือนติดลำห้วยใช้น้ำนอกฤดูกาล หลังการเก็บเกี่ยวเพื่อทำการเกษตรประมาณ 150 ครัวเรือน คือลำห้วยไฟ ต้นน้ำเกิดจากโคกคำบักคึก ไหลผ่าน บ้านป่าเตย หมู่ 11 และบ้านนาสีนวนหมู่ 7 หมู่ 8 ไหลตกลำเซบาย มีลำห้วยป่งนอง ต้นน้ำเกิดจากโคกคำบักคึก ไหลผ่านบ้านนาสีนวนหมู่ 7 หมู่ 8 และบ้านนาเมือง หมู่ 9 ไหลตกลำเซบาย และลำเซบาย ไหลผ่าน บ้านนาสีนวนหมู่ 7 หมู่ 8 บ้านนาเมืองหมู่ 9 และบ้านป่าเตยหมู่ 11

จากลักษณะพื้นที่และแหล่งน้ำ จะเห็นว่าตำบลกุดปลาคุมีแหล่งน้ำจำนวนมาก แต่ก็ยังมีปัญหาเรื่องการขาดน้ำในฤดูทำนาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขาดน้ำในช่วงปักดำและข้าวตั้งท้องเมื่อฝนทิ้งช่วง มีแหล่งน้ำแต่ไม่สามารถนำน้ำมาใช้ได้ แต่พอช่วงข้าวตั้งท้องกลับเจอปัญหาน้ำท่วมระยะเวลานานจนข้าวเน่าตาย น้ำฝนน้ำหลากที่ลุ่มท่วมซ้ำซาก ที่คอนกักเก็บน้ำไม่อยู่แล้งซ้ำซาก ที่ผ่านมากการจัดการน้ำของชุมชนไม่มีการจัดการอย่างเป็นระบบและถูกวิธี ต่างคนต่างทำ ใครมีทุนมากก็ได้ดำเนินการในกิจการของตัวเอง ส่วนคนที่ไม่มีทุนก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ และยังขาดโอกาสการรวมตัวเพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมอันเป็นแนวทางสู่การแก้ไขปัญหาก็ยังอยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำ แม้ว่าในปี 2550 ตำบลกุดปลาคุ ได้เข้าร่วมกิจกรรมของขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดอำนาจเจริญ กระบวนการทำงานได้พัฒนาการจนเป็นตำบลลำดับต้นของขบวน และดำเนินงานหลากหลายกิจกรรม ปี 2551 เมื่อ พรบ.สภาองค์กรชุมชนตำบลประกาศใช้ ก็ได้จัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลกุดปลาคุ และดำเนินกิจกรรมต่างๆมาจากความต้องการของชุมชน ปี 2554 ได้เข้าร่วมกิจกรรมประชาธิปไตยชุมชน ขบวนการขับเคลื่อนทำให้เกิดการทำธรรมนูญประชาชน คนอำนาจเจริญ และประกาศใช้ในวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2555 และให้แต่ละตำบลได้นำธรรมนูญประชาชนสู่การปฏิบัติ เพื่อให้เกิดกระบวนการนำสู่ตำบล จังหวัดจัดการตนเอง

แต่ในปัญหาเรื่องการจัดการน้ำที่ผ่านมายังไม่มีการจัดรูปแบบการจัดการน้ำให้เป็นระบบ หรือการจัดการน้ำที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ ตามลักษณะภูมิประเทศ การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ ก็เป็นเพียงผลการดำเนินงานตามนโยบาย แบบภาพรวมทั่วประเทศที่ถูกออกแบบมาเพื่อลักษณะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้นแต่นำไปประกาศใช้ทั่วราชอาณาจักร หรือไม่ก็มีการดำเนินงานแบบเร่งด่วนในช่วงความเร่งด่วนในการใช้จ่ายงบประมาณประจำปีของหน่วยงานรัฐช่วงจะสิ้นปีงบประมาณ (ป้องกันการเรียกคืนงบประมาณประจำปี) ของหน่วยงานต่างๆ ความเร่งด่วนเช่นนี้จึงไม่เกิดผลต่อการพัฒนาหรือความต้องการของชุมชน แต่ก็ต้องคว้าวางไว้ก่อน แม้จะไม่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ อันเนื่องมาจากไม่การวิเคราะห์ การค้นหารูปแบบที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ชุมชน หากมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อค้นหาสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง แล้วนำมาวิเคราะห์หาสาเหตุก็อาจรู้แนวทางการแก้ไขที่ปัญหาที่ถูกวิธี

1.2 คำถามวิจัย

1.2.1 คำถามวิจัยหลัก แนวทางการจัดการตนเองเพื่อการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ของเกษตรกรตำบลกุคปลาคุ อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นอย่างไร

1.2.2 คำถามย่อย มีดังนี้

1. ลักษณะพื้นที่ ภูมิประเทศตำบลกุคปลาคุ เป็นอย่างไร
2. สักยภาพของแหล่งน้ำ จำนวนแหล่งน้ำ ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำต่างๆของตำบลกุคปลาคุเป็นอย่างไร
3. ระบบเกษตรของสมาชิกในชุมชนตำบลกุคปลาคุ เป็นอย่างไร
4. บทเรียนการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของตำบลกุคปลาคุที่ผ่านมา เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลักษณะพื้นที่ ภูมิประเทศตำบลกุคปลาคุให้รู้ข้อมูลชุมชนทุกมิติ
2. เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งน้ำ จำนวนแหล่งน้ำ ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำ
3. เพื่อศึกษาระบบการทำการเกษตรของสมาชิกในชุมชน
4. เพื่อศึกษาบทเรียนการจัดการน้ำของตำบลกุคปลาคุที่ผ่านมา
5. เพื่อหาแนวทางการจัดการตนเองเพื่อการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ของเกษตรกรตำบลกุคปลาคุ อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

1.4 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.4.1 มิติเชิงวิจัย มีดังนี้

1. ได้ข้อมูลลักษณะพื้นที่ ภูมิประเทศตำบลกุคปลาคุ
2. ได้ข้อมูลศักยภาพของแหล่งน้ำ จำนวนแหล่งน้ำ ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำ
3. ได้ข้อมูลระบบเกษตรของสมาชิกในชุมชน
4. ได้บทเรียนการจัดการน้ำของตำบลกุคปลาคุที่ผ่านมา
5. ได้แนวทางการจัดการตนเองเพื่อการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ตำบลกุคปลาคุ อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ อย่างเป็นรูปธรรมที่มาจากผลงานการวิจัย

1.4.2 มิติเชิงพัฒนา มีดังนี้

1. ได้จิตวิญญาณประชาชนในความร่วมมือร่วม จนเกิดตำบลจัดการตนเอง ตำบลกุคปลาคุ อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ อย่างเป็นรูปธรรมที่มาจากผลงานการวิจัย
2. เกิดการเรียนรู้ขบวนการการทำงาน และขั้นตอนกระบวนการทำงานรูปแบบงานวิจัย
3. ทราบข้อมูลปัญหาและสาเหตุของปัญหาทุกมิติที่เป็นจริง สามารถนำข้อมูลจัดแผนการ

พัฒนาการจัดการทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนได้

4. เกิดนักวิจัยรุ่นใหม่เพื่อขยายผลงานและมีแผนงานที่จะค้นหาตัวการปัญหาอื่นต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ
5. มีขบวนการระบบการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างถูกวิธีและเป็นประโยชน์
6. สามารถนำผลงานการวิจัยเป็นข้อมูลอ้างอิง การจัดการสังคม และการจัดการน้ำไปแก้ไขปัญหของชุมชนจนทำให้ชุมชนจัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.5 นิยาม

1. คำว่าการจัดการตนเอง หมายถึง การพึ่งพาตนเองตามวิถีชุมชน เน้นหลักเศรษฐกิจพอเพียง
2. การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ หมายถึง การคำนวณน้ำให้เหมาะสมกับพื้นที่การเกษตร ในปริมาณที่พอเหมาะสมกับพื้นที่

1.6 พื้นที่ดำเนินการวิจัย และระยะเวลาในการวิจัย

พื้นที่ตำบลกุศปลาต 12 หมู่บ้าน จำนวน 1,331 ครัวเรือน

1.7 ผู้ที่เกี่ยวข้องในโครงการวิจัย

ผู้นำในชุมชน ตำบลกุศปลาต

สมาชิกในชุมชน 12 หมู่บ้าน

เกษตรกรที่ทำนาและปลูกพืชผักหลังนา ในตำบลกุศปลาต

หน่วยงานส่วนภูมิภาคที่เกี่ยวข้อง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

1.8 แผนปฏิบัติการวิจัย

1. ประชุมคณะทำงาน ทีมวิจัย เพื่อทบทวนแนวคิดและแนวทางการทำงานวิจัย แบ่งบทบาทหน้าที่การทำงาน พร้อมทั้งวางแผนการดำเนินงาน แผนการปฏิบัติการร่วมกัน
2. ประชุมทำความเข้าใจการทำงานโครงการวิจัยกับสมาชิกในชุมชน เพื่อรับทราบกระบวนการดำเนินงานของโครงการร่วมกัน
3. ประชุมทีมวิจัยเพื่อออกแบบเครื่องมือ วิธีการในการสำรวจข้อมูล
4. การเก็บข้อมูล และจัดทำแผนที่ ลักษณะพื้นที่ สภาพดิน บริบทชุมชน ระบบการเกษตร ชนิดและจำนวน ผู้ทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ สำรวจแหล่งน้ำ บ่อสระในที่นาขนาด วิธีการกักเก็บปริมาณน้ำที่มีอยู่และวิธีการจัดการน้ำที่ผ่านมา การนำมาใช้ประโยชน์ในแต่ละฤดูกาล และความต้องการของชุมชน

5. ประชุมทีมวิจัยเพื่อ ประมวลผล ข้อมูล,จัดลำดับความสำคัญของข้อมูล
6. เวทีเก็บข้อมูลทุกหมู่บ้าน เพื่อให้ชุมชนได้รับทราบปรับปรุงแก้ไขข้อมูลที่ต้องการสมบูรณ์ที่สุด
7. สรุปผล เรียบเรียงข้อมูล จัดทำเป็นเอกสารรายงาน ให้ชุมชนนำข้อมูลเป็นแบบเครื่องมือสู่การทดลองปฏิบัติการ
8. ประชุมทีมวิจัยและสมาชิกในชุมชนเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล และหาแนวทางการปฏิบัติการร่วมกัน
9. ทีมวิจัยและสมาชิกทดลองปฏิบัติการกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความต้องการของชุมชน
10. ทีมวิจัยติดตามการปฏิบัติการเป็นระยะ เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม
11. ทีมวิจัยประชุมสรุปผลการปฏิบัติการแก้ไขปัญหา
12. เวทีรายงานผลการวิจัย”รูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสม”
13. สรุปผลการวิจัยและเขียนรายงานโครงการ จัดทำเอกสารรูปเล่มอย่างสมบูรณ์

1.9 งบประมาณ 216,800.00 บาท

บทที่ 2

การทบทวนทุนเดิม งานวิจัยและงานพัฒนาในพื้นที่วิจัย

การวิจัยในโครงการ การจัดการตนเองกรณีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ของเกษตรกรตำบลกุดปลาคุ อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ทีมวิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร งานวิจัย งานพัฒนา และแนวคิดทฤษฎีเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาในโครงการนี้ สรุปได้ดังนี้

2.1 บริบทชุมชนตำบลกุดปลาคุ

2.1.1 ประวัติการก่อตั้ง ประวัติความเป็นมาของตำบลกุดปลาคุ เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2414 นายกา ศรีสิงห์ พร้อมกับพวกอีกสี่คนคือ นายคำออร์ เข้มเพชร, นายโพธิ์ คดเกี้ยว, นายอินทร์ จันใด และ นายคำโพน บุญเรือง ได้ออกมาล่าสัตว์ในเขตป่าซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งต้นไม้และสัตว์ป่านานาชนิด ชายทั้ง 5 เดินทางออกจากบ้านนาวังมุงหน้าไปทางทิศใต้ห่างจากบ้านนาวังประมาณ 4 กิโลเมตร จึงได้ตั้งทับเพื่อล่าสัตว์ป่า และได้ค้างคืนที่บริเวณใกล้กับหนองน้ำขนาดใหญ่ซึ่งมีความกว้างประมาณ 2 ไร่เศษ หนองน้ำแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ พืชผักน้ำธรรมชาติ และปลูกนานาชนิด ติดกับลำห้วย (ห้วยยางปัจจุบัน) กวาง เก้ง หมูป่า เรียงผา กระรอก กระแต ลิง ค่าง บ่าง ชะนีและหมูนกนานาชนิด พากันลงมากินน้ำในบริเวณหนองน้ำแห่งนี้แทบทั้งป่า (ปัจจุบันเรียกว่ากุดปลาคุ) ทุกคนพากันใช้อาวุธหน้าไม้ ลูกดอก ธนู แลเป็นแก๊ป ยังสัตว์ได้เยอะจนเป็นที่หน้าพอใจ ทุกคนต่างก็พากันชำแหละเอาเนื้อสัตว์เหล่านั้นนำไปเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนข้าว เพราะพื้นที่บ้านนาวังติดกับลำเซบาย กุดทำนาจะมีน้ำท่วมไม่สามารถทำนาได้ดังใจคิด เวลาผ่านไปสองวัน ทุกคนก็ล่าเนื้อสัตว์ได้เป็นที่หน้าพอใจ จึงพากันเดินทางกลับบ้าน ทุกคนต่างก็นำเนื้อสัตว์ที่ได้ไปแลกเปลี่ยนข้าว และอาหารอื่นๆตามที่ต้องการ

วันหนึ่ง นายกา ศรีสิงห์ ได้ปรารภกับเพื่อนๆที่ร่วมเดินทางล่าสัตว์ว่า ทำเลที่ไปล่าสัตว์เมื่อวันก่อนช่างเป็นพื้นที่ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีหนองน้ำ มีต้นไม้ใหญ่ มีลำห้วย และมีสัตว์ป่านานาชนิด หากเราอพยพไปตั้งถิ่นฐานสร้างบ้านสร้างเรือนอยู่ น่าจะดีเพราะที่นั้นมีพื้นที่ราบลุ่มสำหรับทำนา เมื่อ นายกา ศรีสิงห์ปรารภแล้วก็หารือกับพวกเพื่อนๆทุกคนต่างก็พอใจที่เดินทางร่วมเพื่อไปตั้งรกรากใหม่ยังบริเวณดังกล่าว ทุกคนชอบหาบข้าวของใส่เกวียนเดินทางมุ่งหน้าสู่ป่าที่บริมฝั่งห้วยยางและหนองน้ำ (บริเวณวัดบ้านกุดปลาคุปัจจุบัน) ทุกคนต่างก็รวมด้วยช่วยกัน ทำห่ม ทำบ้านฟากไม้ไผ่พอได้อยู่อาศัยและพักผ่อน ไปก่อน ต่อมาก็ค่อยๆช่วยกันถาก และเรื่อยไม้ทำบ้านเป็นที่อยู่อาศัยถาวร ต่อมาไม่นานนักนายกาและพวกก็ได้สมาชิกเพิ่มขึ้นอีกเป็น 12 ครอบครัว ซึ่งย้ายมาจาก

- 1.นายดี เผ่าเพลง ย้ายมาจากบ้านโคกค่าย อำเภอบึง จังหวัดอุบลราชธานี
- 2.นายสินวน ทองจันทร์ ย้ายมาจากบ้านโคกจักษ์ อำเภอบึง จังหวัดอุบลราชธานี
- 3.นายอุ่น ลวดทอง ย้ายมาจากบ้านบึง อำเภอบึง จังหวัดอุบลราชธานี
- 4.นายสีดา เจริญพันธ์ ย้ายมาจากบ้านยาง อำเภอบึง จังหวัดอุบลราชธานี
- 5.นายสีดา โคตรอาษา ย้ายมาจากบ้านโคกค่าย อำเภอบึง จังหวัดอุบลราชธานี

- 6.นายดาว สายสมุทร ย้ายมาจากบ้านโคกค่าย อำเภอบุ่ง จังหวัดอุบลราชธานี
- 7.นายเกียงคำ อาสาพ่อ ย้ายมาจากบ้านโคกค่าย อำเภอบุ่ง จังหวัดอุบลราชธานี
- 8.นายตัน โคตรอาษา ย้ายมาจากบ้านโคกค่าย อำเภอบุ่ง จังหวัดอุบลราชธานี
- 9.นายหนั้น บุญเรือง ย้ายมาจากบ้านโคกจักษ์ อำเภอบุ่ง จังหวัดอุบลราชธานี
- 10.นายเคน ทศบุตร ย้ายมาจากบ้านโคกจักษ์ อำเภอบุ่ง จังหวัดอุบลราชธานี
- 11.นายขลุ่ย เสมอพัก ย้ายมาจากบ้านโคกจักษ์ อำเภอบุ่ง จังหวัดอุบลราชธานี
- 12.นายโน นครไทย ย้ายมาจากบ้านศรีฐาน ตำบลกระเจา อำเภอลุมพุก จังหวัด

อุบลราชธานี

ปี 2415 ฝนตกดีมาก กบ เขียด ปู ปลา อุดมสมบูรณ์มาก ทุกคนทำไร่ ข้าว ไร่ พักทอง ข้าวฟ่าง ไร่แดง ต่างก็ได้รับหมากผลอุดมสมบูรณ์ เป็นที่น่าพอใจ พอเข้าช่วงน้ำนองฤดูข้าวใหม่ ปลายัน หนองที่ทุกคนเรียกว่ากุดจนติดปากก็เกิดมีปลาชุกจำนวนมากมาอยู่ถึงขนาดผู้คนไม่กล้าลงอาบน้ำ ในหนอง เพราะกลัวเงี่ยงปลาจะปักเอา ชาวบ้านต่างก็พากันล่อเบ็ดจับปลาเหล่านั้นเป็นอาหารและนำไปเป็น สินค้าเข้าไปจำหน่ายในตัวอำเภอบุ่ง สินค้าประเภทอาหารเป็นสินค้าที่ประชาชนในอำเภอบุ่งต้องการมาก ข้าวไร่ ที่ได้จากครกมอง(ข้าวซ้อมมือ)เป็นสินค้าที่มีความต้องการเป็นอย่างมาก และสินค้าหลักอีกตัวหนึ่งก็คือเนื้อสัตว์ป่า หมูป่า เก้ง นก บ้าง ต่อมาชาวบ้านจึงขนานนามหนองที่เรียกกันจนติดปากว่ากุดเป็น (กุด ปลาชุก)ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อความอุดมสมบูรณ์ ของข้าวปลาอาหารรวมทั้งพื้นที่ทำการเกษตรมีความเหมาะสม นายกา ศรีสิงห์ จึงหารือเพื่อนบ้านว่าสมควรจะตั้งหลักปักฐานให้มั่นคงอยู่ที่นี่ ไม่ยอมอพยพไปไหน จึงขอตั้งหมู่บ้านโดยใช้ชื่อว่า บ้านกุดปลาชุก และมอบหมายให้นายกา ศรีสิงห์ เป็นผู้นำหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2416 ต่อมาชาวบ้านได้หารือกันเมื่อมีหมู่บ้านแล้วควรมีหลักบ้านหลักเมือง ชาวบ้านได้กำหนดเอาดอนเกาะที่ติดกับฝั่งลำห้วยยาง เป็นหลักบ้าน โดยอัญเชิญเจ้าปู่ลือคำหาญ ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของวงศ์ตระกูลของผู้บุกเบิกในการตั้งบ้าน มีพื้นที่ 5 ไร่เศษ พื้นที่นี้มีต้นยางขนาดใหญ่หนาทึบ ชาวบ้านเรียกกันว่า(ดอนเจ้าปู่หรือดอนปู่ตา)

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2465 ได้มีการจัดตั้งวัดเพื่อเป็นศาสนสถานในงานพิธีทำบุญของ ชาวบ้าน โดยนายกา ศรีสิงห์ได้บริจาคที่ดินที่เคยบุกเบิกทำไร่ ซึ่งอยู่ติดกับกุดปลาชุกเป็นที่ตั้งวัด และได้ร่วมกันเรือไม้ทำถิมน้ำ (โบสถ์ถิมน้ำ) ที่บริเวณกุดปลาชุก เพื่อประกอบพิธีบรรพชา อุปสมบท และสวด ปาฏิโมกข์ของสงฆ์ กว้าง 4 เมตร ยาว 6 เมตร (ปัจจุบันหายไปแล้ว เมื่อปี พ.ศ.2504 ผู้เรียบเรียงยังเห็นอยู่)

ปี พ.ศ. 2468 มีการแยกการปกครองจากตำบลบุ่ง อำเภอบุ่ง มาเป็นตำบลนาวิ่ง อำนาจเจริญประกอบด้วย 26 หมู่บ้าน บ้านกุดปลาชุกเป็นหมู่ที่ 16 ของตำบลนาวิ่งในขณะนั้น

ปี พ.ศ. 2408 มีการแยกการปกครอง จากตำบลนาวิ่ง เป็นตำบลนาฝื่อ บ้านกุดปลาชุก เป็นหมู่บ้านที่ 4 และ 11 ของตำบลนาฝื่อ

ปี พ.ศ.2535 มีการแยกการปกครองจากตำบลนาฝือ เป็นตำบลกุคปลาตุก โดยขอ หมู่บ้านนาเมือง หมู่ 9 บ้านนาสีนวน หมู่ 7 หมู่ 8 และบ้านป่าดัวหมู่ 5 หมู่ 6 จากตำบลนาวังมาขึ้นด้วย ส่วนที่ แยกมาจากตำบลนาฝือ คือ บ้านกุคปลาตุกหมู่ 1 หมู่ 2 บ้านวังแคนหมู่ 3 บ้านคำบอน หมู่ 4 ต่อมาได้แยก หมู่บ้าน หมู่ 11 บ้านป่าเตย แยกจากบ้านป่าดัวหมู่ 5 หมู่ 6 บ้านกุดน้ำคำ หมู่ 12 แยกจากบ้านกุคปลาตุก หมู่ 1

2.1.2 ข้อมูลพื้นฐานในตำบล ลักษณะที่ตั้งของตำบลกุคปลาตุก อำเภอเมือง จังหวัด อำนาจเจริญ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอเมืองอำนาจเจริญ ห่างจากตัวอำเภอและจังหวัดประมาณ 15 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 12 ตารางกิโลเมตรเศษ โดยมีอาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อ เขต ตำบลนาวัง
 ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ติดต่อ เขต ตำบลนาฝือ
 ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ติดต่อ เขต ตำบลโนนหนามแท่ง
 ทิศใต้ ติดต่อ เขต ตำบลโนนโพธิ์ / ตำบลนาหมอม้า
 ทิศตะวันตก ติดต่อ เขต ลำเซบาย จังหวัดยโสธร

จากการสำรวจพบว่าตำบลกุคปลาตุก (พ.ศ. 2556) มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 1,331 ครัวเรือน และมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 5,724 คน แยกตามรายหมู่บ้าน ดังแสดงในตาราง

ตารางที่ 2.1 จำนวน และร้อยละของครัวเรือนในตำบล กุคปลาตุก

หมู่ ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร			จำนวน ครัวเรือน	ชื่อผู้นำชุมชน (ทางการ)
		ชาย	หญิง	รวม		
1	กุคปลาตุก	295	302	597	152	นายจำลอง พิลาทอง
2	กุคปลาตุก	513	519	1,032	241	นายสมชาย เผ่าศรี
3	วังแคน	460	448	908	199	นายเสวียน ทองเสริม
4	คำบอน	98	95	193	44	นายบุญเรือง เอ็นใจ
5	ป่าดัว	265	264	520	128	นายราตรี หล้าคำแก้ว
6	ป่าดัว	170	175	345	82	นายฉลาด ศาลารมณ
7	นาสีนวน	248	232	480	105	นายธรรมธ อรศรี
8	นาสีนวน	203	224	447	96	นายวินัย บุญไร่ไฟ
9	นาเมือง	191	165	356	100	นายละม้าย จรูญกุล
10	ห้วยร่องคำ	116	121	237	55	นายสปอร์ต อินทรีย์
11	ป่าเตย	64	80	144	33	นายประยง ไชยเอก
12	กุดน้ำคำ	239	226	465	96	นายบุญร่วม สานนท์
รวม		2,873	2,851	5,724	1,331	

2.1.3 เศรษฐกิจของชุมชน หน่วยธุรกิจในเขตตำบลกุคปลาคุประกอบด้วย

- ปิ๊มน้ำมันใหญ่ 3 แห่ง
- ปิ๊มหลด 22 แห่ง
- โรงสีขนาดเล็ก (โรงสี ครอบครัว) 64 แห่ง
- ร้านค้าชุมชน 15 แห่ง
- ร้านค้า ขายของชำ ร้านขายอาหาร 23 แห่ง
- รถสูบล้ม 130 คัน
- รถโดยสาร 3 คัน
- รถรับส่งนักเรียน 6 คัน
- รถยนต์ส่วนบุคคล 157 คัน
- ฟาร์มเลี้ยงไก่ (CP.) 3 แห่ง
- ตลาด อาหารธรรมชาติ จากป่าชุมชนข้างอิทอง มีทุกวัน
- ตลาดนัดชุมชน 4 แห่ง
 - วันอาทิตย์ (วัดบ้านกุคปลาคุ)
 - วันเสาร์ (กลางบ้านวังแคน)
 - วันศุกร์ (บ้านนาสีนวน)

2.1.4 การศึกษาของชุมชน

1. โรงเรียน ขยายโอกาส 2 แห่ง โรงเรียนบ้านกุคปลาคุ โรงเรียนบ้านป่าดัว
2. โรงเรียนประถมศึกษา 3 แห่ง โรงเรียนบ้านวังแคน โรงเรียนบ้านนาสีนวน โรงเรียนบ้านนาเมือง
3. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านกุคปลาคุ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านนาสีนวน
4. ศูนย์วัฒนธรรมตำบล 1 แห่ง
5. ศูนย์การเรียนรู้ (องค์กรชุมชน ภาคประชาชน) 1 แห่ง
6. ศูนย์เรียนรู้ชุมชน (กสน.) 1 แห่ง
7. ศูนย์ข้อมูลตำบล (องค์กรชุมชนจังหวัดอำนาจเจริญ) 1 แห่ง

2.1.5 สาธารณสุข

โรงพยาบาลสุขภาพชุมชนตำบล 2 แห่ง รพ.สต.บ้านกุคปลาคุ รพ.สต.บ้านนาสีนวน
 อสม. 12 หมู่บ้าน 130 คน

2.1.6 สาธารณูปโภค

1. การบริการพื้นฐาน การคมนาคมติดต่อกับหมู่บ้าน และตัวเมืองอำเภอจังหวัด มีทางหลวงชนบท 1 สาย ผ่านบ้านทับเมยบ้านโนนหนามแท่ง เข้าสู่เมืองอำนาจเจริญ คือถนนทางหลวงแผ่นดินสาย 121 ถนนขางกูร

		จ.อำนาจเจริญ		
19	คนรักเห็ดบ้านนาเมือง	1 หมู่ 9 บ้านนาเมือง ต.กุดปลาคุง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ	นายอุบล นวลขาว	08-5203 5917
20 *	กลุ่มเย็บผ้า	16 หมู่ 9 บ้านนาเมือง ต.กุดปลาคุง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ	นายบุญหลาย จริญญา	
21	ร้านค้าชุมชน ห้วยร่องคำ	140 หมู่ 10 ต.กุดปลาคุง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ	นางบัวกัน มุกดา	08-9531 5793
22 **	ร้านค้าชุมชนบ้านวังแคน	68/1 หมู่ 3 ต.กุดปลาคุง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ	นายสัมฤทธิ์ เสนารินทร์	08-5097 0381
23	กลุ่มออมทรัพย์บ้านวังแคน	119 หมู่ 3 ต.กุดปลาคุง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ	นายสัมพัทธ์ สายเย็น	08-0066 1483
24	กลุ่มปลูกข้าวคุณภาพ	120 หมู่ 3 ต.กุดปลาคุง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ	นายเสวียน ทองเสริม	08-2164 7973
25 **	ร้านค้าชุมชนหมู่ 2	51 หมู่ 2 ต.กุดปลาคุง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ	นางบุญจันทร์ พรหมทา	08-7959 1972
26	กลุ่มไฟฟ้าบ้านคำบอน	146 หมู่ 4 ต.กุดปลาคุง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ	นายบุญเรือง เข็นใจ	08-7258 1433
27	กลุ่มเย็บผ้าบ้านคำบอน	8 หมู่ 4 ต.กุดปลาคุง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ	นางอุ๋นใจ แดงนาเพียง	08-9625 6050
28	กลุ่มเลี้ยงโค	70 หมู่ 4 ต.กุดปลาคุง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ	นางบัวจัน อุดมลาภ	
29	ชุมชนป้องกันยาเสพติดหมู่ 1	299 หมู่ 1 ต.กุดปลาคุง	นายเชื่อน ผาสุข	
30	เครือข่ายเยาวชนตำบลกุดปลาคุง	166 หมู่ 12 LC กุดน้ำคำ ต.กุดปลาคุง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ 37000	นายศตพร ศรีสุวรรณ	08-7072 1836 08-8133 5099
31	กลุ่มออมทรัพย์ บ้านคำบอน	146 หมู่ 4 ต.กุดปลาคุง	นายบุญเรือง เข็นใจ	08-7258 1433
32	ชุมชนป้องกันยาเสพติดห้วยร่องคำ	35 หมู่ 10 ต.กุดปลาคุง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ	นายสปอร์ต อินทรีย์	

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บิน คงทน (2552:บทคัดย่อ) โครงการวิจัยศึกษารูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในระดับครอบครัวที่เหมาะสมของชุมชนบ้านนาห้าง ตำบลลำโรง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุบลราชธานี จากการดำเนินการวิจัยดังกล่าวพบว่า บ้านนาห้าง ตั้งอยู่บนเนิน สูงต่ำไม่เท่ากัน สภาพพื้นที่เป็นหินปนทราย พื้นที่ทำการเกษตรของชุมชนมีประมาณ 60 ไร่เศษ สภาพดินในพื้นที่โดยมากเป็นดินทรายลึกถึง 3 เมตร เป็นดินไม่อุ้มน้ำไม่เหมาะกับการทำนา พื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำการเกษตรมี 40 ไร่เศษ ชุมชนมีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนคือ การใช้น้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติ การใช้น้ำตามฤดูกาล ได้แก่ น้ำฝน ใช้น้ำจากแหล่งน้ำที่เกิดจากการพัฒนา ด้วยศักยภาพด้านปริมาณของแหล่งน้ำของชุมชนที่มีจำนวนมาก แต่ประสิทธิภาพของการเก็บกักน้ำที่มีค่อนข้างจำกัด จึงทำให้ ปริมาณผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนต่ำ คุณภาพไม่ดี จำหน่ายไม่ได้ราคาดี รายได้ไม่เหมาะกับการลงทุน โดยจากปัญหาที่กล่าวมามีสาเหตุดังนี้ ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล พื้นที่ทำการเกษตรมีจำนวนมากขึ้น แหล่งเก็บกักน้ำในชุมชนกักเก็บน้ำได้มีเต็มประสิทธิภาพ หน่วยงานและชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในการสร้างและพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ภาคการส่งเสริมขาดความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการทำการเกษตรของพื้นที่การใช้ภาคควรความรู้ทางเทคนิคของภาคการส่งเสริม ทักษะคิดในการทำการเกษตรของชุมชน จากการสรุปและวิเคราะห์ชุมชน ชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อ กำหนดแนวทางการทำงานของโครงการ เป็นผลให้เกิดแผนการปฏิบัติการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาห้าง และค้นพบรูปแบบในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในระดับครอบครัวของชุมชนบ้านนาห้าง ดังนี้คือ รูปแบบที่ 1 เปลี่ยนระบบการจัดการน้ำ จากการใช้น้ำจาก แหล่งน้ำที่อยู่ในที่ต่ำและใช้เครื่องสูบน้ำเป็นการใช้น้ำจากแหล่งน้ำที่อยู่ที่สูง โดยการบ้านฝ่ายแก้มลิงเพิ่ม พื้นที่รับน้ำแล้ววางท่อระบายน้ำลงสู่ที่นา ในกลุ่มที่มีพื้นที่มีแหล่งน้ำเหมาะกับการทำนา รูปแบบที่ 2 เปลี่ยนระบบการผลิต โดยการเปลี่ยนจากการทำนาอย่างเดียวเป็นการปลูกพืชหลายชนิดตามลักษณะพื้นที่ที่มีความสูงต่ำ ลักษณะดินและแหล่งน้ำ ที่แตกต่างกัน โดยที่กลุ่มใช้ทำนา ที่ดอนใช้ปลูกพืชที่ต้องการน้ำน้อยและ ผักสวนครัว และ รูปแบบที่ 3 เปลี่ยนชนิดพืช โดยการเปลี่ยนจากการทำนาเป็น

สมัย เหล่ามา และคณะ (2552:บทคัดย่อ) โครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคของชุมชนบ้านโนนศาลา ตำบลลำโรง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุบลราชธานี จากผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านโนนศาลามีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบสูงหรือที่ดอนลักษณะรูปร่างคล้ายกะทะคว่ำ มีภูเขา ล้อมรอบ แหล่งน้ำของชุมชนแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) แหล่งน้ำที่เกิดจากการพัฒนา 2) แหล่งน้ำ ธรรมชาติ จากการสำรวจข้อมูลปริมาณน้ำของชุมชนทั้งสองประเภทรวมทั้งสิ้น 46,042,139 ลิตร (สี่สิบลหก ล้านสี่หมื่นสองพันหนึ่งร้อยสามสิบเก้าลิตร) แยกเป็นปริมาณน้ำที่สามารถสูบจากแหล่งน้ำที่เกิดจากการพัฒนา โดยไม่รวมแหล่งน้ำตามธรรมชาติทั้งสิ้น 42,139 ลิตร/วัน (สี่หมื่นสองพันหนึ่งร้อยสามสิบเก้าลิตร) การใช้น้ำอุปโภค บริโภคของชุมชน ในรอบปี เท่ากับ 11,178,125 ลิตร สภาพปัญหาเรื่องทรัพยากรน้ำของชุมชน ได้แก่ 1) น้ำ ดื่มไม่พอใช้ตลอดปี 2) แหล่งน้ำบาดาลขาดเนื่องจากการใช้ประโยชน์เกินกำลัง 3) น้ำประปาไม่พอใช้ตลอด

ปี 4) ถ้าห้วยแห้งขอดตื้นเขิน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงกับสภาพพื้นที่ บริบทชุมชน ศักยภาพ แหล่งน้ำ และปริมาณน้ำในชุมชน พบว่าปัญหาที่สร้างผลกระทบต่อชุมชนบ้านโนนศาลา คือ 1. การขาดสำนึกร่วมของคนในชุมชนในการดูแลช่วยเหลือและรับผิดชอบร่วมกันในสังคม 2. ขาดวิธีการจัดการน้ำที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน 3. ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมจากภัยธรรมชาติและคนในชุมชนเอง 4. ขาดการนำศักยภาพของคนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจายมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนจากการข้อมูลในเบื้องต้นยังผลต่อการกำหนดแนวทางปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน พร้อมทั้งการร่วมกันทดลองตามแนวทางปฏิบัติการ ทำให้เกิดผลดังนี้คือ คือ 1. การสร้างสำนึกร่วมในการบริหารจัดการน้ำของคนในชุมชน 2. การเพิ่มปริมาณบ่อบาดาลขนาดเล็กที่เหมาะสมในระดับครัวเรือน 3. การจัดการระบบน้ำได้ดินที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ (เชื้อดินได้ดิน) 4. การเพิ่มปริมาณน้ำผิวดินโดยการขุดลอกคลอง 5. การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ปราโมทย์ กาฐจรรย์ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับขนาดเนื้อที่ทำ การเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินทุ่งกุลาร้องไห้ จังหวัดร้อยเอ็ดพบว่า สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรไม่เข้าใจร่วมโครงการมีสาเหตุมาจากหลายประการที่สำคัญ ได้แก่เกษตรกรมีพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม บางส่วนมีพื้นที่ที่อยู่ไกลจากแหล่งน้ำซึ่งจะต้องได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนในการจัดสร้างแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและยังพบว่ามีปัญหาในการประสานงานระหว่างหน่วยงาน รวมทั้งเกษตรกรเองจะต้องอาศัยปัจจัยอีกหลาย ๆ ด้าน ที่เป็นของตนเองช่วยสนับสนุนเพื่อให้เกษตรกรประสบความสำเร็จ เช่น เงินทุน ความรู้ ความสามารถในการดำเนินการ เป็นต้น เนื่องจากการเกษตรผสมผสานมีความต้องการในลักษณะและคุณสมบัติเฉพาะของเกษตรกรเป้าหมายมีความเหมาะสม ทางกายภาพและภูมิประเทศ นอกจากนั้นเกษตรกรยังต้องการได้รับการสนับสนุนวิทยากรเทคโนโลยีและด้านอื่น ๆ อีกมากจะทำให้เกษตรกรมีโอกาสประสบความสำเร็จ ในปัจจุบันการทำการเกษตรผสมผสานอย่างยั่งยืนจึงมีเป็นจำนวนน้อย อย่างไรก็ตามยังมีเกษตรกรเป้าหมายของโครงการ บางส่วนที่ยังปฏิบัติตามและยึดการผลิตแบบการเกษตรผสมผสานอยู่ ปัญหาในการผลิตที่เกษตรกรประสบมาก ได้แก่ การขาดแคลนปัจจัยการผลิต ปัญหาที่พบบ่อยน้อย ได้แก่ ราคาผลผลิตต่ำ แหล่งกู้ยืมเงินมีไม่เพียงพอ มีการระบาดของศัตรูพืชในนาข้าวและขาดแคลนแหล่งน้ำเพิ่มขึ้น

2.3 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยการจัดการตนเองเพื่อการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ตำบลกุดปลาคุง อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีกรอบแนวคิดในเรื่อง

2.3.1 การจัดการตนเอง

แนวความคิดการพึ่งตนเองเป็นแนวความคิดในการพัฒนาประเทศโดยลดการพึ่งพาจากต่างประเทศลง โดยพยายามพึ่งพาตนเองเป็นหลัก และเพิ่มขีดความสามารถของประเทศในการพัฒนา

เทคโนโลยี การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทั้งการบริโภคและการลงทุนที่ประหยัดเงินตราต่างประเทศ การดำเนินการตามแนวความคิดนี้ (สุคใจ ทูลพานิชย์กิจ ,2547, หน้า 84) ได้แก่

1. การลดการพึ่งพาผลผลิตใดผลผลิตหนึ่งเป็นหลัก เช่น ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ผลิตข้าวได้มาก เศรษฐกิจของประเทศจะต้องพึ่งพารายได้จากการส่งออกข้าวเป็นหลัก กรณีเช่นนี้ ทำให้ข้าวเป็นผลผลิตหลัก ที่ประเทศต้องพึ่งพา หากปีใดผลผลิตข้าวไม่เพียงพอ จะทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจประเทศแย่ลง เป็นต้น การพัฒนาจึงไม่ควรมุ่งเน้นการพึ่งพาผลผลิตข้าวแต่เพียงอย่างเดียว ควรมีการพัฒนาแหล่งที่มาของรายได้ด้านอื่นๆ ด้วยเช่น การผลิตพืชเศรษฐกิจ ชนิดอื่น รายได้จากการพัฒนาภาคบริการ การท่องเที่ยว เป็นต้น

2. การปรับเปลี่ยนแผนการผลิตเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตให้สูงขึ้น เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ประเทศ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริโภคที่สอดคล้องกับการผลิต และทรัพยากรของประเทศ เพื่อประหยัดด้านรายจ่าย เป็นต้น

3. ลดการพึ่งพาจากต่างประเทศลงทุกด้าน เพื่อให้ประเทศมีการพัฒนาได้ด้วยเศรษฐกิจภายในอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง การพึ่งพาต่างประเทศมีหลายรูปแบบ เช่น

- ก. การพึ่งพาด้านการเงินลงทุน และความช่วยเหลือจากต่างประเทศ
- ข. การพึ่งพาด้านเทคโนโลยีจากต่างประเทศ
- ค. การพึ่งพาการนำเข้าสินค้าและปัจจัยการผลิตบางชนิดจากต่างประเทศ

การพึ่งพาจากต่างประเทศไม่ว่าจะรูปแบบใด มิได้เกิดผลดีในทุกด้านเสมอไป บางรูปแบบของการพึ่งพาทำให้ประเทศต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไข ข้อสัญญาผูกพันที่ทำให้ประเทศขาดเอกภาพในการตัดสินใจ ตลอดจนผลประโยชน์แอบแฝงในรูปแบบต่างๆ ที่ต่างประเทศต้องการ นอกจากนี้ยังทำให้เศรษฐกิจของประเทศต้องผูกพันกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาจากต่างประเทศ ขาดความเข้มแข็งในการพึ่งพาตนเอง การรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศมากเกินไป ทำให้เอกลักษณ์ของความเป็นชาติถูกคุกคามได้ง่าย

กาญจนา แก้วเทพ และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530 : 110-2111) ได้สรุป ปัจจัยสร้างสรรค์ที่ขาดไม่ได้สำหรับการสร้างระบบการพึ่งตนเอง คือ 1) จิตสำนึกและความตื่นตัว(Awareness) ให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองที่ว่า “คนจนสามารถช่วยตัวเองพร้อมๆ กับช่วยเหลือผู้อื่นได้” 2) การจัดตั้งองค์กร การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ใช่เรื่องเฉพาะตัวบุคคล (Individual) แต่เป็นการทำกิจกรรมร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน 3) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม สมาชิกต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกขั้นตอน 4) การสำแดง (Manifestation) ศักยภาพของกลุ่ม สามารถแสดงออกได้ 2 ทาง คือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) เป็นการแสดงพลังสามัคคีภายในกลุ่ม เพื่อลดการพึ่งพาหรือการถูกเอาเปรียบจากภายนอกและการต่อรองกับภายนอก (Bargaining Power) เป็นการแสดงพลังที่มีอยู่ด้วยการต่อรองกับภายนอกกลุ่ม ทั้ง

ทางด้านราคา หรือบริการ และเพื่อรักษาความเป็นอิสระของกลุ่ม ซึ่งการแสดงพลังของกลุ่มทั้ง 2 วิธีนี้จะต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

พิเชียน ลิมป์หวังอยู่ (2530 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริมี 4 ปัจจัย ซึ่งแต่ละปัจจัยมีองค์ประกอบย่อยดังนี้

1. ปัจจัยทางการเมือง มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ความสามารถในการรับข่าวสารการมีส่วนร่วม การรู้จักแก้ปัญหา

2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ มีองค์ประกอบ คือ การมีปัจจัยพื้นฐานเพียงพอต่อการดำรงชีพ ความสมดุลระหว่างรายได้และรายจ่ายและการใช้ทรัพยากร

3. ปัจจัยทางจิตวิทยามีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ความมั่นใจในตนเองความรับผิดชอบ ความคิดริเริ่มในการสร้างความร่วมมือ และความพอใจภูมิใจในตัวเอง

4. ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม มีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ประชากรเหมาะสมกับการผลิต มีสถาบันแก้ปัญหาาร่วมกัน และความสามารถปรับประสานกับภายนอก กล่าวโดยสรุปแล้วปัจจัยในการพึ่งตนเองประกอบไปด้วย ปัจจัยทางจิตใจของประชาชนปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางเทคโนโลยีแบบแผนการผลิต ปัจจัยทางธรรมชาติแวดล้อมปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม

เมธี ชัยมาโย (2536 : 170-178) ได้ศึกษาพบว่า การพึ่งตนเองในระดับชุมชนมีองค์ประกอบ 5 ประการ คือ องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ องค์ประกอบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบด้านเทคโนโลยี องค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม และองค์ประกอบด้านจิตใจ ซึ่งผลการพัฒนาแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย รายรับรายจ่ายสมดุล ผลิตเพื่ออยู่เพื่อกินที่ เหลือขาย ไม่ขาดทุน ไม่มีหนี้สิน ประหยัด สร้างองค์กรทางเศรษฐกิจ

2. องค์ประกอบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การสร้างหรือฟื้นฟูทรัพยากรขึ้นใหม่ สามารถจะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้ การสร้างระเบียบวินัยในการใช้ทรัพยากรร่วมรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

3. องค์ประกอบด้านเทคโนโลยี ประกอบด้วย ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีการซ่อมแซมปรับปรุง ดัดแปลงเทคโนโลยีได้ภายในชุมชน สามารถถ่ายทอดเทคโนโลยีได้

4. องค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม ประกอบด้วย ความเอื้อเฟื้อ การช่วยเหลือเกื้อกูลสถาบันครอบครัวที่มั่นคง การนับถือผู้อาวุโสในชุมชน วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนการรวมตัวเป็นองค์กรประชาชนสร้างเครือข่ายกับชุมชนอื่น

5. องค์ประกอบด้านจิตใจ ประกอบด้วย ขยัน มุ่งมั่น ไม่โลภ ไม่ฟุ้งเฟ้อการตัดสินใจด้วยตนเอง การเลือกแนวทางการดำรงชีวิตด้วยตนเอง

2.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ

กัมปนาท ภักดีกุล.2548 ใน “ฐานคิดการจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการที่ชาติต้องการ” กล่าวถึง “การจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการ” ได้ยืนยันมากในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) โดยที่ประชุมนานาชาติว่าด้วยน้ำและสิ่งแวดล้อม (The International Conference on Water and the Environment, ICWE) ได้ให้ความหมายของการจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการ หรือ Integrated Water Resources Management (IWRM) ไว้ว่า “...เป็นกระบวนการซึ่งจะช่วยนานาประเทศ แก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับน้ำให้เกิดคุณค่าและตามแนวทางความยั่งยืน”

โลกพูดถึง IWRM กันครั้งแรกเมื่อเดือนมกราคม ปี ค.ศ.1992 (พ.ศ.2535) ที่เมืองดับลิน (Dublin) ประเทศไอร์แลนด์ (Ireland) ซึ่งต่อมาเป็นที่ยอมรับกันในระดับนานาชาติในการประชุมสิ่งแวดล้อมโลกในเดือน มิถุนายน ปีเดียวกัน ที่เมืองริโอเดอจาเนโร (Rio De Janeiro) ประเทศบราซิล (Brazil) ว่า IWRM เป็นกระบวนการจัดการทรัพยากรน้ำที่ถูกต้องและจำเป็นต่อโลก เพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน (ICWE, 1992) ที่ประชุม ICWE เห็นพ้องว่า ถ้าน้ำจืดได้รับการจัดการและการพัฒนาอย่างถูกต้องตามแนวทางที่ยั่งยืน โลกก็จะมีน้ำที่เพียงพอที่จะผลิตอาหาร พลังงาน เศรษฐกิจ และความต้องกรขั้นพื้นฐานได้ กล่าวคือ โลกทุกวันนี้ยังมีน้ำใช้อย่างเพียงพอ แต่วิกฤตน้ำในปัจจุบันคือวิกฤตของการจัดการที่ดี ความแห้งแล้งที่เกิดขึ้นและการจัดการน้ำที่ผิดวิธี ก่อให้เกิดปัญหาต่อโลกอย่างรุนแรงและเป็นการคุกคามความยั่งยืนและการพิทักษ์ สภาพแวดล้อม

แนวคิดเรื่องความยั่งยืน (Concept of Sustainability) กำหนดให้พิจารณาว่า กิจกรรมใดๆที่กำลังจะดำเนินการบนโลกใบนี้ ต้องครอบคลุมประเด็นอื่นที่นอกเหนือไปจากประเด็นความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ (ที่มักถูกนำมาใช้เสมอในหลายช่วงแผนการพัฒนาที่ผ่านมา) กล่าวคือ ความคุ้มค่าทางสังคมและทางนิเวศต้องนำมาพิจารณาอย่างทั่วถึงด้วย ได้แก่ ทรัพยากรกายภาพและชีวภาพ ข้อได้เปรียบและเสียเปรียบทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ของแผนทางเลือกต่างๆ

ความหมายของการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน ครอบคลุมไปถึงการใช้น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดของคนในรุ่นปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงรักษาสภาพต่างๆ ไว้ที่จะใช้ได้ถึงลูกหลานในอนาคต แนวความคิดเรื่องความยั่งยืนของทรัพยากรน้ำจำเป็นอย่างยิ่งที่จะใช้แนวทาง การมีส่วนร่วมของภาคประชาคมในกลุ่มน้ำ (participatory ecosystem-based management) บนพื้นฐานการจัดการทรัพยากรนิเวศในพื้นที่นั้นร่วมด้วย มิใช่การจัดการทรัพยากรน้ำเดี่ยวๆ โดยแยกส่วนกับตัวทรัพยากรอื่นๆ ในกลุ่มน้ำ (กัมปนาท ภักดีกุล, 2548)

การหาน้ำมาใช้ จึงมิได้หมายถึงเพียงว่า น้ำพอหรือไม่พอต่อความต้องการ ปัญหาของทรัพยากรน้ำต้องครอบคลุมไปถึง คุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งน้ำและความสมดุลของระบบนิเวศกลุ่มน้ำ ที่จะอำนวยน้ำมาให้ใช้ เพราะถ้าความแห้งแล้งเกิดขึ้น ระบบนิเวศไม่สมดุล จะมีน้ำที่ไหลออกมาตลอดทั้งปีอย่างเคย สภาพแห้งแล้งของกลุ่มน้ำต่างๆของประเทศ กำลังนำพาให้สภาวะเศรษฐกิจเมืองและชุมชน

ทั้งหมดอยู่ในภาวะที่เสี่ยง อันตรายอย่างยิ่ง จึงจำเป็นต้องหาทางออกในการแก้ปัญหาที่วิกฤตนี้อย่างเร่งด่วน (Dyson, Bergkamp, and Scanlon, 2003)

ความสำคัญของการจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการ ได้รับการกระตุ้นอีกครั้ง เมื่อองค์การสหประชาชาติ กำหนดให้ปี ค.ศ. 2003 ที่ผ่านมา เป็นปีน้ำสากล โดยมีวัตถุประสงค์คือ

1) เพิ่มความตระหนักถึงการใช้ การจัดการและการปกป้องทรัพยากรน้ำตามแนวทางความยั่งยืน

2) เร่งให้ทั่วโลกนำหลักการจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการไปใช้ในทางปฏิบัติให้ได้โดยเร็ว

การจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการในประเทศไทย ที่ผ่านมามีประเทศไทยยังไม่มีการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่มีประสิทธิภาพ เพียงพอ การแก้ไขปัญหาน้ำยังเป็นการแก้ไขปัญหเฉพาะหน้า เฉพาะฤดู เป็นการทำงานแบบแยกส่วน ต่างหน่วยงาน ต่างดำเนินงาน ภายใต้งบประมาณตนเอง (ภาพที่ 1) ยังไม่มีฐานข้อมูลรวมใดสรุปได้ว่าโครงการพัฒนาแหล่งน้ำทุกขนาดของทุกหน่วย งานในรอบ 100 ปีที่ผ่านมาที่มีที่ตั้งอยู่ที่ใดบ้างในลุ่มน้ำหนึ่งๆ และโครงการดังกล่าวสอดคล้องหรือส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ของน้ำในระบบลุ่ม น้ำอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะเมื่อการใช้ประโยชน์ที่ดินในลุ่มน้ำเปลี่ยนแปลงไปมากในปัจจุบัน ป่าต้นน้ำลำธารเปลี่ยนเป็นพื้นที่ถือครองทางการเกษตร โครงการใหม่ที่กำลังจะได้รับการอนุมัติก่อสร้างขึ้นตามแผนแก้ไขปัญหาน้ำ เฉพาะหน้า จึงเปรียบเสมือนการรักษาโรคตามอาการใช้โดยมิได้วินิจฉัยประวัติคนไข้ที่หมอ คนอื่นๆ เคยรักษามาก่อน

ประเทศไทยยังไม่มีแผนการจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการ อย่างแท้จริง ส่งผลให้ยังไม่มีแผนการจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการระดับชาติได้ สำเร็จ (National IWRM Plans) การรวมแผนงานจัดการน้ำจากต่างองค์กรได้ดำเนินงานอย่างรีบเร่งเพื่อรวมเอาแผนตำบล มาผนวกกับ แผนอำเภอกลายเป็นแผนจังหวัดและสรุปเป็นแผนในลุ่มน้ำรวม 25 ลุ่มน้ำ แต่...นั้นยังไม่ใช่แผนการจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการที่ใกล้เคียงความถูกต้อง

ประเทศไทยยังอยู่ในระหว่างแนวความคิดที่จะร่วมเป็นประเทศสมาชิกหุ้นส่วนน้ำโลก (Global Water Partnership, GWP) ซึ่งเป็นองค์กรระหว่างประเทศที่สนับสนุนภารกิจหลักในแนวทาง IWRM ดังได้กล่าวมาแล้ว ประเทศในอาเซียนได้เข้าเป็นประเทศสมาชิก GWP แล้วในปีต่างๆ ดังนี้ มาเลเซีย(ค.ศ.1997) อินโดนีเซีย(ค.ศ.2002) ฟิลิปปินส์(ค.ศ.2002) และเวียดนาม(ค.ศ.2002) ประเทศไทยยังอยู่ในระหว่างการรวมหน่วยงานที่ว่าด้วยการจัดการทรัพยากรน้ำ และยังต้องการปรับเปลี่ยนแนวคิดจากการแก้ปัญหาเป็นจุดๆ มาเป็นการแก้แบบองค์รวมทั้งลุ่มน้ำ มีการใช้คำ "ทรัพยากรลุ่มน้ำ" หรือ Watershed Resources ในการมองแบบองค์รวม

แนวคิดที่ไม่ก่อให้เกิดความยั่งยืนและไม่เป็นไปเพื่อการบูรณาการ

การบูรณาการ (Integrated) นั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย หากแต่มีความสลับซับซ้อนอยู่ใน

ตัวเอง ในลุ่มน้ำหนึ่ง ๆ มีความสัมพันธ์ของตัวองค์ประกอบมากมาย ทั้งทรัพยากรกายภาพ ชีวภาพ ระบบนิเวศ ระบบเศรษฐกิจสังคมฯลฯ ผู้ที่จะมีวิสัยทัศน์ด้านนี้ต้องผ่านการเรียน การสอน การฝึกอบรมโดยตรง และต้องการการจัดการเรียนการสอนที่อาศัยหลักสหสัมพันธ์วิทยาการ หรือ (Interdisciplinary approach) เพื่อฝึกคนออกมาเป็น Integrationist มีองค์ความรู้หลากหลาย สามารถผสมผสานและเข้าใจองค์ความรู้ของศาสตร์อื่นๆ ได้ด้วย

ศาสตราจารย์ Mays פרמאจารย์ทางด้านทรัพยากรน้ำกล่าวไว้ว่า หลักคิดใหม่ในสหศาสตร์นี้ในการจัดการทรัพยากรน้ำต้องใช้หลักสหวิทยาการ ได้แก่ ศาสตร์ทางชีววิทยา วิศวกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์กายภาพ และสังคมศาสตร์ (Mays, 1996) ดังแผนภาพข้างล่าง (รูปที่ 2) เป็นที่น่าสังเกตว่า การจัดการเรียนการสอนและการสอบเข้ามหาวิทยาลัยในประเทศไทยในสาขาวิศวกรรม ศาสตร์ ไม่ต้องสอบวิชาชีววิทยาซึ่งเป็นฐานความรู้ที่สำคัญในการทำงานกับลุ่มน้ำและ ชีวภาพต่างๆ ในสภาวะแวดล้อม

แนวคิดต่างๆ ที่ไม่ก่อให้เกิดการบูรณาการในการจัดการน้ำของชาติในปัจจุบันสรุปได้ดังนี้

1. วิธีคิดแบบเดิมๆที่ว่าโครงการก่อสร้างแหล่งน้ำคือธุรกิจ (business as usual) จึงไม่ใช้ฐานคิดที่ถูกต้องในการบริหารน้ำ แต่ควรจะคิดกลับกันว่า น้ำเป็นเรื่องของคนโดยส่วนรวม น้ำเป็นเรื่องของทุกคน (water is every body business) (Bhandari, 2003)
2. คิดไม่เป็นระบบ ซึ่งก่อให้เกิดความล่าช้าในการทำงาน การวางแผนพัฒนาแหล่งน้ำอย่างเป็นระบบ (System Thinking to Water Resources Development) ก่อนข้างมีความล่าช้ามีสาเหตุมาจากปัจจัยทางการเมือง ความเอื้ออาทรขององค์กรที่รับผิดชอบ ตลอดจนการขาดความรู้ความสามารถทั้งเชิงศาสตร์และศิลป์เรื่องการจัดการทั้ง ระบบลุ่มน้ำ (Chaturvedi, 1987)
3. แนวคิดเชิงระบบนี้ เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง โดยทั่วไปแล้ว คนยังมองเฉพาะท้องถิ่นตัวและไม่เห็นความจำเป็นในการทำงานแก้ไขทั้งระบบลุ่ม น้ำ ซึ่งมีความสลับซับซ้อนมากกว่าการมองเฉพาะจุดหรือเฉพาะถิ่นของตน
4. การคิดเชิงระบบต้องใช้กลุ่มของนักสหสัมพันธ์วิทยาการที่มีความยืดหยุ่น ซึ่งยังหาไม่ได้ง่ายนักในระบบการเรียนการสอนแบบเก่า
5. น้ำยังเป็นทรัพยากรที่หาได้ใช้คล่อง คนยังคงแก้ปัญหาเฉพาะหน้าแทนการวางแผนระยะยาว
6. คิดมองแต่ตัวน้ำ (water body) การวางแผนพัฒนาลุ่มน้ำต้องคำนึงถึงระบบนิเวศและทรัพยากรกายภาพ และชีวภาพอื่นๆ ในลุ่มน้ำควบคู่ไปด้วย
7. คิดแบบ "ข้าคือเจ้าของน้ำ" ของกรม กองและหน่วยงานต่างๆ
 - การวางแผนพัฒนาแหล่งน้ำโดยขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง
 - การวางแผนจัดการน้ำยังขาดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่แท้จริง หรือยังไม่ครบ

8. คิดแบบ "ข้าคือเจ้าของข้อมูล" สิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารคือสิทธิขั้นพื้นฐานซึ่งประชาชนควรได้รับ เพื่อการร่วมตัดสินใจดำเนินการโครงการใดๆ ในทุกขั้นตอนจากรัฐ

9. คิดแบบแยกส่วน ต้องเปลี่ยนเป็นคิดแบบองค์รวม หยุดคิดแบบศาสตร์เข้ามาคนเดียว ต้องคิดว่าศาสตร์อื่นๆก็มีความสำคัญและสัมพันธ์กัน

10. คิดแบบ preservationists คือคิดเก็บทุกอย่างทุกอย่างทุกทรัพยากรไว้ไม่ให้มีการใช้เลย นั่นคือหนทางที่คิดผิดหลักการอนุรักษ์ ต้องเปลี่ยนมาคิดแบบ conservationists คือนักอนุรักษ์ กล่าวคือให้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด ยั่งยืนถึงลูกหลานและไม่ทำลายสภาพแวดล้อม

2.3.3 ปัญหาการจัดการน้ำของประเทศไทย

ความขัดแย้งด้านการจัดสรรน้ำได้กลายเป็นปัญหาสำคัญระหว่างเมืองกับชนบท ภาคการเกษตรกับอุตสาหกรรม โดยเกิดปมขัดแย้งระหว่างประชาชน ประชาชนกับรัฐ และระหว่างหน่วยงานของรัฐเอง (มิ่งสรรพ, 2538) ประเด็นปัญหาของการจัดการน้ำในภาวะขาดแคลนน้ำ ได้แก่

1. การเปิดให้เข้าถึงการใช้น้ำได้โดยเสรีและขาดกติกากิจการการจัดสรรน้ำ การ ใช้ทรัพยากรน้ำของประเทศไทยเป็นการเข้าถึงโดยเสรีและขาดกติกากิจการการจัดสรรน้ำ ที่ดี การให้เข้าถึงน้ำโดยเสรีนี้เป็นการปล่อยให้ผู้มีเทคโนโลยีสูงกว่า ผู้มีกำลังทรัพย์มากกว่า ผู้มีแรงงาน และผู้มีอำนาจทางการเมืองมากกว่าเป็นผู้ได้เปรียบในการใช้ทรัพยากรน้ำ ก่อให้เกิดปัญหาทั้งในด้านความมีประสิทธิภาพการใช้น้ำและความชอบธรรม จึงทำให้เกิดความกดดันต่อระบบบริหารจัดการน้ำแบบกำกับและควบคุม โดยวิธีการที่ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากการใช้น้ำมักใช้คือการหาทางเข้าสู่ อำนาจอัฐส่วนอื่นๆ หรือแสวงหาการสนับสนุนจากโครงสร้างอำนาจที่ได้เปรียบในท้องถิ่น มีการรวมตัวกันเรียกร้องและประท้วงรัฐบาลเป็นระยะเวลานาน เกิดการต่อต้านและปฏิเสธอำนาจรัฐ ทำให้เจ้าพนักงานของรัฐไม่อาจดำเนินงานได้ตามปกติ

2. ความไม่มีเอกภาพ การไม่ให้ความสำคัญ และความไม่มั่นคงของนโยบายเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ แม้ประเทศไทยจะมีนโยบายและกฎหมายเกี่ยวกับน้ำหลายฉบับ และมีองค์กรจัดการน้ำของรัฐหลายองค์กร แต่การจัดการน้ำของไทยยังมีปัญหาความขัดแย้งทุกระดับดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงกล่าวได้ว่านโยบายเหล่านั้นยังไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากการดำเนินนโยบายยังขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน มาตรการหรือแผนนโยบายมีโครงสร้างอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่ผูกขาด และเหลื่อมล้ำเน้นการบริหารงานแบบศูนย์กลาง รัฐบาลดำเนินการแก้ไขปัญหที่เกิดจากภัยแล้งแต่เพียงการเยียวยาช่วยเหลือผู้ประสบภัยแบบปลายเหตุ นอกจากนี้การเปลี่ยนรัฐบาลบ่อยเป็นความไม่มั่นคงทางการเมืองทำให้การดำเนิน นโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำไม่ต่อเนื่องและขาดเสถียรภาพ

3. การไม่ได้ดำเนินการจัดการด้านอุปสงค์ (Demand Management) มาใช้ในการจัดสรรน้ำ การขยายกำลังการกักเก็บน้ำโดยการสร้างเขื่อนที่ผ่านมามีข้อเสียหลักเกณฑ์เฉพาะ ทางด้านวิศวกรรม อุทกวิทยาและผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ทำให้เมื่อดำเนินการสร้างเขื่อนแล้วเกิดผลกระทบด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการเกิดข้อพิพาทระหว่างรัฐกับกลุ่มอนุรักษ์ เป็นผลให้โครงการก่อสร้างเขื่อนในระยะ

ต่อมาเกิดขึ้นได้ยาก ปัญหา ข้อขัดแย้งในการจัดสรรทรัพยากรน้ำส่วนหนึ่งมาจากการที่การจัดการชลประทานไม่ได้นำแนวทางการบริหารจัดการอุปสงค์มาปฏิบัติกันอย่างจริงจัง ทั้งนี้ประสิทธิภาพของการใช้น้ำทางเศรษฐศาสตร์จะต้องพิจารณาถึงต้นทุนส่วน เพิ่ม หรือผลผลิตส่วนเพิ่มที่เกิดจากการใช้น้ำในกิจกรรมนั้นๆ ที่เรียกว่าค่าประสิทธิภาพการใช้น้ำ

4. การวิเคราะห์สถานการณ์น้ำขาดการเชื่อมโยงข้อมูลและไม่เป็นองค์รวม การจัดการน้ำของประเทศไทยขาดการเชื่อมโยงข้อมูลและองค์ความรู้ต่างๆ ในการวิเคราะห์สถานการณ์และการบริหารจัดการน้ำ รัฐไม่ได้มองภาพรวมของนิเวศลุ่มน้ำทั้งระบบ เช่น การใช้ประโยชน์ที่ดินระบบนิเวศป่าประเภทต่างๆ และผังเมืองกับผลกระทบต่อการใช้ของน้ำ ปริมาณน้ำที่มีในแต่ละช่วงเวลาของปี ขาดข้อมูลเกี่ยวกับการใช้น้ำในภาคการเกษตร ไม่มีข้อมูลการใช้น้ำจริงๆ ของพืชแต่ละชนิด โดยเฉพาะพืชผักผลไม้ และพืชใหม่ๆ เช่น พืชกิ่งเมืองร้อน นอกจากนี้ยังขาดข้อมูลเกี่ยวกับการใช้น้ำและการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ใน กิจกรรมประเภทต่างๆ นอกภาคเกษตร ทำให้การประเมินการใช้น้ำไม่ถูกต้องเนื่องจากไม่มีข้อมูลในการพิจารณาที่รอบ ด้านเพียงพอ นอกจากนี้ในการดำเนินงานด้านการพัฒนาแหล่งน้ำและระบบน้ำมักไม่คำนึงถึงข้อ จำกัดด้านนิเวศที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและการดำรงชีวิตของแต่ละท้องถิ่น ทำให้การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาภัยแล้งไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง นำไปสู่การวางแผนบริหารจัดการน้ำที่ผิดพลาด

5. การเปลี่ยนแปลงไปของความต้องการใช้น้ำและการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นทั้งในลักษณะการจัดการน้ำโดยชุมชนในท้องถิ่นและลักษณะที่หน่วยงานรัฐเป็นเจ้าภาพ สำหรับการจัดการน้ำโดยชุมชนท้องถิ่น โดยปกติจะมีระบบเหมืองฝาย¹ ทำให้ต้นทุนในการจัดการน้ำในพื้นที่นั้นค่อนข้างต่ำ ผู้ทำนาทุกคนมีสิทธิใช้น้ำอย่างเต็มที่ในฤดูฝน ส่วนการใช้น้ำในฤดูแล้งแก่เหมืองและแก่ฝาย จะ จัดสรรน้ำให้ผู้ทำการปลูกพืช ผู้ใช้น้ำทุกคนจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมเหมืองฝายตามกฎระเบียบที่เรียกว่าสัญญา เหมืองฝาย ซึ่งเป็นกฎกติกาที่สมาชิกผู้ใช้น้ำร่วมกันกำหนดขึ้น

แต่ต่อมาเมื่อระบบเศรษฐกิจมีการขยายตัวเกษตรกรมีการปลูกพืชแบบเข้มข้นและยังทำการเพาะปลูกตลอดปีด้วย ทำให้มีความต้องการใช้น้ำมากขึ้นปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งจึงรุนแรงขึ้น และเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปมากขึ้นๆ แรงดึงดูดนอกภาคเกษตรทำให้แรงงานหนุ่มสาวออกจากชนบทเข้าไปทำงานและอาศัยอยู่ ในเมือง เมื่อแรงงานไม่เพียงพอชาวบ้านที่เหลืออยู่ได้แสวงหานวัตกรรมมาเป็นเครื่อง มือในการจัดการน้ำ เช่น การใช้ระบบแรงงานรับจ้างแทนแรงงานครอบครัวซึ่งเงินค่าจ้างมาจากรายได้ทาง อื่น การจ้างผู้จัดการเหมืองแทนการเลือกตั้งแก่เหมืองและแก่ฝาย และขณะเดียวกันคนในพื้นที่บางส่วนได้ขายที่ดินตนเองให้บุคคลภายนอกซึ่งมักจะ เปลี่ยนรูปแบบการใช้ที่ดินโดยไม่ได้อาศัยที่ดินเพื่อทำการเกษตรลักษณะเดิมอีกต่อไป ทำให้มีผู้ใช้น้ำที่ไม่ใช่สมาชิกองค์กรหมู่บ้านเกิดขึ้นและมากขึ้น

เรื่อยๆ โดยผู้ใช้น้ำเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องยึดถือจารีตของชุมชน ทำให้ความเข้มแข็งของการจัดสรรน้ำในองค์กรหมู่บ้านลดลง

ส่วนการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำกับหน่วยงานของรัฐในยุคแรกเมื่อกรมชลประทานได้จัดตั้งโครงการชลประทานขึ้น ก็ได้มีความพยายามที่จะดึงสมาคมผู้ใช้น้ำมาโดยตลอด แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะผู้ใช้น้ำไม่เห็นประโยชน์ของสมาคม เนื่องจากกรมชลประทานได้ให้บริการอยู่ค่อนข้างครบถ้วนแล้ว ในปัจจุบันแนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนได้มีมิติที่หลากหลาย ขึ้น แรงกดดันจากขบวนการต่อสู้เพื่อสิทธิของชุมชนได้เรียกร้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับรู้ถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการสาธารณะขนาดใหญ่ และแสดงความคิดเห็นที่เกี่ยวกับผลกระทบต่อการค้ารังสีของตน

การเปลี่ยนแปลงไปของสังคมมีผลต่อรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำของประชาชน วิธีการบริหารจัดการน้ำตามไม่ทันการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม หากยังใช้แนวนโยบายและมาตรการจัดการแบบเดิมจะไม่สามารถบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพได้

2.3.4 แนวทางในการจัดสรรน้ำ

1. การประเมินความเสี่ยง ประเทศไทยมีปัญหาการจัดการน้ำระดับปานกลางและมีความมั่นคงด้านน้ำค่อนข้างสูง เมื่อเทียบกับประเทศที่เป็นคู่แข่งกันในการส่งออกข้าวกับไทย เช่น สหรัฐอเมริกาซึ่งมีอุปทานน้ำและความมั่นคงด้านน้ำสูงกว่าไทย ส่วนประเทศจีน เวียดนาม กัมพูชาและพม่าซึ่งเป็นประเทศคู่แข่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อาจมีศักยภาพน้ำสูงกว่าไทย แต่มีกำลังกักเก็บต่ำกว่าไทย

สถานการณ์ที่ขาดแคลนน้ำย่อมมีวิธีการจัดการและกลไกที่แตกต่างกัน ดังนั้นเราต้องประเมินสถานการณ์ให้ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุดจึงจะ ประเมินความเสี่ยงได้ถูกต้อง ภาคเกษตรใช้น้ำกว่าร้อยละ 90 ของน้ำทั้งหมด ดังนั้นสถานการณ์การขาดแคลนน้ำจึงขึ้นอยู่กับการต้องการของภาคเกษตร โดยเฉพาะข้าวเป็นสำคัญ ข้าว นับว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญมาก นอกจากจะเป็นพืชอาหารที่คนไทยบริโภคเป็นหลักแล้วข้าวยังเป็นสินค้าส่งออกที่ทำรายได้ให้กับประเทศลำดับต้นๆ อีกด้วย แต่ข้าวเป็นพืชที่ใช้น้ำมาก หากความต้องการข้าวในตลาดโลกสูงขึ้นข้าวมีราคาดี การปลูกข้าวจะยิ่งเข้มข้นขึ้น พื้นที่ส่วนใหญ่ทำนาได้เพียงปีละครั้ง แต่บางพื้นที่ปลูกข้าวถึงสองครั้งในรอบปีและบางพื้นที่ปลูกข้าวถึงห้าครั้งในระยะเวลาสองปี นอกจากนี้ชาวนาในบางพื้นที่ยังพยายามที่จะทำนาโดยใช้น้ำใต้ดินเป็นน้ำสำรอง เพื่อปลูกข้าว แสดงให้เห็นว่าประสิทธิภาพการใช้น้ำของชาวนามีความแตกต่างกัน และก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้น ความขัดแย้งด้านการจัดสรรน้ำได้กลายเป็นปัญหาสำคัญในภาคการเกษตร

2. การพัฒนาปรับปรุงและฟื้นฟูแหล่งน้ำ การพัฒนาปรับปรุงและฟื้นฟูแหล่งน้ำ เพื่อเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนในแหล่งน้ำที่มี ศักยภาพในการกักเก็บน้ำต้องเหมาะสมกับระบบนิเวศ ภูมิสังคม เศรษฐกิจ และความต้องการร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นและผู้มีส่วนได้เสีย การสนับสนุนการเพิ่มผลผลิตเพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหารและพลังงานแก่ ประเทศทำได้โดยการเพิ่มพื้นที่ชลประทานและประสิทธิภาพ

การกระจายน้ำของระบบชลประทานอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม การพัฒนาแหล่งน้ำตามแนวพระราชดำริ ทั้งแหล่งน้ำผิวดิน แหล่งน้ำบาดาล แหล่งน้ำชุมชนและแหล่งน้ำในไร่นา รวมทั้งแก้มลิงและฝายชะลอน้ำ ตลอดจนการผันน้ำระหว่างลุ่มน้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศให้สอดคล้องกับ ศักยภาพของพื้นที่ ควบคู่กับการจัดการความต้องการใช้น้ำ โดยคำนึงถึงความสมดุลและเป็นธรรมในการจัดสรรน้ำให้ภาคการใช้น้ำต่างๆ กับปริมาณน้ำต้นทุนที่มีอยู่ และความพร้อมของประชาชนในพื้นที่

3. การจัดสรรทรัพยากรน้ำระหว่างผู้ใช้น้ำ แนวทางการจัดสรรทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพระหว่างผู้ใช้น้ำด้วยกันมี 2 วิธี คือ (1) การใช้มาตรการ “ค่าน้ำ” โดยให้ผู้ใช้น้ำมีส่วนในการรับผิดชอบในต้นทุนในการจัดการ การดำเนินการ และต้นทุนทางสังคมที่เกิดขึ้น โดยการเสียค่าน้ำในอัตราที่เหมาะสม ซึ่งต้องมีการพิจารณาปัจจัยหลายประการ เช่น ระบบการส่งน้ำ ควบคุมน้ำ การยอมรับและการเตรียมความพร้อมในทุกระดับ เป็นต้น และ (2) การใช้กลไกของตลาดโดยทำการซื้อขายสิทธิในการใช้น้ำ กลไกของตลาดจะเกิดได้ก็ต่อเมื่ออุปสงค์ของน้ำมีมากกว่าอุปทานของน้ำ และต้องมีการกำหนดสิทธิของน้ำไว้อย่างชัดเจน มีโครงสร้างของระบบพื้นฐานของระบบชลประทานเพียงพอในการซื้อขายส่งน้ำและวัดปริมาณน้ำ มีกฎหมายและข้อบัญญัติรองรับ มีแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง มีแนวทางในการจัดสรรน้ำเมื่ออุปทานน้ำน้อยหรือมากเกินไปได้อย่างเสมอภาค มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น

4. การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำและการชลประทาน การวัดประสิทธิภาพของการชลประทานทำได้โดยกำหนดขอบเขตที่แน่นอน และพิจารณาถึงผู้ได้รับประโยชน์จากการชลประทานทั้งทางด้านเวลาและสถานที่ คือ effective irrigation efficiency เป็นการพิจารณาน้ำที่ไหลเข้าและไหลออกจากระบบ ในทำนองเดียวกัน ตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพในระดับลุ่มน้ำจะต้องพิจารณาถึงน้ำไหลกลับและการนำน้ำมาใช้อีก มีการวัดผลิตภาพของน้ำในขบวนการผลิต เป็นการวัดมูลค่าที่แท้จริงจากการใช้น้ำหนึ่งหน่วยเมื่อน้ำเป็นปัจจัยการผลิตปัจจัยหนึ่ง เช่น ผลผลิตข้าวต่อน้ำหนึ่งหน่วย ซึ่งปริมาณน้ำดังกล่าวได้รวมเอาผลของประสิทธิภาพของการชลประทานเข้าไปด้วย

การเพิ่มประสิทธิภาพของการชลประทานที่ถูกต้องทำได้โดยการประหยัดน้ำที่สามารถก่อให้เกิดประโยชน์จากการใช้น้ำเพิ่มขึ้น เช่น การเพิ่มผลผลิตต่อปริมาณน้ำ การลดปริมาณน้ำที่สูญหายไปจากระบบและไม่สามารถนำกลับมาใช้ได้ อีกการไม่ก่อให้เกิดปัญหาคุณภาพน้ำ นอกจากนี้การเพิ่มประสิทธิภาพควรพิจารณาจากค่าประสิทธิภาพการใช้น้ำทาง เศรษฐศาสตร์ซึ่งเป็นข้อมูลสนับสนุนที่สำคัญในการบริหารจัดการน้ำ การจัดสรรน้ำในกรณีที่มีปริมาณจำกัด โดยยึดหลักที่ว่าผลตอบแทนต่อน้ำของผู้ใช้น้ำทุกกลุ่มจะต้องเท่ากัน โดยจัดระบบการกระจายน้ำให้เหมาะสมในทุกภาคส่วน ทั้งภาคเกษตร อุตสาหกรรม และอุปโภคบริโภค ใช้หลักการลดการใช้น้ำ และการนำกลับมาใช้ใหม่ และจัดทำข้อมูลการใช้น้ำ (Water Footprint)

การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีการเกษตรมีความสำคัญในการเพิ่มผลผลิตของน้ำ เช่น การพัฒนาพันธุ์พืชที่ให้ผลผลิตสูง พันธุ์พืชอายุสั้นจะใช้น้ำน้อยกว่าพันธุ์พืชอายุยาว วิธีการเกษตรเป็นต้น ทางเลือกในการจัดการน้ำภาคการเกษตรอื่นๆ ได้แก่ การลดความต้องการและการปรับโครงสร้างการเกษตรไปหาพืชที่ใช้น้ำน้อยในฤดูแล้ง การลดการสูญเสียน้ำอันเนื่องมาจากการระเหย การเคลื่อนย้ายน้ำจากการเพาะปลูกที่มีมูลค่าต่ำไปยังการเพาะปลูกที่มีมูลค่า สูง การลดมลพิษทางน้ำและการจัดการน้ำอย่างบูรณาการ ต้องหาวิธีกักเก็บน้ำให้มีประสิทธิภาพ การจัดการใช้ที่ดินและน้ำร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

การจัดการการผลิตภายในโรงงานอุตสาหกรรมที่ดีสามารถทำให้ความต้องการใช้น้ำเพื่อ การอุตสาหกรรมลดลงได้ เช่น การใช้โรงงานให้เต็มความสามารถ หรือการเลือกใช้เทคโนโลยีจากต่างประเทศหรือโรงงานที่มีเจ้าของเป็นชาวต่างประเทศจะมีการใช้น้ำที่ประหยัดกว่าการที่เจ้าของเป็นคนไทย เป็นต้น

5. การจัดทำแผนแม่บทโครงสร้างพื้นฐานด้านทรัพยากรน้ำและการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ ควร มีการจัดทำแผนแม่บทโครงสร้างพื้นฐานด้านทรัพยากรน้ำ เพื่อให้มีน้ำสะอาดในการอุปโภค บริโภคอย่างเป็นระบบโดยจัดการน้ำผิวดินและน้ำใต้ดินอย่างผสมผสานตามศักยภาพ ของพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงน้ำสะอาดได้อย่างทั่วถึง และให้มีการปรับปรุง พระราชบัญญัติน้ำและพระราชบัญญัติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยให้มีการทำประชาพิจารณ์ร่างพระราชบัญญัติอย่างกว้างขวาง ควรมีการคุ้มครองพื้นที่อนุรักษ์และระบบนิเวศที่เปราะบางและความหลากหลาย ทางชีวภาพโดยพื้นที่ต้นน้ำส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าในท้องถิ่นโดยองค์กรชุมชน

6. การให้ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรมีการบรรจุหลักสูตรความรู้เรื่องน้ำในทุกระดับการศึกษาเพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรน้ำและสิทธิหน้าที่ของ ตนเอง ให้ความรู้เรื่องกฎหมาย มีการประชาสัมพันธ์และการให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องน้ำต่อสาธารณชนและ แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง รวมทั้งปลูกจิตสำนึกแก่สาธารณชนในการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพและการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สนับสนุนและกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันภัยแล้งและ บริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

สนับสนุนงานวิจัยเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ โดยจัดงบประมาณสนับสนุนการวิจัย เพื่อให้มีข้อมูลสนับสนุนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่ถูกต้องและเหมาะสม กับประเทศ

สนับสนุนให้มีการถ่ายทอดความรู้และแนะแนวทางแก่เกษตรกรถึงวิธีเกษตรกรรมที่ใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าถึงเทคโนโลยีการเกษตรที่ทันสมัยโดยมีทางเลือกในการทำ การปลูกพืชที่สร้างรายได้สูง ใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ก่อให้เกิดมลพิษทางน้ำ เป็นต้น

2.3.5 ทฤษฎีใหม่การบริหารจัดการที่ดินเพื่อการเกษตรตามพระราชดำริ

ในทุกครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรตามพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศนั้น ได้ทรงถามเกษตรกรและทอดพระเนตรพบสภาพปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการปลูกข้าวและเกิดแรงกดดัน พระราช หฤทัย อันเป็นแนวคิดขึ้นว่า

1. ข้าวเป็นพืชที่แข็งแกร่งมาก หากได้น้ำเพียงพอจะสามารถเพิ่มปริมาณเมล็ดข้าวได้มากยิ่งขึ้น
2. หากเก็บน้ำฝนที่ตกลงมาไว้ได้แล้ว นำมาใช้ในการเพาะปลูกก็จะสามารถเก็บเกี่ยวได้มากขึ้นเช่นกัน
3. การสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่นับวันแต่ละยากที่จะดำเนินการได้เนื่องจากการขยายตัวของชุมชนและข้อจำกัด ของปริมาณที่ดิน เป็นอุปสรรคสำคัญ

4. หากแต่ละครัวเรือนมีสระน้ำประจำไร่นาทุกครัวเรือนแล้วเมื่อรวมปริมาณกันก็ย่อมเท่ากับปริมาณในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่แต่สิ้นค่าใช้จ่ายน้อย และเกิดประโยชน์สูงสุดโดยตรงมากกว่า

ในเวลาต่อมาได้พระราชทานพระราชดำริให้ทำการทดลอง"ทฤษฎีใหม่"เกี่ยวกับการจัดการที่ดิน และแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรขึ้น ณ วัดมงคลชัยพัฒนาตำบลห้วยบงอำเภอเมืองจังหวัดสระบุรีแนวทฤษฎีใหม่กำหนดขึ้นดังนี้ ให้แบ่งพื้นที่ถือครอง ทางเกษตร ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วเกษตรกรไทย มีเนื้อที่ดินประมาณ 10 -15 ไร่ต่อครอบครัว แบ่งออกเป็นสัดส่วน 30-30-30-10 คือ

ส่วนแรก : ไร่ละ 30 เนื้อที่เฉลี่ย 3 ไร่ ให้ทำการขุดสระกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเพาะปลูก โดยมีความลึกประมาณ 4 เมตร ซึ่งจะสามารถรับน้ำได้จุถึง 19,000 ลูกบาศก์เมตรโดยการรองรับจากน้ำฝน ราษฎรจะสามารถนำน้ำนี้ไปใช้ในการเกษตร ได้ตลอดปีและยังสามารถเลี้ยงปลาและปลูกพืชน้ำ พืชริมสระ เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย

ส่วนที่สอง : ไร่ละ 60 เนื้อที่เฉลี่ย ประมาณ 10 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตรปลูกพืชผลต่าง ๆ โดยแบ่งพื้นที่นี้ออกเป็น 2 ส่วนคือ ไร่ละ 30 ในส่วนที่หนึ่ง: ทำนาข้าวประมาณ 5 ไร่ ไร่ละ 30 ในส่วนที่สอง ปลูกพืชไร่หรือพืชสวนตามแต่สภาพ ของ พื้นที่และภาวะตลาด ประมาณ 5 ไร่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงคำนวณโดยใช้หลักเกณฑ์ว่า ในพื้นที่ทำการเกษตร นี้ต้องมีน้ำใช้ในฤดูแล้ง ประมาณ 1,000 ลูกบาศก์ เมตรต่อไร่ถ้าหากแบ่ง แต่ละแปลงเกษตรให้มีเนื้อที่ 5 ไร่ ทั้ง 2 แห่งแล้ว ความต้องการน้ำจะต้อง ใช้ประมาณ 10,000 ลูกบาศก์เมตร ที่จะต้องเป็นน้ำสำรองไว้ใช้ในยามฤดูแล้ง

ส่วนที่สาม : ไร่ละ 10 เป็นพื้นที่ที่เหลือ มีเนื้อที่เฉลี่ยประมาณ 2 ไร่ จัดเป็นที่อยู่อาศัย ถนนหนทาง คันคูดินหรือคูคลอง ตลอดจนปลูกพืชสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ ทฤษฎีใหม่จึงเป็นแนวพระราชดำริใหม่ที่บัดนี้ได้รับการพิสูจน์และยอมรับกันอย่าง กว้างขวางในหมู่เกษตรกรไทยแล้วว่า พระราชดำริของพระองค์เกิดขึ้นด้วย พระอัจฉริยภาพ สูงส่งที่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ความ

สมบูรณพูนสุขแห่งราชอาณาจักรไทย อุบัติขึ้นในครั้งนี้ด้วยพระปรีชาสามารถอันเฉียบแหลมของพระมหากษัตริย์ไทยผู้มีเคยทรงหยุดนิ่งที่จะระดมสรรพกำลังทั้งปวงเพื่อความผาสุก ของชาวไทย

2.3.6 สรุปแนวคิดในการดำเนินการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ทำให้ทีมวิจัยเลือกนำมาใช้ใน งานวิจัยเรื่องนี้คือ

ปัจจัยสร้างสรรค์ที่ขาดไม่ได้สำหรับการสร้างระบบการพึ่งตนเอง คือ กาญจนา แก้วเทพ และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530 : 110-2111)

1) จิตสำนึกและความตื่นตัว(Awareness) ให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองที่ว่า “คนจนสามารถช่วยตัวเองพร้อมๆ กับช่วยเหลือผู้อื่นได้”

2) การจัดตั้งองค์กร การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ใช่เรื่องเฉพาะตัวบุคคล (Individual) แต่เป็นการทำ กิจกรรมร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน

3) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม สมาชิกต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกขั้นตอน

4) การสำแดง (Manifestation) ศักยภาพของกลุ่ม สามารถแสดงออกได้ 2 ทาง คือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) เป็นการแสดงพลังสามัคคีภายในกลุ่ม เพื่อลดการพึ่งพาหรือการถูกเอาเปรียบจากภายนอกและการต่อรองกับภายนอก (Bargaining Power) เป็นการแสดงพลังที่มีอยู่ด้วยการต่อรองกับภายนอกกลุ่ม ทั้งทางด้านราคา หรือบริการ และเพื่อรักษาความเป็นอิสระของกลุ่ม ซึ่งการแสดงพลังของกลุ่มทั้ง 2 วิธีนี้จะต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

เชียน ลิ้มปี่หว่องอยู่ (2530 : บทคัดย่อ) ปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริมี 4 ปัจจัย ซึ่งแต่ละปัจจัยมีองค์ประกอบย่อยดังนี้

1. ปัจจัยทางการเมือง มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ความสามารถในการรับข่าวสารการมีส่วนร่วม การรู้จักแก้ปัญหา

2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ มีองค์ประกอบ คือ การมีปัจจัยพื้นฐานเพียงพอต่อการดำรงชีพความสมดุลระหว่างรายได้และรายจ่ายและการใช้ทรัพยากร

3. ปัจจัยทางจิตวิทยามีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ความมั่นใจในตนเองความรับผิดชอบ ความคิดริเริ่มในการสร้างความร่วมมือ และความพอใจภูมิใจในตัวเอง

4. ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม มีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ประชากรเหมาะสมกับการผลิต มีสถาบันแก้ปัญหาร่วมกัน และความสามารถปรับประสานกับภายนอก

เมธี ชัยมาโย (2536 : 170-178) การพึ่งตนเองในระดับชุมชนมีองค์ประกอบ 5 ประการ คือ องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ องค์ประกอบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบด้านเทคโนโลยี องค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม และองค์ประกอบด้านจิตใจ

ในส่วนในเรื่องของมุมมองและแนวทางในการดำเนินการวิจัยในเรื่องของทรัพยากรน้ำ มีดังนี้ ปัญหาการจัดการน้ำ ปมขัดแย้งระหว่างประชาชน ประชาชนกับรัฐ และระหว่างหน่วยงานของรัฐเอง (มิ่งสรรพ, 2538) ประเด็นปัญหาของการจัดการน้ำในภาวะขาดแคลนน้ำ ได้แก่

1. การเปิดให้เข้าถึงการใช้น้ำได้โดยเสรีและขาดกติกากิจการจตุรน้ำ
2. ความไม่มีเอกภาพ การไม่ให้ความสำคัญ และความไม่มั่นคงของนโยบายเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ
3. การไม่ได้ดำเนินการจัดการด้านอุปสงค์ (Demand Management)
4. การวิเคราะห์สถานการณ์น้ำขาดการเชื่อมโยงข้อมูลและไม่เป็นองค์รวม
5. การเปลี่ยนแปลงไปของความต้องการใช้น้ำและการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำของประชาชน

ทางออกในการแก้ปัญหาที่วิกฤตนี้อย่างเร่งด่วน (Dyson, Bergkamp, and Scanlon, 2003) ความสำคัญของการจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการ ได้รับการกระตุ้นอีกครั้ง เมื่อองค์การสหประชาชาติ กำหนดให้ปี ค.ศ. 2003 ที่ผ่านมามีเป็นปีน้ำสากล โดยมีวัตถุประสงค์คือ

- 1) เพิ่มความตระหนักถึงการใช้น้ำ การจัดการและการปกป้องทรัพยากรน้ำตามแนวทางความยั่งยืน
- 2) เร่งให้ทั่วโลกนำหลักการจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการไปใช้ในทางปฏิบัติให้ได้โดยเร็ว

แนวทางในการจัดสรรน้ำ (มิ่งสรรพ, อ้างแล้ว)

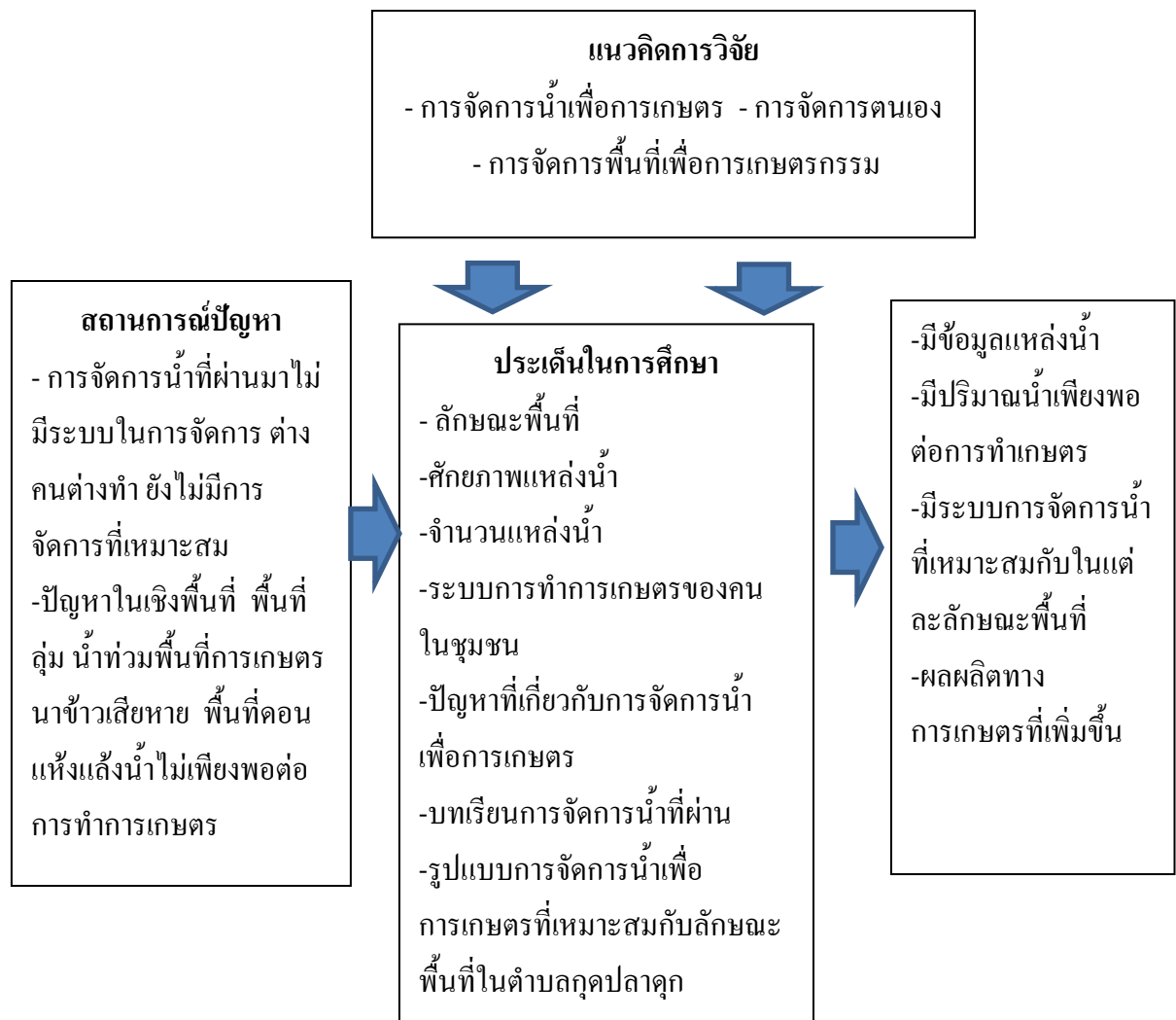
1. การประเมินความเสี่ยง
2. การพัฒนาปรับปรุงและฟื้นฟูแหล่งน้ำ
3. การจัดสรรทรัพยากรน้ำระหว่างผู้ใช้น้ำ
4. การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำและการชลประทาน
5. การจัดทำแผนแม่บทโครงสร้างพื้นฐานด้านทรัพยากรน้ำและการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ
6. การให้ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรมีการ

บรรจุหลักสูตรความรู้เรื่องน้ำในทุกระดับการ

2.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยการจัดการตนเองเพื่อการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ตำบลลูกปลาตุก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีกรอบแนวคิดในเรื่อง

- การจัดการตนเอง
- การจัดการน้ำเพื่อการเกษตร
- การจัดการพื้นที่การ

บรรยายกรอบแนวคิด

พื้นที่กุตุปลาตุกดำเนินการวิจัยในการศึกษาแนวทางการเป็นตำบลจัดการตนเองเพื่อการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ตำบลกุตุปลาตุก มีสภาพปัญหาคือการจัดการน้ำที่ผ่านมามีระบบในการจัดการ ต่างคนต่างทำยังไม่มีการจัดการที่เหมาะสม ปัญหาในเชิงพื้นที่ พื้นที่ลุ่ม น้ำท่วมพื้นที่การเกษตร ส่งผลต่อพื้นที่ทางการเกษตรโดยเฉพาะพื้นที่นาข้าวเสียหาย พื้นที่ดอน แหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำเกษตร การวิจัย มีแนวคิดที่ใช้ในการดำเนินการศึกษาประกอบด้วย แนวคิดที่เกี่ยวกับการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร การจัดการตนเอง การจัดการพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรม ประเด็นที่ศึกษาวิจัย ได้แก่ ลักษณะพื้นที่ ศักยภาพแหล่งน้ำ จำนวนแหล่งน้ำ การทำการเกษตรของคนในชุมชน ปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร การจัดการน้ำในปัจจุบัน การจัดการน้ำที่ผ่านมารวมถึงหาแนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ในตำบลกุตุปลาตุก เป้าหมายในการดำเนินการวิจัย มี

น้ำเพียงพอและเหมาะสมกับการเกษตรในแต่ละลักษณะพื้นที่ภายใต้ระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสม รวมถึงผลผลิตทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้น

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัย การจัดการตนเองกรณีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ของเกษตรกรตำบลกุคปลาตุก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ มีรายละเอียดในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.1 ขอบเขตการศึกษาวิจัย

3.1.1 กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูล

- ผู้นำในชุมชน ตำบลกุคปลาตุก
- สมาชิกในชุมชน 12 หมู่บ้าน
- เกษตรกรที่ทำนาและปลูกพืชผักหลังนา ในตำบลกุคปลาตุก
- หน่วยงานส่วนภูมิภาคที่เกี่ยวข้อง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

3.1.2 ขอบเขตพื้นที่

- พื้นที่ตำบลกุคปลาตุก 12 หมู่บ้าน จำนวน 1,331 ครัวเรือน

3.1.3 ขอบเขตเนื้อหา

1. ลักษณะพื้นที่ ภูมิประเทศตำบลกุคปลาตุกให้รู้ข้อมูลชุมชนทุกมิติ
2. ศักยภาพของแหล่งน้ำ จำนวนแหล่งน้ำ ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำ
3. ระบบการทำการเกษตรของสมาชิกในชุมชน
4. บทเรียนการจัดการน้ำของตำบลกุคปลาตุกที่ผ่านมา

3.1.4 ขอบเขตระยะเวลา 12 เดือน (1 เมษายน 2557- 31 มีนาคม 2558)

3.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

3.2.1 การเก็บข้อมูล

1. ลักษณะพื้นที่ ภูมิประเทศตำบลกุคปลาตุกให้รู้ข้อมูลชุมชนทุกมิติ เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการเก็บข้อมูล. กระดาษรูป ปากกาเคมีคละสี บอร์ด วิธีการ ตั้งวงคุยแลกเปลี่ยนให้ตัวแทนหมู่บ้านที่เข้าร่วมเล่าแลกเปลี่ยน ประวัติชุมชน และบริบท โดยให้มีคนจดบันทึกลงในกระดาษ ที่ละหมู่บ้าน

2. ศักยภาพของแหล่งน้ำ จำนวนแหล่งน้ำ ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำ เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินกระบวนการทำการเกษตรของสมาชิกในชุมชน การเก็บข้อมูลดำเนินการเก็บข้อมูลโดยมอบหมายให้ผู้นำชุมชนและทีมอาสาวิจัยหมู่ละ 3 คนลงสำรวจในหมู่บ้านตัวเองดำเนินการ

เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการเก็บข้อมูลแบบ ทำแบบสอบถามกะทัดรัด แจกให้ทุกครัวเรือน บันทึกแหล่งน้ำส่วนตัวโดยการแยกขนาด อย่างชัดเจน

3.2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลด้านบริบทชุมชน วิเคราะห์สถานการณ์เปลี่ยนแปลงผ่านภาพการเวลา

2. แผนผังภายในชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลทางกายภาพของทางชุมชน
3. แผนผังภายนอกชุมชน ใช้ในการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน
4. ตารางเกี่ยวกับระบบนิเวศและวิธีการในการดำเนินการผลิตแสดงถึงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศและกิจกรรมทางการเกษตรของทางชุมชน

3.3 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน

วิธีการดำเนินการวิจัย การจัดการตนเองกรณีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ของเกษตรกรตำบลกุคปลาตุก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ มีรายละเอียดดังนี้

1. ประชุมทีมวิจัยเพื่อเตรียมความพร้อมและวางแผนการปฏิบัติงานตลอดจนการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตามกิจกรรมที่เกิดขึ้น วันที่ 7 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2557 สถานที่ห้องประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกุคปลาตุก ผู้เข้าร่วม จำนวน 40 คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการดำเนินงาน แบ่งบทบาทหน้าที่มอบหมายภารกิจ ขั้นตอนในการดำเนินงาน ทำความเข้าใจวิธีการดำเนินงาน โดยเมื่อสมาชิกมาพร้อมครบองค์ประชุมแล้ว นายศตพร ศรีสุวรรณ ประธานสภาองค์การชุมชนตำบลกุคปลาตุก หัวหน้าโครงการกล่าวเรียนเชิญ นายประพันธ์ กิจช่วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกุคปลาตุก กล่าวต้อนรับสมาชิกสภาฯ กล่าวเปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สภาองค์การชุมชนตำบลกุคปลาตุก และมอบหมายให้นายศตพร ศรีสุวรรณ ประธานสภาองค์การชุมชนตำบลกุคปลาตุก หัวหน้าโครงการฯ ดำเนินการประชุมไปตามระเบียบวาระดังนี้

ประธานในที่ประชุมแจ้งต่อที่ประชุมว่า สภาองค์การชุมชนตำบลกุคปลาตุกได้เชื่อมต่อแหล่งทุนเพื่อทำการวิจัย การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) การเสนอโครงการได้รับการอนุมัติโครงการ คณะทำงาน อาสาสมัครร่วมกิจกรรม ที่ประชุมได้คัดเลือกกันเองตามรายชื่อที่ ปรากฏ ทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการงานทุกกิจกรรม และสำคัญเป็นผู้มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อโครงการ กิจกรรม และงบประมาณอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งจะได้มีการแบ่งและแต่งตั้งบทบาทหน้าที่กันต่อไป นายศตพร ศรีสุวรรณ กล่าวต่อที่ประชุมว่า โครงการนี้ทุกคนเข้าใจดี การคัดเลือกกันมาจากหมู่บ้านละ 3 คน เพื่อร่วมเป็นนักวิจัยชุมชน ปรกติ โครงการนี้จะมีหัวหน้าโครงการฯ และทีมบริหารจัดการเฉพาะ ไม่เกิน 9 ถึง 11 คน แต่โครงการนี้อยากให้ทุกคนทุกหมู่บ้านที่คัดกันมามีบทบาทเท่าๆกัน แต่ก็ต้องแบ่งบทบาทหน้าที่ให้ชัดเจน และการรับค่าตอบแทนแต่ละกิจกรรมก็ให้เท่าๆกัน หมายความว่า เป็นคณะทำงานมาทำงานก็ได้ค่าตอบแทน แต่ถ้าไม่มาปฏิบัติงานก็ไม่ได้ ขอให้ทุกท่านเข้าใจตามนี้

1. การพิจารณา บทบาทหน้าที่ การดำเนินงานกิจกรรม/โครงการ

ทีมบริหารจัดการ

- นายศตพร ศรีสุวรรณ ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลกุดปลาคุก หัวหน้าโครงการ
- นายสมชาย เผ่าศรี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ผช.หัวหน้าโครงการ
- นายสपोर्ट อินทรีย์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 10 ผช.หัวหน้าโครงการ
- นายละม้าย จรูญกุล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 9 ผช.หัวหน้าโครงการ
- นายสมขง ไชยเอก ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 11 ผช.หัวหน้าโครงการ
- นายจำลอง พิลาทอง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 ผช.หัวหน้าโครงการ
- นายฉลาด ศาลารมย์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 ผช.หัวหน้าโครงการ
- นายเสวียน ทองเสริม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 ผช.หัวหน้าโครงการ
- นายประสิทธิ์ บุญรำไพ สอบต.หมู่ 8 ผช.หัวหน้าโครงการ
- นายธีระเมธ อรศรี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 7 ผช.หัวหน้าโครงการ
- นายสุพัฒน์ หมั่นหินลาด ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ผช.หัวหน้าโครงการ
- นายจำรูญ บุญรำไพ สอบต.หมู่ 5 ผช.หัวหน้าโครงการ
- นายนเรศ สร้อยแก้ว แพทย์ประจำตำบลกุดปลาคุก หมู่ 12 ผช.หัวหน้าโครงการ

ให้มีบทบาทหน้าที่ บริหารจัดการโครงการให้เป็นไปด้วยความสะดวก เรียบร้อย ติดตาม หนุนเสริม แก้ไขปัญหาให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการตามกำหนดเวลาอย่างมีประสิทธิภาพ

กองเลขา

- นายศักดิ์สิน ศรีสุวรรณ
- นายอุบล นวลขาว
- นายฉลาด อุ่นทอง
- นายวิฑูรย์ อรศรี
- เด็กหญิงอรिता บุญเรือง
- นายณัฐพล ศรีสุวรรณ
- นายสัมผัส สายเย็น

ให้มีบทบาทหน้าที่ ในการติดต่อประสานงานพื้นที่ตำบล, จัดเตรียมเอกสารประชุม เอกสารอื่นๆ, เตรียมสถานที่ดำเนินกิจกรรม, บันทึกการประชุม บันทึก ประเด็นกิจกรรมงานเวทีทุกเวที, สรุปประเด็นงานกิจกรรมที่ดำเนินงาน, ถ่ายภาพกิจกรรม,

ฝ่ายการเงินการบัญชี

- นางรำไพ บุญเรือง
- นายจำเริญ สันธิเสน

- นายจำรูญ บุญไร่ไพ
- นางอรอน สันธิเสน

ฝ่ายปฎิคม

- นางอุณนี สุภิวงศ์
- นายธัญญาลัย ผลทอง
- นางบัวกัน มุกดา
- นางเคื่อนฉาย
- นายบุญมี ฤทธิศร
- นายวิเวก เผ่าพวง
- นายสุวิทย์ สุภิวงศ์
- นายเวียงชัย นามสุชา
- นางสาวสุชา บุคดี

ให้มีบทบาทหน้าที่ บริหาร รับจ่ายเงิน จัดทำบัญชี เอกสารการเงิน ที่ สกว.กำหนด ให้เป็นปัจจุบันส่วนที่เหลือให้เป็นผู้ปฏิบัติงานและประสานงานพื้นที่ อำนวยความสะดวกตามกิจกรรมที่โครงการกำหนด

ผู้เข้าร่วมประชุมได้พิจารณา กำหนดแผนงานการดำเนินกิจกรรม ช่วงระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในระยะที่ 1 โดยมีรายละเอียดดังนี้

กิจกรรม	มค.	กพ.	มีค.	เมย.	พค.	มิย.	กค.	สค.	กย.	ตค.	พย.	ธค.
1).ประชุมคณะทำงาน ทีมวิจัย เพื่อรับทราบการทำงานโครงการ แบ่งบทบาทหน้าที่การทำงาน พร้อมทั้งวางแผนการดำเนินงาน แผนการปฏิบัติการร่วมกัน			↔									
2).ประชุมทำความเข้าใจการทำงานโครงการกับสมาชิกในชุมชน เพื่อรับทราบกระบวนการดำเนินงานของโครงการร่วมกัน					↔							
3)ประชุมทีมวิจัยเพื่อออกแบบเครื่องมือ วิธีการในการสำรวจข้อมูล					↔							
4) การสำรวจพื้นที่ สำรวจสภาพ					↔							

ดิน ลักษณะพื้นที่ที่บริบทชุมชน จำนวน ผู้ทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ สำนวณแหล่งน้ำ บ่อสระในที่นาขนาด วิธีการกัก เก็บ ปริมาณน้ำที่มีอยู่และวิธีการ จัดการน้ำที่ผ่านมา การนำมาใช้ ประโยชน์ในแต่ละฤดูกาลและ ความต้องการของชุมชน												
5) ประชุม ทีมวิจัย เพื่อ ประมวลผล ข้อมูล,จัดลำดับ ความสำคัญของข้อมูล												
6) เวทีคืนข้อมูลทุกหมู่บ้าน เพื่อให้ชุมชนได้รับทราบ ปรับปรุงแก้ไขข้อมูลที่ต้องการ สมบูรณ์ที่สุด												
7)สรุปผล เรียบเรียงข้อมูล จัดทำ เป็นเอกสารรายงาน ให้ชุมชนนำ ข้อมูลเป็นแบบเครื่องมือสู่การ ทดลองปฏิบัติร่อง 3 โซน 3 พื้นที่												

2. จัดประชุมชี้แจงเพื่อสร้างความเข้าใจในรายละเอียดของโครงการต่อชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งคัดเลือกอาสาสมัครวิจัย ดำเนินการเมื่อ วันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2557 สถานที่ ห้องประชุม อบต.กุดลาดุกผู้เข้าร่วม จำนวน 66 คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ผู้บริหารสถานศึกษาในพื้นที่ ผู้แทนจากวัดในตำบลกุดลาดุก

วัตถุประสงค์ เพื่อรับทราบข้อมูลที่มาของโครงการ และแหล่งทุน หลักเกณฑ์ และวิธีการดำเนินงานของกิจกรรมโครงการ การบริหารจัดการงบประมาณ ต่อการพัฒนา ให้บรรลุสู่การจัดการตนเอง เพื่อให้ชุมชน ผู้นำ และบุคคลจิตอาสาเข้าร่วมดำเนินการ การค้นหาสาเหตุของปัญหา การสร้างเครื่องมือ การเก็บข้อมูล การสรุป และการวิเคราะห์ข้อมูลให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของโครงการวิจัย และเพื่อให้เกิดการบริหารจัดการน้ำให้สอดคล้องกับการทำการเกษตรในบริบทที่แตกต่างของชุมชน การดำเนินกิจกรรม เนื่องจากหัวหน้าโครงการฯ มีภารกิจด่วนสำคัญ ที่ อำเภอนามาน จึงมอบหมายให้ผู้ช่วยโครงการดำเนินการแทน โดยมี คุณมัสยา คำแหง จากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เข้าร่วมกิจกรรม โดยได้ทำความเข้าใจ ที่มาของโครงการ มีการแลกเปลี่ยน และซักถามถึงขบวนการดำเนินงาน ผลของการดำเนินงาน ผู้นำชุมชนได้รับความรู้และประสบการณ์จากกระบวนการงานวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม

เข้าใจโครงการ กรอบแนวคิด ขบวนการทำงาน ช่วง เวลา ข้อกำหนด และแผนการดำเนินงานอย่างทีละขั้นตอน ทั้ง 13 กิจกรรม เกิดกลุ่มอาสาสมัครรุ่นใหม่ในชุมชนมากขึ้น เกิดกระบวนการคิด (นอกกรอบ) มองเห็นเป้าหมายการแก้ปัญหาของชุมชนโดยการมีส่วนร่วม แบบพึ่งตนเองมากขึ้น ทุกคนมีหลักคิด ต่อประเด็นงานและกิจกรรมต่างๆในโครงการ โดยมีเป้าหมายสู่การแก้ปัญหาให้ชุมชนแบบมีส่วนร่วมทุกขบวนการ ทุกหมู่บ้านทั้ง 3 โซน มีความพึงพอใจในการดำเนินงานตามแนวคิดของงานการวิจัย ปัญหาของชุมชนย่อมได้รับการแก้ไขโดยมีตัวบ่งชี้ที่ผู้ความสัมฤทธิ์ผลอย่างเป็นรูปธรรม

3. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการอบรมการจัดเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูล การวางแผนการจัดเก็บข้อมูล และการสร้างเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูล ดำเนินการในช่วง เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2557 สถานที่ ศาลาประชาธิปไตย บ้านกุดปลาคุง ผู้เข้าร่วม จำนวน 37 คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสร้างเครื่องมือ ในการจัดเก็บข้อมูล เพื่อกำหนด แผนปฏิบัติการ ในการดำเนินงาน เพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบ ในขบวนการทำงานของแต่ละโซน ขั้นตอนวิธีการในการดำเนินกิจกรรม จัดทำเอกสารหนังสือประสานกลุ่มเป้าหมาย ทีมวิจัย และที่ปรึกษา ประสานสถานที่,กำหนดวันเวลา เตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในกิจกรรม เช่น เอกสารที่เกี่ยวข้อง, ใบลงทะเบียน,ใบสำคัญรับเงิน กระดาษ A4 ปากกา, ปากกาเคมี,ดินสอดำ, กระดาษกาว,กระดาษชาร์ต, ลงทะเบียน,แจกเอกสาร เปิดเวที โดยเชิญผู้อาวุโสในที่ประชุม วิทยากรหรือทีมงานที่ผ่านการอบรมจาก โหนด ดำเนินการไปตามลำดับกระบวนการ (ตั้งโจทย์แลกเปลี่ยน) การแลกเปลี่ยน

การดำเนินการ ทีมวิจัยได้อธิบายรายละเอียดตามภาพประกอบดังนี้

แตกกรอบกาวิจัย จากวัตถุประสงค์โครงการ

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษา ลักษณะพื้นที่ ภูมิประเทศ ตามลุ่มดลลาดูกให้รู้ข้อมูลชุมชนทุกมิติ
- เพื่อศึกษา ศักยภาพของแหล่งน้ำ จำนวนแหล่งน้ำ ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำ
- เพื่อศึกษา ระบบการทำการเกษตร ของสมาชิกในชุมชน
- เพื่อศึกษาบทเรียน การจัดการน้ำ ของตำบลลุดลาดูกที่ผ่านมา
- เพื่อหารูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรให้เป็นตำบลจัดการตนเองสู่การเป็น
อำนาจเจริญเมืองธรรมเกษตร

1.ลักษณะพื้นที่ ภูมิประเทศ

พื้นที่ทั้งหมด

- จำนวนพื้นที่ ทั้งหมด
- อาณาเขต ออก ตก เหนือ ใต้ จด ใคร

ลักษณะพื้นที่

- ที่ราบ = ราบสูง ราบลุ่ม ปฏักพิชกัชนิด ศักยภาพ ผลผลิต รายรับ - จ่าย
- ดอน = ดอนสูง ดอนลุ่ม ป่าปุงป่าทาม ปฏักพิชกัชนิด ศักยภาพ ผลผลิต รายรับ - จ่าย
- ลุ่มๆ ดอนๆ ปฏักพิชกัชนิด ศักยภาพ ผลผลิต รายรับ - จ่าย

อาจแบ่งเป็นโซน หลายระดับ ตามลักษณะ

- ต้นน้ำ = ลักษณะ ดอนสูง มีแหล่งน้ำ –เก็บได้ -เก็บไม่ได้ ไม่มีแหล่งน้ำ ทำการเกษตรก็ไร ปฏักอะไรบ้าง ส่งผลต่อเศรษฐกิจอย่างไร
- กลางน้ำ = ลักษณะ ราบลุ่ม ลุ่มๆดอนๆมีแหล่งน้ำ –เก็บได้ -เก็บไม่ได้ ไม่มีแหล่งน้ำ มี แต่เก็บน้ำไม่ได้ ทำการเกษตรก็ไร ปฏักอะไรบ้าง ส่งผลต่อเศรษฐกิจอย่างไร
- ปลายน้ำ = ลักษณะ ราบลุ่ม ลุ่มๆดอนๆมีแหล่งน้ำ –เก็บได้ -เก็บไม่ได้ น้ำท่วม ทำการเกษตรก็ไร ปฏักอะไรบ้าง ส่งผลต่อเศรษฐกิจอย่างไร

2 ศักยภาพของแหล่งน้ำ 3 จำนวนแหล่งน้ำ 4 ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำ

แหล่งน้ำที่มี อะไรบ้าง.. จำนวนที่มี ..?

- ธรรมชาติ - ห้วย / หนอง / คลอง / บึง / ฤๅ / โสภ / ลำ / อื่น ๆ คิดบ่ทันพอ
การใช้ประโยชน์ ได้หลาย / ได้น้อย บางส่วน / ไม่ได้เลย
- แหล่งน้ำจากการก่อสร้าง ครอบ / เหมือง / ฝาย / ฝายน้ำล้น / ทำนบ / สระ /
บ่อน้ำตื้น / บ่อน้ำบาดาล / ประปา ใช้ได้ + ทั้งหมด / บางส่วน /
ใช้ไม่ได้เลย
- การใช้ประโยชน์ คู่ / ไม่คู่ สาเหตุ ต้องการ / ไม่ต้องการ
- ความคิดเห็น ควรแก้ไขเป็น - ศักยภาพความเป็นไปได้

ตัวอย่างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

[illegible]

5											
6											
7											

ประเภทเอกสารสิทธิ์ (1) ไม่มีเอกสารสิทธิ์ (2) สก.1 (3) นส.3 (4) โฉนด (5) สปก. (6) อื่นๆ ระบุ **สิทธิการถือครอง**(1) อาศัยทำกินอยู่กับบิดา-มารดา (2) เกษตรกรผู้เช่าทั้งหมด (3) เกษตรกรผู้เช่าเพียงบางส่วน (4) เกษตรกรไร้ที่ดินทำกิน (5) เป็นของตนเอง

ผลผลิตทางการเกษตรกรรม และปศุสัตว์

กิจกรรมการผลิต	ขนาดเนื้อที่ (ไร่)	ผลผลิต (กก./ปี)	ราคาขาย (บาท/กก.)
1.นาข้าว			
2.พืชไร่ ระบุ			
1.1			
1.2			
1.3			
3.ไม้ผล ระบุ			
1.1			
1.2			
1.3			
4.ยางพารา			
5.ปาล์ม			
6.สวนป่า			
7.ประมง/เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ			
8.พืชอื่นๆ ระบุ			
1.1			
1.2			
1.3			
9.ปศุสัตว์ ระบุ			
1.1			
1.2			
1.3			

ส่วนที่ 2 รายได้ และรายจ่าย (ให้รวมรายได้จากอาชีพหลักและอาชีพเสริมด้วย)

รายได้ ต่อเดือน

- จากค่าจ้างต่อเดือน จำนวน.....บาท
- จากรายได้ของคนในครอบครัวที่ให้ต่อเดือน จำนวน.....บาท
- จากการขายผลผลิตทางการเกษตรทางการเกษตรเฉลี่ยต่อเดือน จำนวน.....บาท
- จากผลกำไรจากการค้าขายเฉลี่ยต่อเดือน จำนวน.....บาท
- จากทรัพย์สิน เช่น ให้เช่าทรัพย์สิน เป็นต้น จำนวน.....บาท
- จากอาชีพส่วนตัวเฉลี่ยต่อเดือน จำนวน.....บาท
- จากการได้รับความช่วยเหลือ เช่น สวัสดิการจากรัฐ จำนวน.....บาท
- จากการประมาณค่ารายได้ที่ไม่เป็นตัวเงิน จำนวน.....บาท
- อื่นๆ ระบุ..... จำนวน.....บาท
- รวมรายได้ต่อเดือนทั้งสิ้น จำนวน..... บาท

รายจ่ายรายเดือน

- ค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคประจำเดือน จำนวน..... บาท
- ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาต่อเดือน จำนวน..... บาท
- ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพต่อเดือน จำนวน..... บาท
- รายจ่ายเพื่อการชำระหนี้ต่อเดือน จำนวน..... บาท
- รายจ่ายเพื่อการลงทุน จำนวน..... บาท
- รายจ่ายเพื่อการเลี้ยงชีพ จำนวน..... บาท
- อื่นๆ..... บาท
- รวมค่าใช้จ่ายรายเดือน ทั้งสิ้น จำนวน..... บาท

ส่วนที่ 3 ทรัพย์สิน

9. ประเภทปัญหาที่ดิน (ตอบได้ ✓/ได้หลายข้อตามจริง)

- ☐ ไม่มีที่ดินทำกิน ☐ ที่ดินทำกินไม่มีเอกสารสิทธิ์
☐ ไม่มีที่อยู่อาศัย ☐ ที่อยู่อาศัยไม่มีเอกสารสิทธิ์
☐ ถูกไล่ที่

10. ที่ดินสำหรับประกอบอาชีพทางการเกษตร จำนวน.....ไร่,งาน,ตรว.

10.1.เป็นของตนเอง จำนวน.....ไร่,งาน,ตรว.

- มีเอกสารสิทธิโฉนด นส.3 จำนวน.....ไร่,งาน,ตรว.

- เป็นที่ สปก. จำนวน.....ไร่,งาน,ตรว.

- เป็นที่มีเอกสารสิทธิ์อื่นๆ

จำนวน.....ไร่,งาน,ตรว.

- เป็นที่ ไม่มีเอกสารสิทธิ์

จำนวน.....ไร่,งาน,ตรว.

ลงชื่อ (ผู้สัมภาษณ์)

วันที่/...../2557

เวลาสัมภาษณ์ น. ถึง น.

ลงชื่อ (ผู้ตรวจ)

วันที่/...../2557

4. ทีมวิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลในพื้นที่ สถานที่ 12 หมู่บ้าน ผู้เข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรม ประกอบด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล วัดอุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรม เพื่อรับทราบข้อมูล บริบทชุมชน จำนวนแหล่งน้ำ การใช้ประโยชน์จากน้ำ และปริมาณน้ำ เพื่อรับทราบข้อมูล การปลูกพืช จำนวนพื้นที่ จำนวนผลผลิตต่อไร่ วิธีการในการดำเนินกิจกรรม ประชุมทีมวิจัย ทำความเข้าใจเอกสารแบบสำรวจ วงแลกเปลี่ยน คำถามต้องเปิดตลอด อย่างตั้งคำถาม ที่ตอบยาก คุยเรื่อยๆ แต่ให้ได้ประเด็น แบ่งงานรับผิดชอบชัดเจนตามความถนัดลงพื้นที่ปฏิบัติการแบบเป็นทีม ติดต่อรายงานสถานการณ์ ทุกกระยะ บางครั้งต้องหารือทีมอื่น นำข้อมูลที่ได้มาประมวลผลแต่ละทีม (หมู่บ้าน) เก็บไว้ที่ศูนย์ประสานงาน นำข้อมูลมาสรุปวิเคราะห์ตามที่เก็บได้ เตรียมทำแผนประชาสัมพันธ์ข้อมูล 8 เวที 12 หมู่บ้าน ผลของการดำเนินกิจกรรม ทำให้ทราบรายละเอียดของข้อมูลในประเด็นต่อไปนี การใช้ประโยชน์ที่ดิน ขนาดการถือครอง กรรมสิทธิ์ และเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน การเกษตรกรรม และปศุสัตว์ ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ เช่น รายได้และรายจ่าย

5. ประชุมทีมวิจัยและสมาชิกในชุมชนเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการเมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2557 สถานที่ศาลากลางบ้านกุดปลาตุก ผู้เข้าร่วมในกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษาโครงการ ตัวแทนชาวบ้าน วัดอุประสงค์ เพื่อสรุปวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษารวมถึงการหาแนวทางการปฏิบัติการร่วมกัน- วิธีการ ประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรม ประสานผู้เจ้าทั้งนักวิจัย ที่ปรึกษา และตัวแทนชาวบ้าน ในวันดำเนินการทีมวิจัย นำข้อมูลที่ชุมชนปรับปรุงรับรอง 12 หมู่บ้านเวที 8 เวที วิเคราะห์ร่วมปรับปรุงเนื้อหา รวบรวม เรียบเรียง โดยข้อมูลที่น่าสนใจประกอบด้วย ชื่อโครงการ วัดอุประสงค์ ผลของการศึกษาข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ผลของการดำเนินกิจกรรมแนวทางการปฏิบัติการทดลองแก้ไขปัญหาการจัดการน้ำของชุมชน กล่าวคือ

1. แนวทางการพัฒนาระบบข้อมูลเรื่องข้อมูลแหล่งน้ำ ต.กุดปลาตุก อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ โดยการสรุปแหล่งน้ำที่มีอยู่ของแต่ละพื้นที่

2. การทดลองปฏิบัติการเรื่องการจัดการเกษตรของ 3 ลักษณะพื้นที่ กล่าวคือ พื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ซึ่งการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการต้องคำนึงถึงแหล่งน้ำ ไม้ยืนต้น พืชผักสวนครัว การปศุสัตว์ ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่

ภาพประกอบกิจกรรม

6. ประชุมทีมวิจัยและสมาชิกเพื่อวางแผนการทดลองปฏิบัติการ ดำเนินการเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2557 สถานที่ศาลากลางบ้านกุดปลาตุก ผู้เข้าร่วมในกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษาโครงการ ตัวแทนชาวบ้าน วัดอุประสงค์ เพื่อวางแผนในการทดลองปฏิบัติการ การดำเนินการทบทวนแผนการดำเนินงาน มอบหมายภารกิจให้ผู้ทดลองปฏิบัติการ ผลของการดำเนินกิจกรรม ทบทวนแผนคือ

1. แนวทางการพัฒนาระบบข้อมูลเรื่องข้อมูลแหล่งน้ำ ต.กุดปลาตุก อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ โดยการสรุปแหล่งน้ำที่มีอยู่ของแต่ละพื้นที่ มอบหมายให้ทีมวิจัยทุกคนที่เป็นตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านรวบรวมข้อมูลแหล่งน้ำแล้วมานำมารวมเป็นภาพใหญ่ของตำบล

2. การทดลองปฏิบัติการเรื่องการจัดการเกษตรของ 3 ลักษณะพื้นที่ กล่าวคือ พื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ซึ่งการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการ ต้องคำนึงถึงแหล่งน้ำ ไม้ยืนต้น พืชผักสวนครัว การปศุสัตว์ ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่

พื้นที่โคก	พื้นที่ทุ่ง	พื้นที่ทาม
ผู้รับผิดชอบ พ่อบุญเรือง	ผู้รับผิดชอบ นายศักดิ์สิน	ผู้รับผิดชอบ พ่อสุวิทย์
ประเด็น - เรื่องดิน - เรื่องศักยภาพน้ำ - เรื่องการเกษตร เช่น ปลูกพืชยืนต้น ผักสวน	ประเด็น - เรื่องดิน - เรื่องศักยภาพน้ำ - เรื่องการเกษตร เช่น ปลูกพืชยืนต้น ผักสวน	ประเด็น - เรื่องดิน - เรื่องศักยภาพน้ำ - เรื่องการเกษตร เช่น ปลูกพืชยืนต้น ผักสวน

ครัว พืชเศรษฐกิจ - เรื่องการเลี้ยงสัตว์	ครัว พืชเศรษฐกิจ - เรื่องการเลี้ยงสัตว์	ครัว พืชเศรษฐกิจ - เรื่องการเลี้ยงสัตว์
--	--	--

7. ทีมวิจัยและสมาชิกทดลองปฏิบัติการกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความต้องการของชุมชน
กล่าวคือ

1. แนวทางการพัฒนาระบบข้อมูลเรื่องข้อมูลแหล่งน้ำ ต.กุดปลาคุง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ โดยการสรุปแหล่งน้ำที่มีอยู่ของแต่ละพื้นที่ มอบหมายให้ทีมวิจัยทุกคนที่เป็นตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านรวบรวมข้อมูลแหล่งน้ำแล้วมานำมารวมเป็นภาพใหญ่ของตำบล การดำเนินการ

หมู่ ที่	บ่อน้ำขนาดใหญ่	ขนาด กลาง	ขนาดเล็ก	ฝาย	บ่อบาดาล	ลำห้วย	แหล่งน้ำ ธรรมชาติ

2. การทดลองปฏิบัติการเรื่องการจัดการเกษตรของ 3 ลักษณะพื้นที่ กล่าวคือ พื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ซึ่งการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการ ต้องคำนึงถึงแหล่งน้ำ ไม้ยืนต้น พืชผักสวนครัว การปศุสัตว์ ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่

8. ทีมวิจัยประชุมสรุปผลการปฏิบัติการแก้ไขปัญหา ดำเนินการเมื่อ 14 มกราคม 2558 ณ บ้านประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลกุดปลาคุง ผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษา โหนดอุบล วัตถุประสงค์ เพื่อติดตามความก้าวหน้าในการทดลองปฏิบัติการ การดำเนินงาน นำข้อมูลที่เก็บช่วงลงพื้นที่ปฏิบัติการจริง มาประมวลผล และร่วมกันวิเคราะห์ สรุปผลการทำงาน จัดทำเอกสารรายงานวิจัย ผลของการดำเนินกิจกรรม ได้ผลสรุปการทำงานวิจัย โดยเฉพาะในเรื่องการทดลอง การจัดการเกษตรของ 3 ลักษณะ

1. พื้นที่ทดลองที่ 1 นายบุญเรือง เย็นใจ ทดลองกรณีพื้นที่ต้นน้ำ (โคก)
 2. พื้นที่ทดลองที่ 2 นายธีรเมธ อรศรี ทดลองกรณีพื้นที่กลางน้ำ (ทุ่งนา)
 3. พื้นที่ทดลองที่ 3 นายสุวิทย์ สุภวิงส์ ทดลองกรณีพื้นที่ปลายน้ำ (ทาม)
- และการกำหนดผู้ร่วมในการศึกษาโดยมีรายชื่อดังนี้

1. นายบุญเรือง เย็นใจ
2. นายสุพัฒน์ หมั่นหินลาด
3. น.ส.สุวันทา ขวัญทอง
4. นายสมาน แคนสีลา

5. นายเสวียน ทองเสริม
6. นายสัมผัส สายเย็น
7. นายสุวิทย์ สุภังค์
8. นายธีรเมธ อรศรี
9. นางรัชฎา ผลทอง
10. นายฉลาด อุ้นทอง
11. นางลุนนี สุภังค์
12. นายละม้าย จรุงกุล
13. นายอุบล นวลขาว

รูปประกอบกิจกรรม

9. เวทีรายงานผลการวิจัย “รูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสม” ดำเนินการเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2558 ผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ชาวบ้านในตำบลกุดปลาคุง สภาองค์กรชุมชน หน่วยงาน การดำเนินการ จัดสถานที่ประชุม ทำหนังสือเชิญหน่วยงานรัฐ /เอกชน ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมเวทีรายงานผล แบบนำเสนอผลงานวิจัยเป็น วิดีทัศน์, เพาเวอร์พอยต์, โดยนำเสนอ เน้นไปที่ข้อมูลด้านแหล่งน้ำในภาพรวมของตำบลที่มีอยู่ในทั้ง 12 หมู่บ้านในตำบลกุดปลาคุง หลังจากนั้นให้ผู้ทดลอง การจัดการเกษตรของ 3 ลักษณะ 1. พื้นที่ทดลองที่ 1 นายบุญเรือง เย็นใจ ทดลองกรณีพื้นที่คันน้ำ (โคก) พื้นที่ทดลองที่ 2 นายธีรเมธ อรศรี ทดลองกรณีพื้นที่กลางน้ำ (ทุ่งนา) พื้นที่ทดลองที่ 3 นายสุวิทย์ สุภังค์ ทดลองกรณีพื้นที่ปลายน้ำ (ทาม) นำเสนอข้อมูล ผลที่ได้ ทีมงานวิจัยได้เผยแพร่ผลงานของชุมชน/องค์กร

หน่วยงานที่เข้าร่วม รับทราบปัญหาของชุมชน รู้แนวทางการแก้ไขจากผลการวิจัย ชุมชน / องค์กรในพื้นที่ทราบแหล่งงบประมาณ และหน่วยงานที่จะดำเนินงานตามความต้องการ

10. ทีมวิจัยสรุปผลการวิจัยและเขียนรายงานโครงการร่วมกัน ดำเนินการเมื่อวันที่ 25 เมษายน 2558 ณ บ้านประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลกุคปลาตุก ผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษา โหนด อุบล วัตถุประสงค์ เพื่อเรียบเรียงข้อมูลที่เกิดขึ้นมาเขียนรายงานวิจัยของชุมชนบ้านกุคปลาตุก วิธีการประชุมทีมวิจัย ที่ปรึกษา ร่วมสรุปบทเรียนการทำงาน เขียนรายงาน เรียบเรียงถ้อยคำขึ้นตอนจากผลงานการวิจัย ผลการดำเนินงาน ได้ผลงานการวิจัย ร่างเอกสารรูปเล่ม ได้แผนพัฒนาการเกษตร ที่สอดคล้องกับชุมชน

ภาพประกอบกิจกรรม

3.4 ผู้ที่เกี่ยวข้องในโครงการวิจัย

3.4.1 ทีมวิจัย

- 1 นายศตพร ศรีสุวรรณ
- 2 นายอุบล นวลขาว
- 3 นางรำไพ บุญเรือง
- 4 นายทอง กองพันธ์
- 5 นายจำลอง พิลาทอง
- 6 นางสาวอารอน สันธิเสน

- 7 นายสมชาย เผ่าศรี
- 8 นายจำเริญ สันธิเสน
- 9 นายบุญมี หงษา
- 10 นายเสวียน ทองเสริม
- 11 นายสมาน แคนศิลา
- 12 นายสุพัฒน์ หมั่นหินลาด
- 13 นายบุญเรือง เย็นใจ
- 14 นางสาวันทา ขวัญทอง
- 15 นายวิเวก เผ่าพวง
- 16 นายสมัคร วรวงศ์
- 17 นายวิฑูรย์ อรศรี
- 18 นายฉลาด ศาลารมย์
- 19 นายสุวิทย์ สุภิวังค์
- 20 นางสาวจันทรา ธรรมชาติ
- 21 นายธีรเมธ อรศรี
- 22 นางธัญญลักษณ์ ผลทอง
- 23 นายวรวิทย์ กาญจนีย์
- 24 นายฉลาด อุ๋นทอง
- 25 นายประสิทธิ์ บุญรำไพ
- 26 นางเดือนฉาย นามสุขา
- 27 นายละม้าย จรูญกุล
- 28 นายประคอง ไชยนา
- 29 นายบุญมี ฤทธิศร
- 30 นายสปอर्ट อินทรีย์
- 31 นางบัวกัน มุกดา
- 32 นางจุม รักไทย
- 33 นายสมยศ ไชยเอก
- 34 นางลุนนี สุภิวังค์
- 35 นายชรินทร์ จิตรักษ์
- 36 นายศักดิ์สิน ศรีสุวรรณ
- 37 นายนเรศ สร้อยแก้ว
- 38 นายบุญลักษณ์ เนินผา

- 39 นายฉัฐพล ศรีสุวรรณ
- 40 เด็กหญิงอารีศา บุญเรือง

3.4.2 ที่ปรึกษาโครงการ

- 1 เจ้าอธิการประภาส ยโสธโร
- 2 นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกุคปลาตุก
- 3 กำนันตำบลกุคปลาตุก
- 4 ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านกุคปลาตุก
- 5 ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านวังแคน
- 6 ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านป่าติ้วป่าเตย
- 7 ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาสีนวน
- 8 ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาเมือง
- 9 ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลกุคปลาตุก
- 10 ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านนาสีนวน

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยการจัดการตนเองกรณีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ของเกษตรตำบลกุปปลาดุก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ครั้งนี้ ได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลักษณะพื้นที่ ภูมิประเทศตำบลกุปปลาดุกให้รู้ข้อมูลชุมชนทุกมิติ
2. เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งน้ำ จำนวนแหล่งน้ำ ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำ
3. เพื่อศึกษาระบบการทำการเกษตรของสมาชิกในชุมชน
4. เพื่อศึกษาบทเรียนการจัดการน้ำของตำบลกุปปลาดุกที่ผ่านมา และมีผลการศึกษา ดังนี้

4.1 พัฒนาการของชุมชน

ตำบลกุปปลาดุก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอเมืองอำนาจเจริญ ห่างจากตัวอำเภอและจังหวัดประมาณ 15 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 12 ตารางกิโลเมตรเศษ อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อ	เขต	ตำบลนาวัง
ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	ติดต่อ	เขต	ตำบลนาฝื่อ
ทิศตะวันออกเฉียงใต้	ติดต่อ	เขต	ตำบลโนนหนามแท่ง
ทิศใต้	ติดต่อ	เขต	ตำบลโนนโพธิ์/ตำบลนาหมอม้า
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	เขต	ลำเซบาย จังหวัดยโสธร

จากการสำรวจพบว่าตำบลกุปปลาดุก (พ.ศ. 2556) มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 1,331 ครัวเรือน และมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 5,724 คน ในตำบลมีการดำเนินการด้านงานพัฒนาอย่างต่อเนื่องในช่วงปี 2528 จนถึงปัจจุบัน(พ.ศ.2558) โดยมีรายละเอียดในแต่ละช่วงที่สำคัญดังนี้

บ้านกุปปลาดุก ตำบลกุปปลาดุก เริ่มมีการพัฒนาตามความเจริญ ของสังคมไทยที่นำแผนพัฒนาแบบต่างชาติตะวันตกมาใช้ ขณะนั้นบ้านกุปปลาดุก เป็นหมู่บ้านหมู่ที่ 4 ตำบลนาฝื่อ การพัฒนาในยุคนั้นอยู่ในรูปแบบรัฐ จัดให้ (การสร้างงานในชนบท) จะเป็นนโยบายของรัฐที่โดนใจประชาชนเป็นอย่างมาก การแข่งขันการพัฒนาสู่ความเจริญในยุคแสวงหาแนวร่วมของรัฐหมู่บ้านชุมชนที่แข็งแกร่ง มีกลุ่มคนที่มีความเสียสละ ใจอาสา จึงเป็นเป้าหมายของหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับชนบท

ปี 2528 ตำบลนาฝื่อ ส่งหมู่บ้านกุปปลาดุกหมู่ 4 เข้าประกวดหมู่บ้าน พัฒนาชุมชนดีเด่น ได้ อันดับที่ 1 ของจังหวัด ปี 2529 เข้าประกวดหมู่บ้าน เจริญพัฒนาชนบท (รพช.) ได้รางวัลชนะเลิศระดับภาค

ปี 2530 ตำบลนาผือส่งหมู่บ้านกุคปลาคุกหมู่ 4 ประกวด ได้รางวัลชนะเลิศระดับ อำเภอ จังหวัด และ ระดับภาค ปี 2531 เข้าประกวดระดับประเทศ ผลปรากฏ ได้รับชนะเลิศอันดับหนึ่งตำบลนาผือ โดยหมู่บ้าน กุคปลาคุกหมู่ 4 และอำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี จึงร่วมกันประกาศ หมู่บ้านกองทุนเพื่อความ มั่นคงของชาติ บ้านกุคปลาคุก จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ของกลุ่มคนคนทำงานพัฒนาในยุคนี้กันอย่างกว้างขวาง และ ที่ที่สุดจึงทำให้ กำนันตำบลนาผือ ที่มีนามกรว่า นายอุทัย สู่เสน ได้รับความดีความชอบจากกรมการ ปกครอง กระทรวงมหาดไทย เข้ารับรางวัลแทนบทของคำ ส่วนชุมชนบ้านกุคปลาคุก ก็ได้รับความภาคภูมิใจจน หายเหนื่อย ภายหลังแยกการปกครองเป็นตำบลกุคปลาคุก จนปัจจุบัน

ปี 2535 ประชาชนที่มีปัญหาที่ดิน ที่ทำกิน ปัญหาความล้มเหลวอันเกิดจากโครงการของรัฐ ผลของการทำแผนพัฒนาแบบแนวดิ่ง รวมตัวกันออกมาเคลื่อนไหวในนามของ สหประชาเกษตรกรนายย่อย ภาคอีสาน (สกอ.) เรียกร้องให้รัฐแก้ไขปัญหา แขนงนำหลักในพื้นที่ นางหนูพิศ บุญเจริญ และนายบุญมี ศรีสุวรรณ ผลปรากฏได้รับการแก้ไขเฉพาะหน้าในระดับหนึ่งเท่านั้น

ปี 2540 ภาวะเศรษฐกิจไทยฟองสบู่แตก เกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง นโยบายรัฐ ขณะนั้นมุ่งอุ้มนักธุรกิจ และสถาบันการเงิน บางสถาบัน ทำให้กลุ่มคน นักเคลื่อนไหว 6 ตุลา 14 ตุลา และ พฤษภาทมิฬ องค์กร NGO ออกมาเคลื่อนไหวขู่เศรษฐกิจชาติ ด้วยพลังประชาชนและชุมชนท้องถิ่น (จึง เกิดขบวนการ กองทุนชุมชน หรือ SIF แนวคิดการพัฒนา ที่ชุมชนคิดเองในการพัฒนาชนบทจึงขยายเต็ม พื้นที่ประเทศไทย กลุ่ม องค์กร ที่ไม่ใช่รัฐจัดตั้งจึงเกิดขึ้นอย่างหลากหลาย เครือข่ายองค์กรชาวบ้านเป็น องค์กรที่ดำเนินการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนรู้จักการคิด และการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยใช้ หลักสูตร IRC ปี 2541-2542 เครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ร่วมกับ สหประชาเกษตรกรรายย่อย และเครือข่าย องค์กรพันธมิตรทั่วประเทศ เรียกร้อง พระราชบัญญัติ สหกรณ์ รายย่อย ขนาดเล็ก และ พระราชบัญญัติ กองทุนฟื้นฟู ปรากฏว่า พระราชบัญญัติทั้งสองฉบับผ่านสภา และประกาศใช้ ในปี 2542

ปี 2544 ยาเสพติดระบาดหนัก มีผู้เสพยาในชุมชนตำบล มากมาย จนเกิดวิกฤติ ชุมชนแตก สลาย แขนงนำหลัก 5 -7 คนในตำบลสมัครเข้าเป็นเครือข่าย ชุมชนป้องกันยาเสพติดเสนางคนิกม ซึ่งอดีต ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาไร่ใหญ่ ผอ.ชูวิทย์ บุญบุญ เป็นประธานองค์กร ภาใต้การสนับสนุน งบประมาณของ สนง.ป้องกันและปราบปรามยาเสพติดภาค 4 จังหวัดขอนแก่น ใช้ขบวนการทำงานโดย สร้างกระบวนการให้ชุมชนเรียนรู้ วิธีค้นหาความจริง ตามหลักธรรม “อริยสัจ 4” เหลือหลัง, คูปัจจุบัน, มอง อนาคต

ปี 255-2546 สามารถควบคุมสถานการณ์ปัญหา ยาเสพติดในชุมชนตำบลได้เป็นที่น่าพอใจ นโยบายของรัฐขณะนั้นเป็นปัจจัยหนึ่งที่หนุนเสริมกิจกรรม กระบวนการทำงานขององค์กร มีพี่น้องใน ชุมชนตำบลแสดงตนออกมาทำพันธสัญญาเลิกเกี่ยวข้องกับยาเสพติด คืบเป็นคดีของสังคม 164 คน โดยไม่ เกี่ยวข้องกับหน่วยงานของรัฐ บุคคลเหล่านี้เชื่อว่าชาวบ้านและแกนนำมีความเข้มแข็ง พอที่จะคุ้มครองชีวิต ของเขาได้ เพราะในขณะนั้น นโยบายของรัฐประกาศสงครามปราบปรามยาเสพติดโดยวิธีฆ่าตัดตอน

ปี 2547 ตำบลกุดปลาคุง บ้านกุดน้ำคำได้รับการยกย่องจาก สนง.ปปส.ภาค 4 ให้เป็นหมู่บ้านตำบลชุมชนเข้มแข็ง มีการถอดบทเรียนองค์ความรู้กระบวนการทำงาน ตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนป้องกันยาเสพติดตำบลกุดปลาคุงและได้เข้ารับพระราชทานกองทุนแม่ของแผ่นดิน 672 ที่สวนธรรมเวรธรรม จังหวัดขอนแก่น 2546-2547 อีกส่วนหนึ่งของกระบวนการทำงานได้ร่วมกิจกรรมกับทีมงานโครงการวิจัยชีวิตสาธารณะ ท้องถิ่นน่าอยู่ จังหวัดอำนาจเจริญ

ปี 2548 กลุ่มคนทำงานในจังหวัด ได้รวมพลคนสาธารณะ ร่วมกิจกรรมต่อยอดการพัฒนาได้นำข้อมูลโครงการวิจัยมาขับเคลื่อน รวมกันเป็นทีมแล้วประกาศตัวตน เป็นขบวนองค์กรชุมชน จังหวัดอำนาจเจริญ

ปี 2555 สภาองค์กรชุมชนตำบลกุดปลาคุง ส่งสมาชิกเข้าร่วมกับมหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตอำนาจเจริญ รุ่นที่ 1 และ 2 สำรวจความหลากหลายทางชีวภาพ (วิจัยแบบสหวิทยา) จากคนสามวัยลงพื้นที่ป่าดงบังอี สถานที่ก่อสร้างมหาวิทยาลัยมหิดล ผลที่ได้จากการดำเนินการ คือได้รับทราบข้อมูลเรื่องทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่

ตาราง 4.1 ตารางป่าชุมชน

ที่	ชื่อ	จำนวนพื้นที่(ไร่)	อยู่ในพื้นที่หมู่บ้าน	การใช้ประโยชน์
1	ป่าชุมชนโคกห้วยตก	470	กุดปลาคุง	อาหารธรรมชาติ,สมุนไพร,ต้นน้ำ
2	ป่าชุมชนห้วยป่องนง	100	ป่าดิว	อาหารธรรมชาติ,สมุนไพร,ต้นน้ำ
3	ป่าชุมชนดงกำพร้าว	700	ป่าเตย	อาหารธรรมชาติ ,สมุนไพร เลี้ยงสัตว์
4	ป่าชุมชนโคกสุวรรณะ	250	นาสีนวน	อาหารธรรมชาติ ,สมุนไพร เลี้ยงสัตว์
5	ป่าชุมชนช้างอีทอง	500	นาเมือง	อาหารธรรมชาติ ,สมุนไพร เลี้ยงสัตว์
6	ป่าชุมชนป่าช้ากุดน้ำคำ	80	บ้านกุดน้ำคำ	อาหารธรรมชาติ ,สมุนไพร, เลี้ยงสัตว์, ฌาปนสถาน
7	ป่าชุมชนดอนเจ้าปู่ลิ้อคำหาร	8	กุดปลาคุง	อาหารธรรมชาติ ,สมุนไพร เลี้ยงสัตว์, ประกอบพิธีกรรมแก้บน
8	ป่าชุมชนดอนปู่ตานาสีนวน	20	นาสีนวน	อาหารธรรมชาติ ,สมุนไพร เลี้ยงสัตว์, ประกอบพิธีกรรมแก้บน
9	ป่าชุมชนป่าช้านาเมือง	50	บ้านนาเมือง	อาหารธรรมชาติ ,สมุนไพร, เลี้ยงสัตว์, ฌาปนสถาน

เนื้อที่ของป่ากุดปลาตุกว่ามีพื้นที่ประมาณ 2,185 ไร่ และมีป่าบริวารในพื้นที่ ตำบลกุดปลาตุ อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ ดังนี้

1. ป่าชุมชนโลกห้วยตก พื้นที่ประมาณ 470 ไร่ อยู่ในพื้นที่หมู่บ้านกุดปลาตุ
2. ป่าชุมชนห้วยปงนอง พื้นที่ประมาณ 100 ไร่ อยู่ในพื้นที่หมู่บ้านป่าดิว
3. ป่าชุมชนดงกำพริ้ว พื้นที่ประมาณ 700 ไร่ อยู่ในพื้นที่หมู่บ้านป่าเตย
4. ป่าชุมชนโลกสุวรรณ พื้นที่ประมาณ 250 ไร่ อยู่ในพื้นที่หมู่บ้านนาสีนวน
5. ป่าชุมชนช้างอิทอง พื้นที่ประมาณ 550 ไร่ อยู่ในพื้นที่หมู่บ้านนาเมือง
6. ป่าชุมชนป่าช้ากุดน้ำคำ พื้นที่ประมาณ 80 ไร่ อยู่ในพื้นที่หมู่บ้านกุดน้ำคำ
7. ป่าชุมชนดอนเจ้าปู่ลือคำหาร พื้นที่ประมาณ 15 ไร่ อยู่ในพื้นที่หมู่บ้านกุดปลาตุ
8. ป่าดอนเจ้าปู่นาสีนวน พื้นที่ประมาณ 50 ไร่ อยู่ในพื้นที่หมู่บ้านนาสีนวน

สำหรับพืชอาหารที่พบ ปลูกกรก นำผลมารับประทานแก้ท้องจุกเสียด ส่องฟ้า นำใบมารับประทานแก้ท้องอืด อีลอก รับประทานลำต้น (แกง) ชีดิน กินใบสด หรือ นำมาผัดก็ได้ เครื่องนบก นำหัวมารับประทาน เครื่องนบน้ำ นำหัวมารับประทาน ดิวขาว นำใบมาประกอบอาหาร โจด ใช้หน่อมาทำอาหาร (แกง) เครื่องนบน้ำ นำหัวมารับประทาน หวานดุมบวบ นำใบมารับประทาน ส้มลม นำใบมาประกอบอาหาร เครื่องจีเถ่า นำผลมาประกอบอาหาร แว้จี่ นำผลมาประกอบอาหาร ดิวหม่อน นำใบมาประกอบอาหาร ส้มลม นำใบมาประกอบอาหาร ออบแอบ นำใบมาประกอบอาหาร ส้มจีหม่อน กินผลและ ใบเป็นอาหาร มะกอกเหลื่อม รับประทานผลเป็นอาหาร มะเดื่อ รับประทานผลเป็นอาหาร เครือไส้ตัน รับประทานใบ

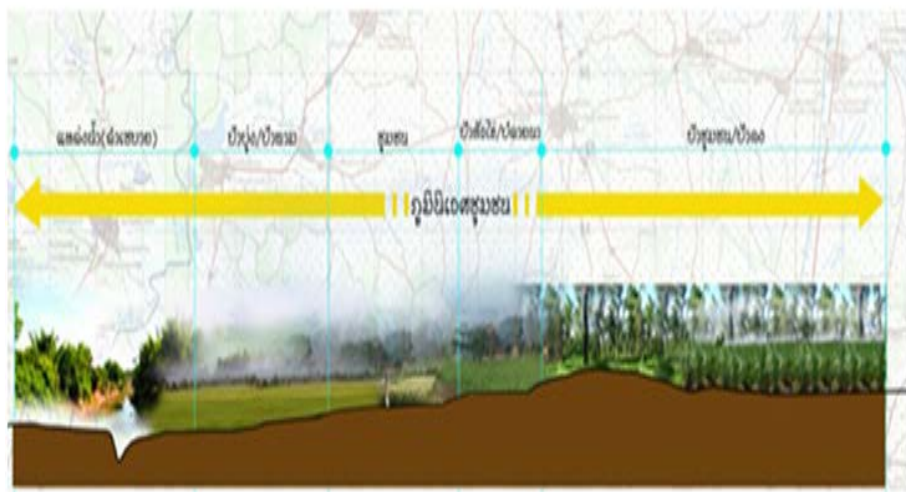
4.2 ลักษณะพื้นที่ ภูมิประเทศตำบลกุดปลาตุ

ลักษณะพื้นที่ตำบลกุดปลาตุแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะโดยมีความแตกต่างดังนี้

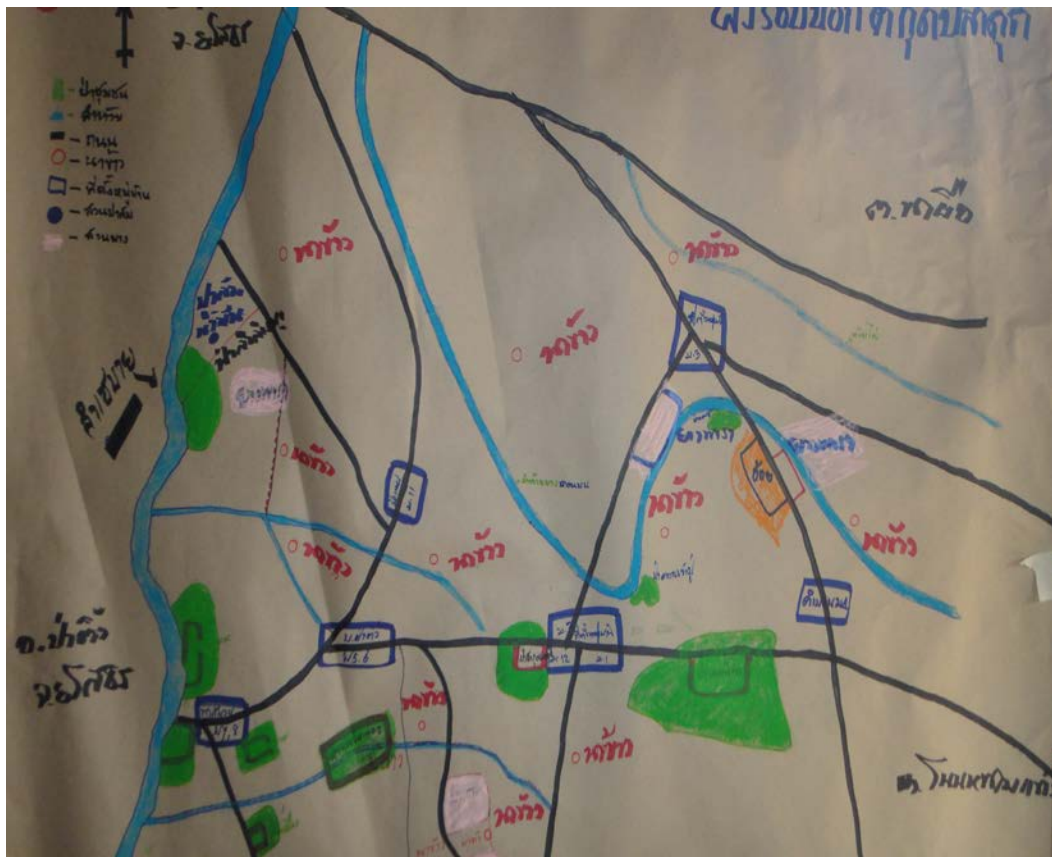
1. พื้นที่ต้นน้ำ เป็นพื้นที่ดอนสูง มีป่าชุมชน “ป่าโลกห้วยตก” และป่าดอนปู่ตา “เจ้าปู่ลือคำหาร” ที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ในระหว่าง หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 บ้านกุดปลาตุ, หมู่ที่ 3 บ้านวังแคน, หมู่ที่ 4 บ้านคำบอน, และหมู่ 12 บ้านกุดน้ำ มีแหล่งน้ำคือ ลำห้วยตาด ต้นน้ำจากป่าโลกห้วยตก หรือโลกถ้าฝักหวาน ไหลผ่าน บ้านกุดปลาตุหมู่ 1, หมู่ 2 และบ้านกุดน้ำคำ หมู่ 12 ไหลตกลำห้วยยางเหนือ ลำห้วยยาง ต้นน้ำเกิดจากแนวเขตติดต่อตำบลโนนหนามแท่ง 2 แห่ง คือลำห้วยยางเหนือ และลำห้วยยางใต้ ลำห้วยยางเหนือ ไหลผ่านบ้านวังแคน หมู่ 3 บ้านกุดปลาตุ หมู่ 1 หมู่ 2 และบ้านกุดน้ำคำหมู่ 12 ไหลตกห้วยละโง่งที่บ้านโคกช้างฮ้าย ตำบลนาวิ่ง ร่องหินเหล็กไฟ, ห้วยตะพล, ลำห้วยแซว, ห้วยน้ำลอด (ห้วยตก) ลำห้วยยาง, ลำห้วยปงนอง, ลำห้วยไผ่ ลำห้วยทั้งหมดมีปลายที่ “ลำเซบาย” ลำห้วยยางเหนือมีหมู่บ้านติดลำห้วยที่มีการใช้น้ำเพื่อการเกษตรนอกฤดูกาล เช่นการปลูกผัก, ข้าวโพด, ถั่วแดง, พริกและอื่นๆ คือ บ้านวังแคนหมู่ 3 จำนวน 50 ครัวเรือน บ้านกุดปลาตุ หมู่ 2 จำนวน 30 ครัวเรือน บ้านคำบอนหมู่ 4 จำนวน 20 ครัวเรือน รวม 100 ครัวเรือน

2.พื้นที่กลางน้ำ มีลักษณะลุ่มๆดอนๆ ฤดูฝนจะมีน้ำเพื่อการเกษตร พอหน้าแล้งน้ำก็แห้งขอด ไม่สามารถเก็บกักได้ทั้งลำห้วยและบ่อขนาดเล็ก ครอบคลุม หมู่ 5 หมู่ 6 บ้านป่าดัว หมู่ 10 บ้านห้วยร่องคำ และหมู่ 11 บ้านป่าเตย มีลำห้วยยางใต้ ไหลผ่าน หมู่บ้านห้วยร่องคำ หมู่ 10 เป็นพื้นที่ทำไร่ ทำสวนของประชาชนตำบลกุดปลาตุก และตำบลโนนโพธิ์ ส่วนลำห้วยไฟ ต้นน้ำเกิดจากโคกคำบักดึก ไหลผ่านบ้านป่าดัว หมู่ 5 หมู่ 6 ลำห้วยป่งนอง ต้นน้ำเกิดจาก โคกคำบักดึก ไหลผ่านบ้านป่าดัวหมู่ 5 หมู่ 6 และลำเซบาย ต้นน้ำมาจากอำเภอหนองพอกจังหวัดร้อยเอ็ดและอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดชัยภูมิ ไหลผ่านบ้านป่าดัว หมู่ 5 หมู่ 6 มีครัวเรือนที่อยู่ติดลำห้วยและใช้น้ำเพื่อการเกษตรนอกฤดูกาล ประมาณ 80 ครัวเรือน

3.พื้นที่ปลายน้ำ มีลักษณะที่ราบลุ่มติดลำเซบาย หน้าฝนจะมีน้ำท่วมซ้ำซากทุกปี พอหน้าแล้งน้ำก็แห้งขอด ไม่สามารถนำน้ำจากลำเซบายขึ้นมาได้เพราะน้ำลึก ในฤดูฝนช่วงเดือนสิงหาคม ถึงเดือนกันยายน ช่วงที่ข้าวตั้งท้อง น้ำที่ฝนดินน้ำจะเอ่อท่วมที่นาครั้งหนึ่งเป็นเวลา 5-6 วัน เฉลี่ยปีหนึ่งท่วม 2-3 ครั้ง พื้นที่ที่ได้รับน้ำท่วมเฉลี่ย 6 หมู่บ้าน จำนวนพื้นที่ 3,000 ไร่ ประมาณ 150 ครัวเรือน ครอบคลุมหมู่ 7, หมู่ 8 บ้านนาสีนวน,หมู่ 9 บ้านนาเมือง และหมู่ 11 บ้านป่าเตย บางส่วน มีครัวเรือนติดลำห้วยใช้น้ำนอกฤดูกาล หลังการเก็บเกี่ยวเพื่อทำการเกษตรประมาณ 150 ครัวเรือน คือลำห้วยไฟ ต้นน้ำเกิดจากโคกคำบักดึก ไหลผ่าน บ้านป่าเตย หมู่ 11 และบ้านนาสีนวนหมู่ 7 หมู่ 8 ไหลตกลำเซบาย มีลำห้วยป่งนอง ต้นน้ำเกิดจากโคกคำบักดึก ไหลผ่านบ้านนาสีนวนหมู่ 7 หมู่ 8 และบ้านนาเมือง หมู่ 9 ไหลตกลำเซบาย และลำเซบาย ไหลผ่าน บ้านนาสีนวนหมู่ 7 หมู่ 8 บ้านนาเมืองหมู่ 9 และบ้านป่าเตยหมู่ 11

ภาพที่ 4.1 ภาพตัดขวางแสดงลักษณะพื้นที่ตำบลกุดปลาตุก

ภาพที่ 4.2 ภาพแผนผังแสดงทรัพยากรในพื้นที่ตำบลลาดหญ้า

4.3 สักยภาพของแหล่งน้ำ จำนวนแหล่งน้ำ

รายละเอียดของทรัพยากรแหล่งน้ำในพื้นที่แยกเป็น ทรัพยากรแหล่งน้ำตามธรรมชาติ แหล่งน้ำที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา โดยที่วิจัยได้นำเสนอผ่าน ตาราง 4.1 ทรัพยากรแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และ ตาราง 4.2 แหล่งน้ำที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตาราง 4.2 ทรัพยากรแหล่งน้ำตามธรรมชาติ

ที่	ชื่อ	ความยาว (เมตร)	ไหลผ่านหมู่บ้าน	การใช้ประโยชน์
1	ห้วยยาง	15,000	ห้วยร่องคำ-นาเมือง	อาหารธรรมชาติ น้ำเพื่อการเกษตร สัตว์เลี้ยง
2	ห้วยไผ่	8,500	บ้านป่าดัว – บ้านป่าเตย-บ้านนาสินวน	น้ำเพื่อการเกษตร (เฉพาะหน้าฝนต้นฤดู) สัตว์เลี้ยง
3	ห้วยป่งนอง	12,000	บ้านป่าดัว – บ้านนาเมือง-บ้านนาสินวน	อาหารธรรมชาติ น้ำเพื่อการเกษตร สัตว์เลี้ยง

4	ห้วยตาด	5,000	บ้านกุดปลาตุก	สัตว์เลี้ยง,การเกษตร
5	ห้วยคำพอก	6,500	คำบอน,บ้านวังแคน	การเกษตร,สัตว์เลี้ยง
6	ห้วยหนองกุ้ง	4,200	บ้านกุดปลาตุก	อาหารธรรมชาติ เลี้ยงสัตว์
7	ห้วยบักบัว	6,000	ป่าเตย,บ้านป่าดิว	การเกษตร,เลี้ยงสัตว์
8	ลำเซบาย	12,500	ป่าเตย,ป่าดิว,นาสีนวน,นาเมือง	อาหารธรรมชาติ น้ำเพื่อการเกษตร สัตว์เลี้ยง

ตารางที่ 4.3 แหล่งน้ำที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา

ที่	ชื่อแหล่งน้ำ	ขนาด (ไร่)	ตั้งอยู่ในพื้นที่ หมู่บ้าน	การใช้ประโยชน์
1	ฝายตำผักหวาน	15	กุดปลาตุก	ผลิตน้ำปะปา
2	ฝายน้ำล้นห้วยยาง	7	นาเมือง	เพื่อการเกษตร,เลี้ยงสัตว์,แหล่งอาหารธรรมชาติ
3	ฝายห้วยตาด	5	บ้านกุดปลาตุก	เพื่อการเกษตร,เลี้ยงสัตว์,แหล่งอาหารธรรมชาติ
4	ฝายน้ำล้นห้วยยาง	10	กุดปลาตุก	เลี้ยงสัตว์,แหล่งอาหารธรรมชาติ
5	ฝายห้วยป่อง	4	ป่าดิว-บ้านนาสีนวน	เลี้ยงสัตว์,แหล่งอาหารธรรมชาติ
6	อ่างห้วยไผ่	50	นาสีนวน	ผลิตน้ำปะปา,แหล่งอาหาร,เลี้ยงสัตว์
7	ฝายแก้มลิง	20	บ้านวังแคน	เพื่อการเกษตร,เลี้ยงสัตว์,แหล่งอาหารธรรมชาติ

4.4 ระบบการทำการเกษตร

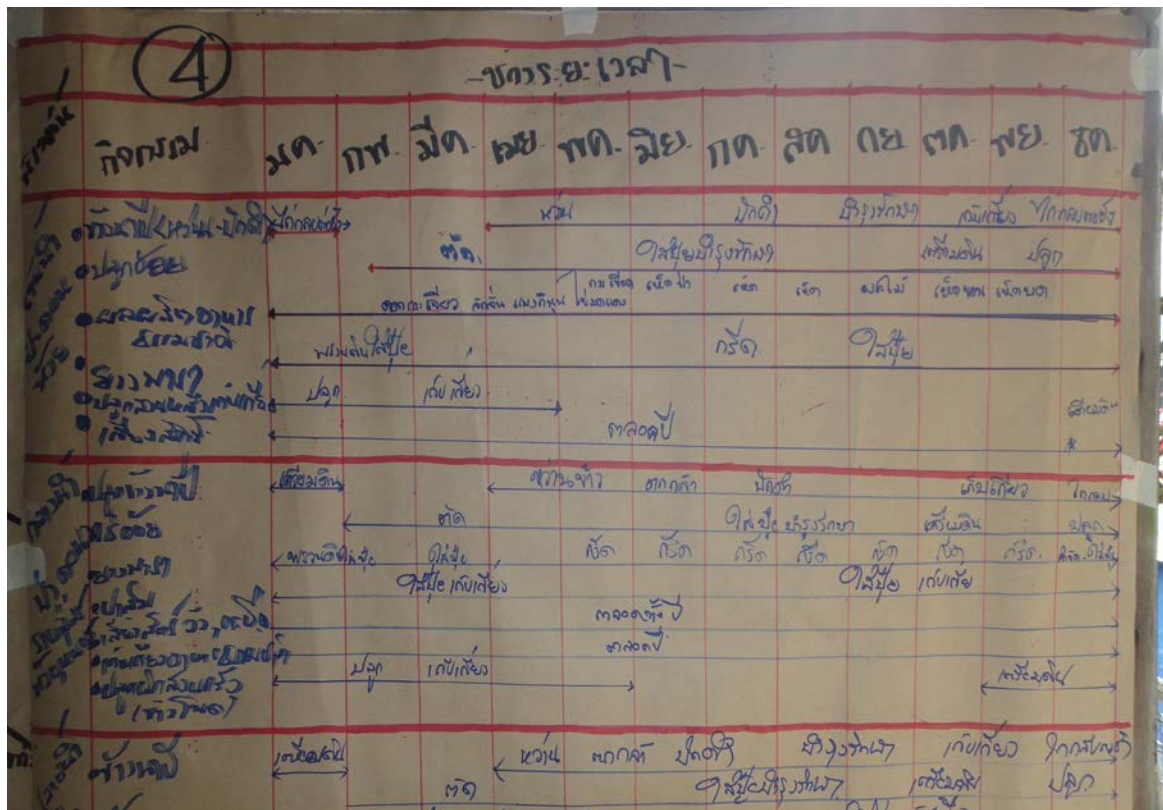
เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพ แบบกระแสนิยมไม่มีหลักการและแนวทางที่ชัดเจน การปลูกพืชตามกระแสนิยมทำให้เกษตรกรต้องพบกับภาวะหนี้สิน เพิ่มขึ้น เนื่องจากปัจจัยการผลิต ที่มีต้นทุนสูง มีหน้าซ้ำ ผลผลิตที่ได้ก็ไม่คุ้มกับทุนที่ลงไป สาเหตุมาจาก ผลผลิตไม่ได้ตามความคาดหวังและสำคัญที่สุด เกษตรกรไม่มีความรู้เชิงวิชาการ ที่จะมาพิสูจน์ได้ว่าความเหมาะสมของพืชกับดินแต่ละชนิดมีความสมดุลงกันมากน้อยเท่าไร ดังนั้นระบบการเกษตรจึงต้องมีขบวนการค้นหาสาเหตุความเหมาะสม ตามบริบทพื้นที่ ที่มีความแตกต่างกัน นำสู่การปฏิบัติการ การจัดการทรัพยากรน้ำให้เกิดความเหมาะสมกับทุกๆบริบทที่มีความแตกต่างกัน อันจะทำให้ระบบการทำการเกษตรของเกษตรกรมีความเหมาะสม และยั่งยืนตลอดไป

ตารางที่ 4.4 พื้นที่และการถือครองของชุมชนแยกตามรายหมู่บ้านในระดับครัวเรือน

หมู่ที่	จำนวนสมาชิก (คน)	อยู่ประจำ (ร้อยละ)	กรรมสิทธิ์ถือครอง (ไร่)	ลักษณะ การถือครอง	พื้นที่ทางการเกษตร (ร้อยละ)
1 - 12	5724	100	29905	โฉนด	50
1 - 12	5724	100	29905	สปก.	40
1 - 12	5724	100	29905	ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ	10

ตารางที่ 4.5 ตารางจำแนกการใช้พื้นที่ในเขตตำบลกุศปลาต

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	พื้นที่ปลูก ข้าวเจ้า (ไร่)	พื้นที่ปลูก ข้าวเหนียว (ไร่)	พื้นที่ปลูก พืชไร่ (ไร่)	พื้นที่ ปลูกไม้ ผล(ไร่)	พื้นที่ปลูก ยางพารา (ไร่)	พื้นที่ป่า ไม้และ อื่นๆ (ไร่)	รวมพื้นที่ ทั้งหมด (ไร่)
1	กุศปลาต	1,742	1,482	70	78	250	696	4,318
2	กุศปลาต	1,554	1,324	15	76	123	622	3,714
3	วังแคน	1,361	1,159	-	67	25	548	3,162
4	คำบอน	181	155	20	16	40	129	541
5	ป่าดิว	969	824	-	55	74	493	2,415
6	ป่าดิว	753	240	308	36	80	300	1,729
7	นาสีนวน	758	645	40	41	60	337	1,881
8	นาสีนวน	1,216	1,035	50	47	45	337	2,730
9	นาเมือง	1,126	960	78	40	230	420	2,854
10	ห้วยร่องคำ	367	312	210	260	56	212	1,417
11	ป่าเตย	208	178	17	12	10	101	526
12	กุศน้ำคำ	1,624	1,383	12	79	12	650	3,760
รวม		11,831	9,697	820	807	1,005	4,845	29,905

ภาพที่ 4.3 ปฏิทินแสดงระยะเวลา กิจกรรม บริบททรัพยากร และการเกี่ยวเนื่อง พื้นที่ตำบลกุฎปลาต

4.5 พัฒนาการและบทเรียนการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร

ปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ที่ผ่านมายังไม่มีระบบการจัดการน้ำที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ ช่วงหน้าฝน น้ำหลากพื้นที่ต้นน้ำก็ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ ส่วนพื้นที่กลางน้ำ ในฤดูน้ำหลากก็มีความอุดมสมบูรณ์ในช่วงฤดูกาลเท่านั้น เกษตรไม่สามารถจะกักน้ำไว้พื้นที่ทำการเกษตรหลังฤดูเก็บเกี่ยว การจัดการน้ำที่ผ่านมารวมถึงหาแนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ในตำบลกุฎปลาต เป็นเป้าหมายในการดำเนินการวิจัย มีน้ำเพียงพอและเหมาะสมกับการเกษตรในแต่ละลักษณะพื้นที่ภายใต้ระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสม รวมถึงผลผลิตทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้น ซึ่งรายละเอียดของพัฒนาการและบทเรียนการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของแต่ละพื้นที่นั้นเพื่อให้ภาพชัดเจนทีมวิจัยจึงได้นำเสนอ ดังนี้

1.พื้นที่ต้นน้ำ เป็นพื้นที่ดอนสูง มีป่าชุมชน “ป่าโคกห้วยตก” และป่าดอนปู่ตา “เจ้าปู่ลือคำหาญ” ที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ในระหว่าง หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 บ้านกุฎปลาต, หมู่ที่ 3 บ้านวังแคน ,หมู่ที่ 4 บ้านคำบอน, และหมู่ 12 บ้านกุดน้ำ มีแหล่งน้ำคือ ลำห้วยตาด ต้นน้ำจากป่าโคกห้วยตก หรือโคกถ้ำผักหวาน ไหลผ่าน บ้านกุฎปลาตหมู่ 1, หมู่ 2 และบ้านกุดน้ำคำ หมู่ 12 ไหลตกลำห้วยยางเหนือ ลำห้วยยาง ต้นน้ำเกิดจากแนวเขตติดต่อตำบลโนนหนามแท่ง 2 แห่ง คือลำห้วยยางเหนือ และลำห้วยยางใต้ ลำห้วยยางเหนือ ไหลผ่านบ้านวังแคน หมู่ 3 บ้านกุฎปลาต หมู่ 1 หมู่ 2 และบ้านกุดน้ำคำหมู่ 12 ไหลตกห้วยละโง่งที่บ้านโคกช้างฮ้าย ตำบลนาวัง ร่องหินเหล็กไฟ,ห้วยตะพล,ลำห้วยแซว,ห้วยน้ำลอด(ห้วยตก) ลำห้วยยาง,ลำห้วยปง

นอง,ลำห้วยไผ่ ลำห้วยทั้งหมดมีปลายที่ “ลำเซบาย” ลำห้วยยางเหนือมีหมู่บ้านติดลำห้วยที่มีการใช้น้ำเพื่อ การเกษตรนอกฤดูกาล เช่นการปลูกผัก,ข้าวโพด,ถั่วแดง,พริกและอื่นๆ คือ บ้านวังแคนหมู่ 3 จำนวน 50 ครัวเรือน บ้านกุดปลาคุง หมู่ 2 จำนวน 30 ครัวเรือน บ้านคำบอนหมู่ 4 จำนวน 20 ครัวเรือน รวม 100 ครัวเรือน โดยพัฒนาการและบทเรียนการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของแต่ละชุมชนมีดังนี้

หมู่ที่ 1 พ.ศ.2500-พ.ศ.2510 พืชที่ปลูก ข้าว ปอ มัน เพื่อเป็นอาหาร ปลูกในพื้นที่ ที่นา ที่ไร่ ผลผลิตที่เป็นที่นาพอใจตามสภาพดินที่ยังไม่เสื่อมโทรม แหล่งน้ำที่ใช้ น้ำฝน ห้วย นอง ปัญหา ด้านการเกษตร คือ การสัญจรไปมาไม่ค่อยสะดวกทำให้ขนส่งสินค้าไม่สะดวกสบายไปมาลำบาก การแก้ไข เกษตรกรช่วยเหลือตัวเองโดยการถางป่าเพื่อทำการเกษตร ผลผลิตเนื่องจากอยู่ในช่วงลงมือผลิตถูกทำให้ ผลผลิตได้บ้างไม่ได้บ้าง ปัญหาเรื่องน้ำการเกษตร น้ำน้อยไม่มีเครื่องจักรในการเกษตร ทำให้ผลผลิตไม่ เพียงพอต่อความต้องการ การแก้ไข ช่วยเหลือตัวเองตามภูมิปัญญา โดยการช่วยกันขุดสระขนาดเล็กตาม ความเหมาะสม ผลที่เกิดขึ้น ได้บ้างไม่ได้บ้าง แหล่งน้ำที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา แหล่งน้ำขนาดกลาง 1 บ่อ ขนาด 1260 คิว แหล่งน้ำขนาดเล็ก 1 บ่อ กว้าง 8 เมตร * ยาว 10 เมตร * ลึก 3 เมตร

พ.ศ.2511-พ.ศ.2520 พืชที่ปลูก ข้าว ปอ มัน เพื่อเป็นอาหารและสินค้า ปลูกในพื้นที่ ที่ นา ที่ไร่ ผลผลิตที่เป็นที่นาพอใจตามสภาพดินที่ยังไม่เสื่อมโทรม แหล่งน้ำที่ใช้ น้ำฝน ห้วย นอง ปัญหาด้านการเกษตร คือ การสัญจรไปมาไม่ค่อยสะดวกทำให้ขนส่งสินค้าเกษตรล่าช้า และบางทีก็แล้งทำให้ น้ำไม่เพียงพอต่อการทำไร่นา การแก้ไข เกษตรกรช่วยเหลือตัวเองยังไม่มีหน่วยงานเข้ามาช่วยเหลือ ผลผลิตในช่วงนี้ดีขึ้น ปัญหาเรื่องน้ำการเกษตร น้ำน้อยไม่เพียงพอต่อการเกษตร ให้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อ ความต้องการ การแก้ไข ช่วยเหลือโดยการขุดบ่อเพิ่มขึ้น ผลที่เกิดขึ้นพอสมควรแต่ยังไม่เพียงพอ แหล่ง น้ำที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา แหล่งน้ำขนาดกลาง 1 บ่อ ขนาด 1260 คิว แหล่งน้ำขนาดเล็ก 10 บ่อ กว้าง 8 เมตร * ยาว 10 เมตร * ลึก 3 เมตร

พ.ศ.2521-พ.ศ.2530 พืชที่ปลูก ข้าว ปอ มัน เพื่อเป็นอาหารและสินค้า ปลูกในพื้นที่ ที่ นา ที่ไร่ ที่สวน ผลผลิตดีขึ้นเริ่มมีกาน้ำเข้าสารเคมี แหล่งน้ำที่ใช้ น้ำฝน ห้วย นอง สถานการณ์ในช่วง นี้ การสัญจรดีขึ้นแต่ผลผลิตในการเกษตรเพิ่มรายได้พึ่งสารเคมีเป็นหลัก การแก้ไข เกษตรกรช่วยเหลือ ตัวเองโดยการนำปุ๋ยคอกมาใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมีเพื่อลดต้นทุนการผลิต ผลผลิตในช่วงนี้ดีขึ้น ปัญหาเรื่องน้ำ การเกษตร น้ำน้อยไม่เพียงพอต่อการเกษตร และช่วงนี้แล้ง ทำให้พืชไร่เสียหาย ไม่มีแหล่งน้ำที่สามารถ บรรเทาความเดือดร้อนได้ การแก้ไข ช่วยเหลือตัวเอง โดยการจ้างผู้รับเหมามาขุดบ่อเพิ่มในไร่นา ภาครัฐก็ ช่วยขุดบ่อแต่น้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการ ผลที่เกิดขึ้นพอสมควรแต่ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการ ของเกษตรกร แหล่งน้ำที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา แหล่งน้ำขนาดกลาง 3 บ่อ ขนาด 1260 คิว แหล่งน้ำขนาด เล็ก 15 บ่อ กว้าง 8 เมตร * ยาว 10 เมตร * ลึก 3 เมตร

พ.ศ.2531-พ.ศ.2540 พืชที่ปลูก ข้าว มัน อ้อย เพื่อเป็นอาหารและสินค้า ปลูกในพื้นที่ ที่ นา ที่ไร่ ที่สวน ผลผลิตดี แหล่งน้ำที่ใช้ น้ำฝน ห้วย นอง บ่อสระ สถานการณ์ในช่วงนี้ต้นทุนในการ ทำเกษตรสูง ปุ๋ยเคมีราคาแพง การแก้ไข เกษตรกรช่วยเหลือตัวเองและมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาแนะนำโดย

การนำปุ๋ยคอกและปุ๋ยหมักชีวภาพเข้ามาใช้ ผลผลิตในช่วงนี้ดีขึ้น ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย ปัญหาเรื่องน้ำ การเกษตร น้ำน้อยไม่เพียงพอต่อการเกษตร การแก้ไข ช่วยเหลือตัวเอง ภาครัฐก็ช่วยชดเชยแต่น้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการ และไม่ทั่วถึง ผลที่เกิดขึ้นพอสมควรแต่ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร แหล่งน้ำที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา แหล่งน้ำขนาดกลาง 5 บ่อ ขนาด 1260 ไร่ แหล่งน้ำขนาดเล็ก 20 บ่อ กว้าง 8 เมตร * ยาว 10 เมตร * ลึก 3 เมตร

พ.ศ.2541-พ.ศ.2550 พืชที่ปลูก ข้าว มัน อ้อย ยางพารา เพื่อเป็นอาหารและสินค้า ปลูกในพื้นที่ ที่นา ที่ไร่ ที่สวน ที่ว่างเปล่า ผลผลิตดี แหล่งน้ำที่ใช้ น้ำฝน ห้วย หนอง บ่อสระ ปัญหาด้านการเกษตร ปุ๋ยแพง น้ำมันแพง ราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำ การแก้ไข เกษตรกรช่วยเหลือตัวเองโดยการนำปุ๋ยคอกมาใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมี ผลผลิตในช่วงนี้ดีขึ้น ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย ปัญหาเรื่องน้ำ การเกษตร น้ำน้อยไม่เพียงพอต่อการเกษตร ไม่มีแหล่งน้ำ ช่วงเวลาฝนทิ้งช่วง ทำให้ผลผลิตไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย การแก้ไข ช่วยเหลือตัวเอง ภาครัฐก็ช่วยชดเชยแต่น้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการ และไม่ทั่วถึง ผลที่เกิดขึ้นพอสมควรแต่ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร แหล่งน้ำที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา แหล่งน้ำขนาดกลาง 1 บ่อ ขนาด 1260 ไร่ แหล่งน้ำขนาดเล็ก 10 บ่อ กว้าง 8 เมตร * ยาว 20 เมตร * ลึก 3 เมตร

พ.ศ.2551-พ.ศ.2557 พืชที่ปลูก ข้าว มัน อ้อย ยางพารา ปาล์มน้ำมัน เพื่อเป็นอาหารและสินค้า ปลูกในพื้นที่ ที่นา ที่ไร่ ที่สวน ที่ว่างเปล่า ผลผลิตในการเกษตรไม่ค่อยดีในปี 2556 ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย แหล่งน้ำที่ใช้ น้ำฝน ห้วย หนอง บ่อสระ บ่อบาดาล ปัญหาด้านการเกษตร ต้นทุนในการผลิตสินค้าแพง สินค้าเกษตรถูกพ่อค้าคนกลางกดราคาทำให้เกษตรกรเป็นหนี้สินเพิ่มขึ้น การแก้ไข เกษตรกรช่วยเหลือตัวเองโดยการนำปุ๋ยคอกมาใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมี และมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาแนะนำการใช้ปุ๋ย ผลผลิตในช่วงนี้ดีขึ้น ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย แต่ยังไม่ทั่วถึง ปัญหาเรื่องน้ำ การเกษตร น้ำน้อยไม่เพียงพอต่อการเกษตร ไม่มีแหล่งน้ำ ช่วงเวลาฝนทิ้งช่วง ทำให้ผลผลิตไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย การแก้ไข ช่วยเหลือตัวเองโดยการขุดบ่อ สระน้ำในนาเพิ่ม ผลที่เกิดขึ้นพอสมควรแต่ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร แหล่งน้ำที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา แหล่งน้ำขนาดใหญ่ 1 บ่อ (ขนาด 25 ไร่) แหล่งน้ำขนาดกลาง 50 บ่อ ขนาด 1260 ไร่ แหล่งน้ำขนาดเล็ก 60 บ่อ กว้าง 8 เมตร * ยาว 10 เมตร * ลึก 3 เมตร

หมู่ที่ 2 พ.ศ.2501-พ.ศ.2557 การทำการเกษตร ปลูกข้าว ปลูกปอ ปลูกมัน ปลูกบริเวณ ปลูกเขตที่นาในขณะนั้นยังไม่มีโฉนด ผลิตพอมีกำไรเนื่องจากไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี ใช้น้ำจากน้ำฝนเนื่องจากไม่แหล่งน้ำขนาดใหญ่ ปัญหาการเกษตร ไม่ปัญหาเรื่องการตลาด สาเหตุเนื่องจากไม่มีการประกัน ในช่วงปีที่ผ่านมา การแก้ไข ต้องลดต้นทุนทั้ง 5 อย่าง 1. การลดจำนวนที่ปลูกไม่เหมาะสมกับพืชแต่ละชนิด 2. ต้องแยกพื้นที่ปลูกโดยแยกการปลูกพืชหมุนเวียน เพื่อปรับสภาพดิน 3. ลดปุ๋ยเคมีที่ไม่จำเป็นตามสูตรหรือส่วนพืชต้องการ 4. ต้องตรวจสอบสภาพค่าของดินที่จะปลูกว่าเหมาะสมสำหรับพืชที่ปลูก 5. ต้องเข้าใจในการทำ การเกษตรผลที่เกิดขึ้น ส่วนใหญ่เกษตรกรมักขาดทุน เนื่องจากมีการแข่งขันในการทำเกษตร แข่งกับเวลา

ปัญหาเรื่องน้ำการเกษตร ต้องอาศัยน้ำฝนอย่างเดียว เนื่องจากไม่มีแหล่งน้ำ หรือลำน้ำผ่านในเขตในพื้นที่ จะมีเฉพาะสระขนาดเล็กไม่พอที่จะปลูกเท่าไร แก้ไขต้องใช้งบประมาณมากในการแก้ไขและต้องอาศัย ขุด หลอก ลำห้วยขนาดใหญ่ ยาว ตามลำห้วยเดิม ทุกๆ สายตาม ที่มีลำห้วย สาธารณะประโยชน์ แหล่งน้ำใน

หมู่ที่ 3 ปี พ.ศ.2500-พ.ศ.2510 การทำการเกษตรปลูกต้นอะไรบ้าง ปลูกข้าว ปลูกปอ ปลูกผักปลูกบริเวณ ข้าวปลูกตามเนื้อที่ทำนา ปอปลูกตามหัวไร่ปลายนา ผักปลูกตามสวน ผลผลิต ข้าว ปลูกไว้กินในครัวเรือน ปลูกปอจำหน่าย ผักปลูกไว้บริโภคในครัวเรือน ใช้น้ำจาก อาศัยน้ำฝน และน้ำบ่อ ดิน ปัญหา ยังไม่มีหน่วยงานราชการเข้ามาช่วยเหลือ แก้ไขอย่างไรบ้างใครแก้ไข ยังไม่มีหน่วยงานทาง ราชการมาช่วยเหลือ ผลเป็นอย่างไร ยังคลาดแคลนปัจจัยการดำรงชีวิต ปัญหาเรื่องน้ำในการเกษตร ยังใช้ น้ำฝนเป็นหลักในการทำการเกษตร แก้ไข ยังไม่มีการแก้ไข และยังไม่มีความหน่วยงานใดเข้ามาแก้ไข ยังขาด แคลน แหล่งน้ำในชุมชน ลำห้วย น้ำบ่อ

ปี พ.ศ.2510-พ.ศ.2520 การทำการเกษตรปลูก ปลูกข้าว ปลูกปอ ปลูกผัก ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกบริเวณ ข้าวปลูกตามพื้นที่นา ปอปลูกตามหัวไร่ปลายนา ผักปลูกตามสวน ปลูกมันสำปะหลัง ตามไร่ ผลผลิตได้ ปอปลูกไว้ขาย ผักปลูกไว้กิน มันสำปะหลังปลูกไว้ขาย การใช้น้ำจาก น้ำฝน และบ่อ น้ำดิน ปัญหาด้านการเกษตร ไม่มีหน่วยงานทางราชการเข้ามาช่วยเหลือ การแก้ไขอย่างไร ยังไม่มี หน่วยงานเข้ามาช่วยเหลือ แหล่งน้ำในชุมชน มีการกั้นทำนบกั้น ลำห้วยยาง น้ำบ่อ ใช้น้ำฝนเป็นหลักใน การทำการเกษตร

ปี พ.ศ.2520-พ.ศ.2530 การทำการเกษตรมีการ ปลูกข้าว ปลูกผัก ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกบริเวณ ปลูกข้าวตามพื้นที่นา ผักปลูกตามสวน มันสำปะหลังปลูกตามหัวไร่ปลายนา ผลผลิตไม่แน่นอน ข้าวปลูกไว้กินในครัวเรือนและจำหน่าย ผักปลูกไว้กินและขาย มันสำปะหลังปลูกไว้ขายใช้น้ำจากแหล่ง ใช้น้ำจากฝายประชาอาสา บ่อบาดาล ผลที่ได้ ความเป็นอยู่เริ่มดีขึ้น การแก้ไข สร้างฝาย จากแรงงาน ชาวบ้านหน่วยงานของรัฐ ผลที่เกิดขึ้น น้ำเริ่มพอใช้ในการทำการเกษตรบางส่วน ปัญหาเรื่องน้ำในการเกษตร เริ่มดีขึ้น มีการดำเนินการเริ่มขอโครงการจากหน่วยงานของรัฐ แหล่งในชุมชนมี ฝายทำนบกั้นน้ำลำห้วย ยางมี2แห่ง

ปี พ.ศ.2530 – พ.ศ.2540 การทำการเกษตรมีการ ปลูกข้าว ปลูกผัก ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกบริเวณ ปลูกข้าวตามพื้นที่นา ผักปลูกตามสวน มันสำปะหลังปลูกตามหัวไร่ปลายนา ผลผลิต คือ ข้าวปลูกไว้กินในครัวเรือนและจำหน่าย ผักปลูกไว้กินและขาย มันสำปะหลังปลูกไว้ขาย ใช้น้ำจาก ใช้น้ำ จากฝายประชาอาสา บ่อบาดาล ช่วงเวลานี้ เริ่มมีการ สร้างฝาย จากแรงงานชาวบ้านหน่วยงานของรัฐ ทำ ให้น้ำเริ่มพอใช้ในการทำการเกษตรบางส่วน ปัญหาเรื่องน้ำในการเกษตรเริ่มดีขึ้น แหล่งในชุมชนมี ฝาย ทำนบกั้นน้ำลำห้วยยางมี 2 แห่ง

ปี พ.ศ.2540 – พ.ศ.2550 การทำการเกษตรมีการ ปลูกข้าว ปลูกผัก ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกบริเวณ ปลูกข้าวตามพื้นที่นา ผักปลูกตามสวน มันสำปะหลังปลูกตามหัวไร่ปลายนา ผลผลิต ข้าว ปลูกไว้กินในครัวเรือนและจำหน่าย ผักปลูกไว้กินและขาย มันสำปะหลังปลูกไว้ขาย ใช้น้ำจากแหล่ง ใช้

น้ำจากฝ่ายประชาอาสา บ่อบาดาล ช่วงนี้ความเป็นอยู่เริ่มดีขึ้น มีการสร้างฝาย จากแรงงานชาวบ้าน หน่วยงานของรัฐ ทำให้น้ำเริ่มพอใช้ในการทำการเกษตรบ้างส่วน แหล่งในชุมชนมี ฝายทำนบกั้นน้ำลำห้วยยางมี 2 แห่ง

ปี พ.ศ.2550 – พ.ศ.2558 การทำการเกษตรปลูก ปลูกข้าว ปลูกผัก ปลูกมันสำปะหลัง การปลูกบริเวณ ข้าวปลูกตามพื้นที่นา ผักปลูกตามแปลงนา มันสำปะหลังปลูกตามหัวไร่ปลายนา ผลผลิต ข้าวปลูกขาย ผักปลูกขาย มันสำปะหลังปลูกขาย ใช้น้ำจากแหล่ง จากสระน้ำในที่นา จากบ่อบาดาลในที่นา จากลำห้วยยาง จากลำห้วยไผ่ แก้ไขปัญหาเรื่องน้ำในช่วงนี้ใช้การขุดสระ จากโคลงการเกษตรพื้นฟู โดย ธ ก ส . โดยการขุดลอกคลองจากหน่วยงานกรมชลประทาน แก้ไขโดยการสร้างฝาย โดยหน่วยงานของรัฐบาล แหล่งน้ำในชุมชน ประปาหมู่บ้าน ลำห้วยยาง ลำห้วยไผ่

หมู่ที่ 4 พ.ศ.2500 - พ.ศ.2510 บ้านคำบอนยังไม่ได้ตั้งเป็นหมู่บ้าน เป็นส่วนหนึ่งของบ้านวังแคนสมัยนั้นขึ้น ต.นาวัง พื้นที่เกือบทั้งหมดยังเป็นป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็น พืช สัตว์ หลายชนิด ยังอุดมสมบูรณ์ ซึ่งปัจจุบันสัตว์หลายชนิดเกือบจะสูญพันธุ์ และสูญพันธุ์ ไปแล้วหลายชนิด รวมทั้งพืชก็สูญพันธุ์มากหลายชนิด การดำรงชีวิตของคนสมัยนั้นก็อยู่แบบง่าย ๆ อาศัยธรรมชาติแม่แต่การเจ็บป่วยก็ต้องอาศัยสมุนไพรรักษา อาศัยอยู่ที่นาไครนนั้นยังไม่รวมเป็นกลุ่ม

พ.ศ.2511 - พ.ศ.2520 พื้นที่ก็ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ ความเป็นอยู่ก็อยู่กัน แบบถ้อยที่ ถ้อยอาศัย ยังพึ่งพาธรรมชาติความเจริญยังไม่ถึง ถนนหนทางยังเป็นดินทราย การไปมาหาสู่กัน ยังต้องเดิน หากินง่าย ๆ เพราะยังไม่อุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็น ปู ปลา หอย กบ เขียด อึ่ง หนู บ่างนก และสัตว์อื่น ๆ ก็ยังมีมาก รวมทั้ง พืช ผัก ธรรมชาติ ไม่มีสารพิษ เพราะยังไม่มีสารมาใช้ ทำนาก็ยังไม่ได้ใช้ปุ๋ย ปี พ.ศ.2516 บ.คำบอน หลังจากที่อยู่ที่ไครนที่นั่นก็เริ่ม รวมตัว ก่อตั้งหมู่บ้าน รวมกลุ่ม แต่ก็ยังเป็นส่วนของ บ.วังแคน ซึ่งตอนช่วงหลังแยกออกจาก ต.นาวัง มาเป็น ต.นาฝื่อ การประกอบอาชีพทำนา ยังใช้ควายไถนาไถก็ยังใช้ไถไม้ คลาดก็ยังใช้คลาดไม้ เชือกก็ยังใช้ปอบางชนิดมาพัน เป็นเชือกขางไถนา

พ.ศ.2520 – พ.ศ.2530 บ.คำบอน ก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของ บ.วังแคน ความเจริญเริ่มเข้าถึง การสื่อสารเริ่มทั่วถึง วิทยุกระจายเสียง เริ่มมีบทบาท ถนนหนทาง สะดวก จากทางดินทราย ก็เป็นถนนลูกรัง ประชาชนเข้าถึงในเมือง ไถนาก็ยังใช้ควาย แต่ไถเริ่มจะเป็นไถเหล็ก คลาดเหล็ก เชือกขางไถนา เป็นเชือกไนล่อน ปุ๋ยเคมีเริ่มเข้ามา บทบาทประชากรมากขึ้น เริ่มมีการตัดไม้ทำลายป่า ป่าเริ่มมีน้อย แต่ก็มีธรรมชาติพอเหลืออยู่บ้าง

พ.ศ.2531 – พ.ศ.2540 ปี พ.ศ.2533 บ.คำบอน แยกจาก บ.วังแคน ม.5 ต.นาฝื่อ เป็น บ.คำบอน ม.15 และประมาณ ปี พ.ศ.2535 – พ.ศ.2536 แยกจาก ต.นาฝื่อ มาเป็น บ.คำบอน ม.4 ต.กุดปลาทุก การดำรงชีวิตก็ถือว่า ความเจริญเข้ามาทั่วถึง หลังจากที่เคยใช้ควายไถนา รถอีแต๋นเริ่มมีเกือบทุกครัวเรือน ชาวบ้านจากที่เคยแลกเปลี่ยนก็เริ่มซื้อขาย ธรรมชาติก็ถูกทำลาย พืชผัก สัตว์บก สัตว์น้ำที่เคยอุดมสมบูรณ์ บางชนิดก็สูญพันธุ์ไป การสื่อสาร โทรศัพท์เข้าถึงทุกหมู่บ้าน เคยฟังวิทยุ AM ก็เปลี่ยนเป็น FM จากที่ใช้รถจักรยาน เป็นภาชนะ ก็มีรถมอเตอร์ไซค์เกือบทุกครัวเรือน ถนนลูกรัง เข้า

ทั่วถึงการคมนาคมสะดวก ความเป็นธรรมชาติแทบไม่มีหลงเหลือ สารเคมีมีมาก ไม่ว่าจะเป็น ยามาแมลง ยาม่าหญ้าในนาข้าว อาศัยสารเคมี มีไฟฟ้าใช้

พ.ศ.2541 – พ.ศ.2550 ความเจริญเข้าถึงทุกตำบลหมู่บ้าน เทคโนโลยีเข้ามาถึง ประเพณีโบราณแทบใช้ไม่ได้กันคนหนุ่มคนสาว จากที่เคยใช้รถอีแต๋นไถนา รถไถคูโบดาก็มีมาก รถไถ รถแม็กโค รถมอเตอร์ไซด์ครอปคอป มีเกือบทุกครัวเรือน โทรศัพท์มือถือ การพัฒนา การสื่อสารรวดเร็วมาก จนคนรุ่นหลัง ตามแทบไม่ทันจากที่เคยดูภาพยนตร์ ดู DVD – CD – VDO – คลิป การปกครองจากที่มีผู้ทรงคุณวุฒิ ก็เปลี่ยนมาเป็น ส.อบต. มีองค์การบริหารส่วนตำบลเกิดขึ้น

พ.ศ.2551 – พ.ศ.2558 ยุคหุทิพย์ ตาทิพย์ สิ่งอำนวยความสะดวกมีมาก จนคนรุ่นใหม่แทบจะไม่มีรู้ ประเพณีดั้งเดิม แม้แต่สิ่งจัดงาน ถึงแม้คนรุ่นเก่าจะพยายามอนุรักษ์ ให้คนรุ่นหลังมองเห็นความสำคัญ แต่ดูเหมือนจะได้ผลน้อย ยิ่งบ้านเมืองเจริญแต่จิตใจของคน จะไม่พัฒนาหรือเจริญตามจิตใจคนคับแคบ เห็นแก่ตัว

หมู่ที่ 12 พ.ศ.2500-พ.ศ.2510 การทำการเกษตร ข้าว งาม ฝ้าย ปอแก้ว ปลูกลุ่ม คอบ หัวไร่ที่นา แหล่งน้ำ น้ำฝน น้ำตามธรรมชาติ ปัญหาเรื่องน้ำ พอใช้ บางที่แล้ง บางที่ท่วม ผลผลิต พ.ศ. 250 /ไร่ ปอ 120 /ไร่ ปอ พอใช้ แหล่งน้ำอีกแหล่งที่ใช้ในการเกษตร คือ น้ำจากลำห้วย

พ.ศ.2511-พ.ศ.2520 การทำการเกษตรข้าว งาม ฝ้าย ปอแก้ว ปลูกลุ่มที่ดอน แหล่งน้ำ น้ำฝน ผลที่เกิด... ปัญหาเรื่องน้ำพอใช้ บางที่แล้ง บางที่ท่วม ผลผลิต พ.ศ.250+15/ 5ตัน/ไร่ แหล่งน้ำที่ใช้ สระน้ำ10-15ไร่

พ.ศ.2521-พ.ศ.2530 การทำการเกษตรข้าว งาม ฝ้าย ปอแก้ว ปลูกลุ่มที่ดอน แหล่งน้ำ น้ำฝน ปัญหาการเกษตรสาเหตุฝนแล้ง น้ำท่วม ดินไม่สมบูรณ์ การแก้ไขแก้ด้วยตนเอง ผลที่เกิด พอใช้ แล้งมากกว่าท่วม ปัญหาเรื่องน้ำ ผลผลิต พ.ศ.250+1 ไร่2.5/ไร่ แหล่งน้ำที่ใช้ บ่อบอบาล

พ.ศ.2531-พ.ศ.2540 การทำการเกษตร ข้าว มันสำปะหลัง ยูคาลิปตัส ปลูกลุ่ม ตามคันนา แหล่งน้ำ น้ำฝน บ่อจากโครงการการเกษตร ปัญหาการเกษตรสาเหตุ ฝนแล้ง น้ำท่วม ต้นทุนสูง ราคาต่ำ การแก้ไข แก้ด้วยตนเอง ชกส.ให้กู้ยืมเงินกู้ ผลที่เกิด ดีขึ้นพอสมควร ปัญหาเรื่องน้ำ ภาครัฐมาช่วยดีกว่าเดิมผลผลิต พ.ศ.250/ไร่2.5ตัน/ไร่

พ.ศ.2541-พ.ศ.2550 การทำการเกษตร ข้าว งาม อ้อย มันสำปะหลัง ปลูกลุ่ม ลุ่มดอน หัวไร่แหล่งน้ำ น้ำฝน สระในนา ห้วย ฝายปัญหาการเกษตรสาเหตุ ฝนแล้ง น้ำท่วม ศัตรูพืช วัชพืช ราคาต่ำ การแก้ไข งบพัฒนาจังหวัด เกษตร อบต. พัฒนาชุมชน ตนเอง ผลที่เกิด ดีขึ้นมาก ผลผลิตเพิ่มขึ้น ปัญหาเรื่องน้ำ ผลผลิต ข้าว300/ไร่5ตัน/ไร่10-15ตัน/ไร่

พ.ศ.2551-พ.ศ.2557 การทำการเกษตร ข้าว มัน อ้อยยาง ปาล์ม ปลูกลุ่ม ที่ลุ่มดอน ตามที่นาแหล่งน้ำ น้ำฝน สระน้ำในนา ฝายและฝายแม้วปัญหาการเกษตรสาเหตุ ฝนแล้ง ศัตรูพืช น้ำท่วม ราคาต่ำ การแก้ไข จังหวัด เกษตร ผอช. ภาครัฐ ภาคประชาชน ผลที่เกิด ดีขึ้นมากแต่ไม่ทั่วถึง ปัญหาเรื่องน้ำ ผลผลิต ข้าว300/ไร่มัน3.5ตัน/ไร่

2.พื้นที่กลางน้ำ มีลักษณะลุ่มๆดอนๆ ฤดูฝนก็จะมีน้ำเพื่อการเกษตร พอหน้าแล้งน้ำก็แห้งขอด ไม่สามารถเก็บกักได้ทั้งลำห้วยและบ่อขนาดเล็ก ครอบคลุม หมู่ 5 หมู่ 6 บ้านป่าดิว หมู่ 10 บ้านห้วยร่องคำ และหมู่ 11 บ้านป่าเตย มีลำห้วยยางใต้ ไหลผ่าน หมู่บ้านห้วยร่องคำ หมู่ 10 เป็นพื้นที่ทำไร่ ทำสวนของประชาชนตำบลกุดปลาคุง และตำบลโนนโพธิ์ ส่วนลำห้วยไฟ ต้นน้ำเกิดจากโคกคำบักดึก ไหลผ่านบ้านป่าดิว หมู่ 5 หมู่ 6 ลำห้วยปงนอง ต้นน้ำเกิดจาก โคกคำบักดึก ไหลผ่านบ้านป่าดิวหมู่ 5 หมู่ 6 และลำเซบาย ต้นน้ำมาจากอำเภอนองพอกจังหวัดร้อยเอ็ดและอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดยโสธร ไหลผ่านบ้านป่าดิว หมู่ 5 หมู่ 6 มีครัวเรือนที่อยู่ติดลำห้วยและใช้น้ำเพื่อการเกษตรนอกฤดูกาล ประมาณ 80 ครัวเรือน โดยพัฒนาการและบทเรียนการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของแต่ละชุมชนมีดังนี้

หมู่ที่ 5 ตั้งบ้าน –พ.ศ.2500 พืชที่ปลูก ข้าวปอ เลี้ยงวัวเลี้ยงควาย พื้นที่ปลูก ที่ลุ่ม ที่ดอน และที่ป่า ผลิตผล ประมาณ พ.ศ.250 กิโลกรัมต่อไร่ แหล่งน้ำที่ใช้ น้ำฝน น้ำห้วย น้ำหนอง ปัญหาที่เกิดขึ้นพื้นที่เพาะปลูกน้อย การแก้ไขมีการขยายพื้นที่ แหล่งน้ำยังไม่มีฝายเก็บกักน้ำ การแก้ไขเสนอหน่วยงานทำฝายทำนบน้ำ แหล่งน้ำ ห้วยไฟ ห้วยโป่ง หนอง

พ.ศ.2501-พ.ศ.2510 พืชที่ปลูก ข้าวปอ เลี้ยงวัวเลี้ยงควาย พื้นที่ปลูก ลุ่ม ที่ดอน และป่า ผลิตผล พ.ศ.250 กิโลกรัม/ ไร่ เอาไว้ใช้งาน แหล่งน้ำ น้ำฝน น้ำห้วย หนอง ปัญหา พื้นที่ปลูกน้อย การแก้ไข ขยายพื้นที่ กำจัดวัชพืช/ถอน แหล่งน้ำ น้ำไม่พอใช้ การแก้ไขทำฝายทำ,ทำน้ำเพิ่ม มีการขุดสระ แหล่งน้ำ ห้วยไฟ ห้วยโป่ง หนอง

พ.ศ.2511-พ.ศ.2520 พืชที่ปลูก ข้าวปอ มันสำปะหลัง เลี้ยงวัว,ควายพื้นที่ปลูก ลุ่มดอน และป่า ผลิตผลพ.ศ.250/ไร่ 5ตัน/ไร่ ใช้งาน ปลูกคอกขาย แหล่งน้ำน้ำฝน น้ำห้วย หนอง ปัญหา ดินเสื่อม วัชพืชมาก การขนส่งลำบาก การแก้ไข ใช้ปุ๋ยคอก กำจัดวัชพืช ถอน แหล่งน้ำน้ำไม่พอใช้ การแก้ไข ขุดสระ แหล่งน้ำ ห้วยไฟ ห้วยโป่ง หนอง

พ.ศ.2521-พ.ศ.2530 พืชที่ปลูก ข้าว มันสำปะหลัง เลี้ยงวัว และควาย พื้นที่ปลูกลุ่มดอนป่า ห้วยไร่ปลายนา ผลิตผล พื้นที่ใช้งาน พ.ศ.250ไร่ 5 ตัน/ไร่ ปลูกคอกขาย แหล่งน้ำ น้ำฝน สระ ปัญหา ดินเสื่อม การขนส่งลำบาก การแก้ไข ใส่ปุ๋ยคอก ทำถนน แหล่งน้ำ น้ำไม่พอใช้แนวทางการแก้ไข ขุดสระ แหล่งน้ำใช้ ห้วยไฟ ห้วยโป่ง หนอง

พ.ศ.2531-พ.ศ.2540 พืชที่ปลูก ข้าว มัน ยูคา พื้นที่ปลูก ลุ่มดอน ผลิตผล พ.ศ.250/ไร่ 5 ตัน/ไร่ แหล่งน้ำ น้ำฝน สระ ปัญหา ดินเสื่อม ใช้ปุ๋ยเคมี ยากำห้วย การแก้ไข ฝนแล้ง ห้วยหนอง ลดการใช้ปุ๋ยเคมี แหล่งน้ำ น้ำไม่พอใช้ แนวทางการแก้ไข ขุดลอกสำหรับแหล่งน้ำ แหล่งน้ำใช้ ห้วยไฟ ห้วยโป่ง หนอง

พ.ศ.2541-พ.ศ.2550 พืชที่ปลูก ข้าว มัน ยางพารา พื้นที่ปลูก ลุ่มดอน ผลิตผล พ.ศ.250/ไร่ แหล่งน้ำน้ำฝนสระ ปัญหา ราคาตกต่ำ วัชพืชมาก การแก้ไข ใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีมากขึ้น แหล่งน้ำ น้ำไม่พอใช้ แนวทางการแก้ไข ขุดลอก แหล่งน้ำ แหล่งน้ำใช้ ห้วยไฟ ห้วย โป่ง หนอง

พ.ศ.2551- ปัจจุบัน พืชที่ปลูก ข้าว มัน ยางพารา พืชที่ปลูก ลุ่มดอน/ใช้เทคโนโลยีทางการเกษตร ผลผลิต พ.ศ.250/ไร่ แหล่งน้ำ น้ำฝน สระ ปัญหา ราคาตกต่ำ ฝนทิ้งช่วง การแก้ไข ดินเสียเป็นพิษ ต่อสิ่งแวดล้อม แหล่งน้ำไม่พอใช้ แนวทางการแก้ไข ขุดสระทำฝายเพิ่ม แหล่งน้ำใช้ ห้วยฝ่ ห้วยโป่งหนอง

หมู่ที่ 6 อุด - พ.ศ.2550 พืชที่ปลูกข้าว ปอ พืชไร่ ผักสวนครัว พื้นที่ในการปลูก โดยมากจะปลูกในพื้นที่ลุ่มและดอนของหมู่บ้าน ผลผลิตที่เกิดขึ้นปานกลางและดี โดยอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ปัญหาที่เกิดขึ้นพื้นที่น้อย วัชพืชรบกวน การแก้ไข ขยายพื้นที่ ปัญหาเรื่องน้ำ ฝนทิ้งช่วงน้ำท่วม การแก้ไข ทำคันดินตามแต่ละสภาพพื้นที่ แหล่งน้ำธรรมชาติ ลำเขบายห้วยฝ่

พ.ศ.2551 – พ.ศ.2510 พืชที่ปลูก ปอ พืชไร่ ผักสวนครัว พื้นที่ในการปลูก โดยมากจะปลูกในพื้นที่ลุ่มและดอน ผลผลิตที่เกิดขึ้นปานกลางและดี โดยอาศัยน้ำฝน ปัญหาที่เกิดขึ้นพื้นที่ในการทำเกษตรน้อย การแก้ไขคือ การดำเนินการขยายพื้นที่ ปัญหาเรื่องน้ำ คือ เจอทั้งฝนแล้งและน้ำท่วม การดำเนินการแก้ไขน้ำแล้ง คือ การทำคันดินกั้นน้ำ

พ.ศ.2511 – พ.ศ.2520 พืชที่ปลูก ข้าวมีหลายพันธุ์มากขึ้น มีปอ และมันสำปะหลัง พื้นที่ปลูก ที่ลุ่มและที่ดอน ผลผลิตที่ได้อยู่ระดับปานกลาง แหล่งน้ำที่ใช้ใน คือ น้ำฝน ปัญหาการเกษตรขาดความเข้าใจด้านพืชที่ปลูกตามสภาพพื้นที่ การแก้ไขใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ปัญหาเรื่องน้ำ คือ ฝนทิ้งช่วงน้ำท่วมซ้ำซาก การแก้ไขคือ ทำคันดินกั้นน้ำตามสภาพพื้นที่ ผลที่เกิดขึ้นอยู่กับแต่ละสภาพพื้นที่ที่ทำ

พ.ศ.2521 – พ.ศ.2530 พืชที่ปลูก ข้าวมีหลายพันธุ์มาก ยูคาลิปตัส พื้นที่ปลูก ที่ลุ่มและที่ดอน ผลผลิตที่ได้ พ.ศ.250 กิโลกรัมต่อไร่ น้ำการเกษตรใช้น้ำฝน ปัญหาเกษตร วัชพืชรบกวน ขาดความเข้าใจ ขาดแรงงาน ปัญหาเรื่องน้ำฝนทิ้งช่วง น้ำท่วม การแก้ไขคือการขุดบ่อในระดับครัวเรือน

พ.ศ.2531 – พ.ศ.2540 พืชที่ปลูก ข้าว ยูคาลิปตัส พื้นที่ปลูก ที่ลุ่ม ที่ดอน คันทนา ผลผลิตเพิ่มขึ้นเป็น 270 กิโลกรัมต่อไร่ แหล่งน้ำการเกษตร น้ำฝน บ่อน้ำขนาดเล็ก บ่อน้ำที่สร้างขึ้นเอง ปัญหาการเกษตร ขาดแรงงานต้นทุนสูง การแก้ไขมีการจ้างแรงงาน มีการจ้างรถแทรกเตอร์ ปัญหาการเกษตร ฝนทิ้งช่วงและน้ำท่วม การแก้ปัญหาน้ำคือการขุดบ่อ

พ.ศ.2541 – พ.ศ.2550 พืชที่ปลูก ปลูกข้าวในที่ลุ่ม ยูคาลิปตัส และยางพาราในที่ดอน ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น แหล่งน้ำการเกษตร น้ำฝน บ่อน้ำขนาดเล็ก บ่อน้ำที่สร้างขึ้นเอง ปัญหาการเกษตร ขาดแรงงานต้นทุนสูง การแก้ไขมีการจ้างแรงงาน มีการจ้างรถแทรกเตอร์ ปัญหาการเกษตร ฝนทิ้งช่วงและน้ำท่วม การแก้ปัญหาน้ำคือการขุดบ่อ

พ.ศ.2551 – ปัจจุบัน พืชที่ปลูก ปลูกข้าวในที่ลุ่ม ยูคาลิปตัส ปาล์ม และยางพาราในที่ดอน แหล่งน้ำใช้น้ำฝนกับน้ำบ่อ ปัญหาคือการลงทุนสูงมาก การแก้ไขคือพึ่งตนเองให้มากขึ้น ปัญหาเรื่องน้ำ คือ แหล่งน้ำที่เกิดจากการพัฒนาทั้งบ่อ และอื่น ๆ ไม่พอใช้ในการเกษตร

หมู่ที่ 10 ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.2535 การทำการเกษตร มีการปลูกข้าวนาปี (ปลูกไว้กินเอง – เหลือกินขายทำทุนปีต่อไป) ปลูกมันสำปะหลัง (ปลูกเพื่อจำหน่าย) ปลูกข้าวในที่นาของตนเอง ปลูกมันในพื้นที่ราบสูง – น้ำไม่ท่วมขัง แต่ละปีผลผลิตก็ดี – บางปีก็ไม่ดีแล้วแต่ฟ้าฝน ใช้น้ำทำการเกษตร คือน้ำฝนตามฤดูกาล สระน้ำ ลำห้วยยาง ปัญหาการเกษตร คุณภาพดินไม่ดีเป็นกรด – เป็นด่าง ดินน้ำดำ เป็นต้น กระทบต่อผลผลิต และการแก้ไขอย่างไรบ้าง แก้ไขด้วยตนเอง ชุมชน หน่วยงานของรัฐบาล ผลที่เกิดขึ้นเป็นบ้างอย่าง อาทิ เช่น เรื่องน้ำ มีการขุดสระไว้ใช้ในฤดูน้ำขาดแคลน ปัญหาเรื่องน้ำในการเกษตร คือน้ำไม่พอใช้ในการเกษตร เนื่องจาก ฝนฟ้าไม่ตกตามฤดูกาล ตรงส่วนนี้ชุมชนได้ดำเนินการแก้ไขเอง รวมถึงบางครั้งมีหน่วยงานของรัฐเข้ามาร่วมหนุนเสริม กล่าวคือ โครงการจากรัฐช่วยเหลือ อาทิ เช่น ขุดลอกคลองน้ำ ฝ่ายชะรอน้ำ

หมู่ที่ 11 การทำการเกษตรในพื้นที่ ข้าว มัน อ้อย ปาล์ม พืชผักสวนครัว ขางพารา และอื่น ๆ ผลผลิตที่ได้ จะขึ้นอยู่กับ ดิน น้ำ อากาศ ปืช ปลูกเพื่อการบริโภคและการแปรรูป พื้นที่ปลูกดำเนินการปลูกตามพื้นที่ว่างเปล่า ตามไร่ ตามนา แหล่งน้ำที่ใช้ในการเกษตร ใช้น้ำจากน้ำฝน น้ำจากลำห้วย สระน้ำ บ่อบาดาล ปัญหาด้านการเกษตร ในเรื่องของพันธุ์ข้าว ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ มีการใช้สารเคมีมาก ค่าครองชีพสูง การแก้ปัญหา มีการรวมกลุ่มในชุมชนประชุมร่วมกันกับหน่วยงานในภาครัฐในการแก้ปัญหา เช่น การหาแนวทางในการลดการใช้สารเคมี ผลที่เกิดขึ้น เกิดรายได้ ปลอดภัยทางด้านการบริโภค ปัญหาเรื่องน้ำในการเกษตร ไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตรทำให้ขาดรายได้ การแก้ปัญหาให้หน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบเรื่องน้ำ เข้ามาดำเนินการ เช่น ก่อสร้างคลองส่งน้ำ ขุดเจาะน้ำบาดาลตามไร่นา ผลที่เกิดขึ้นถ้ามีน้ำทางการเกษตรจะเกิดรายได้ในชุมชน แหล่งน้ำ มีลำห้วยไฟ ลำเขบาย สระน้ำ บ่อบาดาล สระน้ำตามไร่นา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ระหว่าง พ.ศ. พ.ศ.2550 – พ.ศ.2558 พ.ศ. พ.ศ. 2500 การคมนาคมไม่สะดวก ป้ายออดมสมบูรณ์ พ.ศ. พ.ศ.2510 การศึกษายังไม่ทั่วถึง ทำน้ายังใช้โค กระบือ ไถนา ห้องน้ำห้องส้วมยังไม่มีในตามชนบท พ.ศ. พ.ศ.2520 มีการก่อสร้างถนนคึกฤทธิ์โดยใช้แรงงานคนมีการขยายเขตไฟฟ้าตามชนบท พ.ศ. พ.ศ.2530 นำเทคโนโลยีมาใช้ เช่น การสื่อสาร รถไถนาเดินตาม มีการยกระดับการปกครองแต่ละตำบล พ.ศ. พ.ศ.2540 ประชากรเพิ่มขึ้น คนว่างงานเยอะ พ.ศ. พ.ศ.2550 มีการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญ พ.ศ. พ.ศ.2558 เปิดอาเซียนทำข้อตกลงการค้าร่วมกัน 10 ประเทศ

3.พื้นที่ปลายน้ำ มีลักษณะที่ราบลุ่มติดลำเขบาย หน้าฝนจะมีน้ำท่วมซ้ำซากทุกปี พอหน้าแล้งน้ำก็แห้งขอด ไม่สามารถนำน้ำจากลำเขบายขึ้นมาได้เพราะน้ำลึก ในฤดูฝนช่วงเดือนสิงหาคม ถึงเดือนกันยายน ช่วงที่ข้าวตั้งท้อง น้ำที่ฝนดินน้ำจะเอ่อท่วมที่นาครั้งหนึ่งเป็นเวลา 5-6 วัน เฉลี่ยปีหนึ่งท่วม 2-3 ครั้ง พื้นที่ที่ได้รับน้ำท่วมเฉลี่ย 6 หมู่บ้าน จำนวนพื้นที่ 3,000 ไร่ ประมาณ 150 ครัวเรือน ครอบคลุมหมู่ 7, หมู่ 8 บ้านนาสินวน, หมู่ 9 บ้านนาเมือง และหมู่ 11 บ้านป่าเตย บางส่วน มีครัวเรือนติดลำห้วยใช้น้ำนอกฤดูกาล หลังการเก็บเกี่ยวเพื่อทำการเกษตรประมาณ 150 ครัวเรือน คือน้ำท่วมจากโคกคำบักคึก ไหลผ่าน บ้านป่าเตย หมู่ 11 และบ้านนาสินวนหมู่ 7 หมู่ 8 ไหลตกลงลำเขบาย มีลำห้วยป่งนอง ต้นน้ำเกิดจาก โคก

คำบักคึก ไหลผ่านบ้านนาสินวนหมู่ 7 หมู่ 8 และบ้านนาเมือง หมู่ 9 ไหลตกลำเซบาย และลำเซบาย ไหลผ่าน บ้านนาสินวนหมู่ 7 หมู่ 8 บ้านนาเมืองหมู่ 9 และบ้านป่าเตยหมู่ 11 โดยพัฒนาการและบทเรียนการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของแต่ละชุมชนมีดังนี้

หมู่ที่ 7, 8 การทำการเกษตร เช่น การปลูกข้าว ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกยางพารา ปลูกอ้อย ปลูกผักสวนครัว ปลูกเพื่อการกินเป็นหลัก พื้นที่ที่ปลูกจะปลูกในที่ลุ่มและที่ดอน ผลผลิตที่ได้ถ้าฝนตกตามฤดูกาลก็ได้ผลผลิตดี ถ้าแล้งก็ไม่ได้ผลผลิตเท่าที่ควร การใช้น้ำใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ และน้ำฝนเป็นหลักปัญหาด้านการเกษตร ขาดน้ำในการทำการเกษตรหรือไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร แนวทางในการดำเนินการแก้ไข ให้หน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ปัญหา เช่น การขุดสระเจาะบ่อบาดาล ฝายกั้นน้ำเพื่อให้มีน้ำเพียงพอในการทำการเกษตร ให้หน่วยงานที่มีความรับผิดชอบด้านแผนงานและงบประมาณ เช่น การทำชลประทานขนาดเล็กจากลำเซบาย การสร้างฝายกั้น ผลที่จะได้รับหลังการดำเนินการแก้ไข กล่าวคือ มีผลผลิตมากขึ้น ปัญหาเรื่องน้ำในการเกษตร ฤดูฝนน้ำจะท่วม หลังจากนั้นก็จะลดหมดเลย ฤดูแล้งไม่มีน้ำในการทำนา

หมู่ที่ 9 อดีต – พ.ศ.2500 ในพื้นที่มีการปลูกพืชที่หัวไร่ปลายนา ปลูกเพื่อใช้การกิน การแลกเปลี่ยน การขาย สินค้าที่เข้ามาในชุมชนยังมีไม่มาก การเอาน้ำเข้าแปลงนาจะใช้คันไช้สระตกกล้า ปักที่มีหู ใช้แรงงาน 2 คนเพื่อสูบน้ำในหนองหรือสระเพื่อกินปลา ผลผลิตทางการเกษตรที่ได้มีผลผลิตดี มีวัวมีความ มีเกวียนเป็นส่วนหนึ่งในการทำการเกษตร ในพื้นที่มีวัวความขมมาก มีสัตว์ป่าต่าง ๆ อยู่ในหมู่บ้าน และในพื้นที่ป่า สารเคมีใส่พืชยังไม่มีในช่วงนี้ ปุ๋ยที่ใช้ใช้ปุ๋ยคอกใส่พืช มีการปลูกหม่อนไหม มีคามย้อมผ้า มีหอยกาบเผาให้เป็นค้างเอาไว้มำปุ่นเคี้ยวหมาก ยังไม่มีภาครัฐเข้ามาหนุนเสริมหรือส่งเสริมด้านการทำการเกษตรในชุมชน ต่างคนต่างช่วยตัวเอง ปีไหนฝนแล้งนาทามไม่ตายผลผลิตที่ได้ในนาทามสองเท่า เพราะดินดีมีตะกอนตก การทำนา ปลูกปอ ฝ้าย งาม ใช้น้ำฝน แหล่งน้ำที่ใช้โดยมากจะใช้น้ำห้วยยาง ลำเซบาย

พ.ศ.2551 – พ.ศ.2510 ช่วงนี้มีการปลูกข้าวไร่ นา ปอ ฝ้าย ใช้ปุ๋ยคอก พันธุ์ข้าว จี๊ดม อีค้าง อีบือ สันปลาตอง ปลูกเพื่อการบริโภค เครื่องมือที่ใช้เป็นประเภท จอบ คลาด เสียม ยังไม่มีเครื่องจักร ในช่วงดังกล่าว มีวัว ควาย ไก่ นา เกวียน กระบองยาง ของป่า มีการปลูกหม่อนไหม มีคามย้อมผ้า มีหอยกาบเผาให้เป็นค้างเอาไว้มำปุ่นเคี้ยวหมาก ยังไม่มีภาครัฐเข้ามาหนุนเสริมหรือส่งเสริมด้านการทำการเกษตรในชุมชน ต่างคนต่างช่วยตัวเอง ปีไหนฝนแล้งนาทามไม่ตายผลผลิตที่ได้ในนาทามสองเท่า เพราะดินดีมีตะกอนตก การทำนา ปลูกปอ ฝ้าย งาม ใช้น้ำฝน แหล่งน้ำที่ใช้โดยมากจะใช้น้ำห้วยยาง ลำเซบาย

พ.ศ.2511 – พ.ศ.2520 ในช่วงนี้เริ่มมีบ่อน้ำเค็มเข้ามาในชุมชน ของรัฐบาลก็ยกฤทธิ์ลักษณะบ่อเป็นแบบห้าเหลี่ยม เริ่มมีการปลูกพืชที่หลากหลายมากขึ้น เช่น นาปี ข้าวไร่ ปอ มันสำปะหลัง ฝ้าย งาม ข้าวเจ้าเปลือกแดง(ปลูกนาทาม ใช้ทำข้าวปุ้น) ข้าวกข 6 มะลิ 105 ปลูกเพื่อขายและบริโภค การบำรุงมี

ปุ๋ยคอก ใส่ปุ๋ยเคมี เริ่มมีรถอีแต็ก ความไถ รถแทรกเตอร์ เริ่มมีปุ๋ยเคมี มีฝายนํ้าล้นเล็ก ๆ ในลำห้วยยาง หม่อนใหม่ มีการปลูกกล้วยา

พ.ศ.2521 – พ.ศ.2530 มีการปลูกงา ข้าว กข 6 ข้าวหอมมะลิ ข้าวกล้าเหนียว สันป่าตอง ปลูกเพื่อขายและบริโภค พื้นที่ปลูกนา ปลายนา มีการขุดเจาะนํ้าบาดาล บ่อนํ้าตื้น 3 บ่อ เคมี ปุ๋ยคอก เลี้ยง วัว เลี้ยงความ เลี้ยงไก่ มีการใช้เครื่องจักรในการทำการเกษตร เช่น รถอีแต็ก เครื่องสูบนํ้าเริ่มมีเข้ามา มีการ ใช้แรงงานคนในการสระนํ้า มีการทำนํ้าบ่อเพื่อดื่มกิน มีสระนํ้าในโรงเรียน มีการใช้นํ้าจากฝายนํ้าล้น

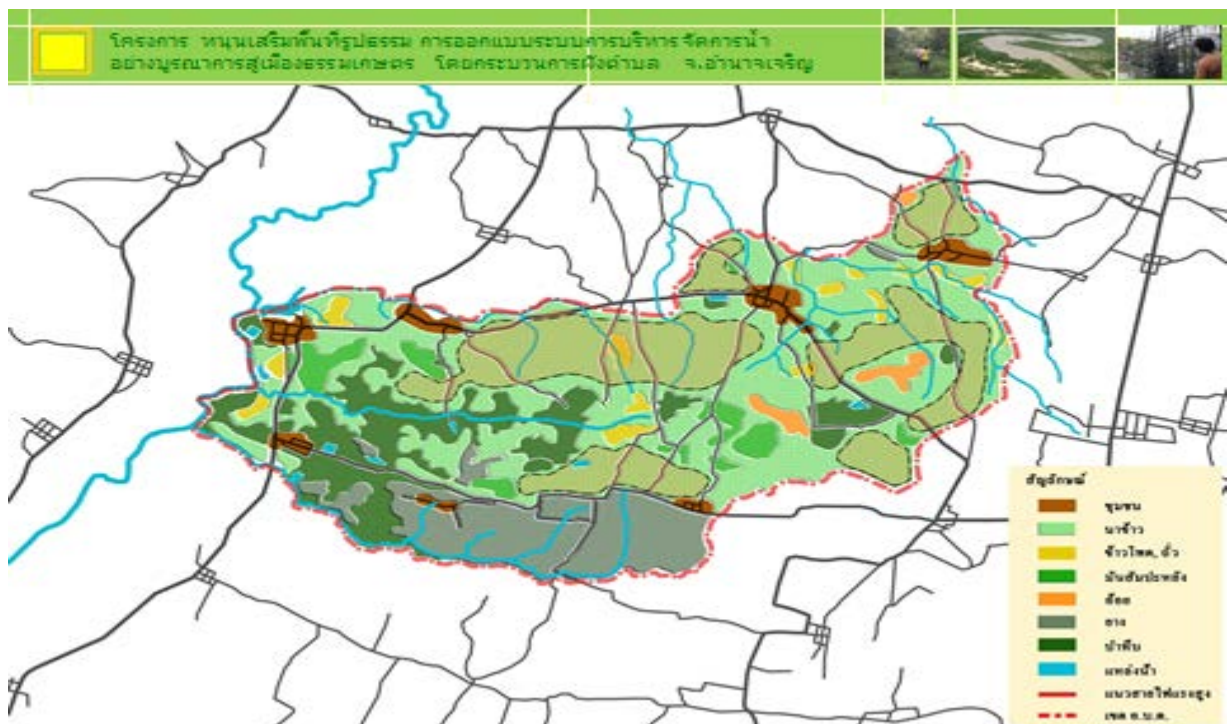
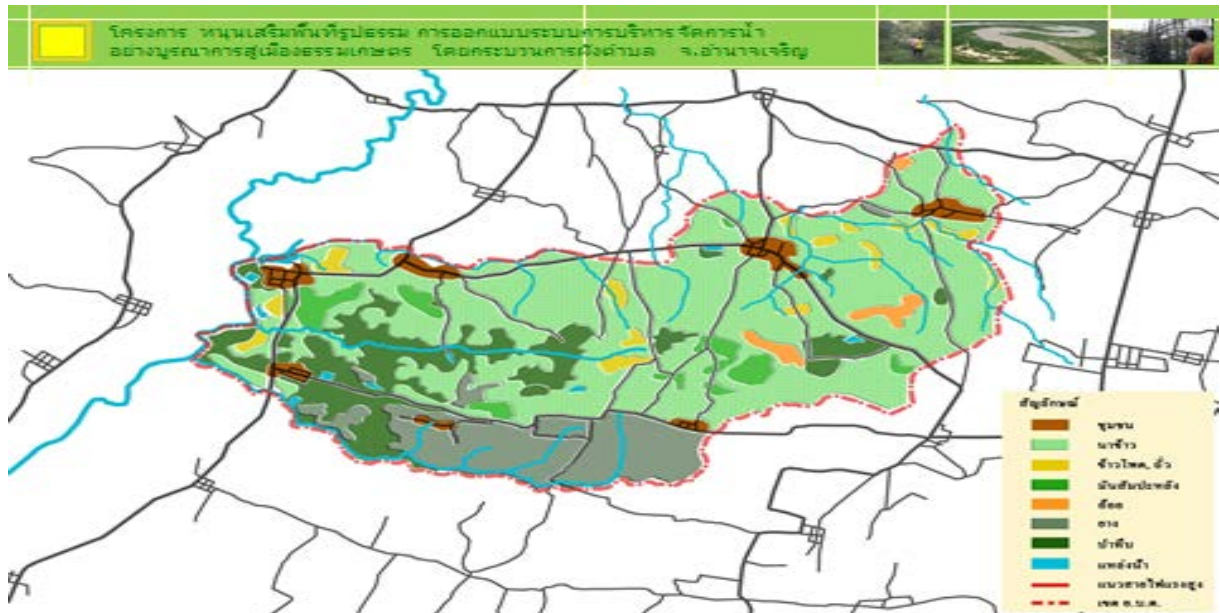
พ.ศ.2531 – พ.ศ.2540 มีการทำการเกษตรคือการปลูกข้าว กข 6 มะลิ 105 มันสำปะหลัง ยางพารา ผลผลิตดี มีการใช้ปุ๋ยเคมี มีการขุดสระส่วนตัว 1260 ไร่ เริ่มมีเครื่องสูบนํ้า มีสระ รพช 2 สระ สระ 9 ไร่ กับ สระ พ.ศ.25 ไร่ มีสภาตำบลโดยกํานันประธานสภาตำบล มีการปลูกแตงโม ถั่วลิสง ฟ้าเริ่ม เข้ามาในปี พ.ศ.2532

พ.ศ.2541 – พ.ศ.2550 การทำการเกษตร มีนาข้าว กข6 มะลิ 105 ยางพารา แตงโม มัน สำปะหลังมีสระสหกรณ์ สระรพช สระพ สปก. ฝายนํ้าล้นห้วยยาง สระ กรป 2 สระ(กร.อมน.) เริ่มมีสารเคมี ยาฆ่าหญ้า ปุ๋ยเคมี ฮอร์โมนต์ มีการเลี้ยงวัวเลี้ยงความไว้ใช้แรงงาน เครื่องสูบนํ้า อีแต็ก ประปาหมู่บ้าน หน้าแล้งขาดนํ้าในการทำการเกษตร การดำเนินการช่วยเหลือ มีเกษตรตำบล พัฒนาที่ดิน รพช. อบต.

พ.ศ.2551 – ปัจจุบัน พืชที่ปลูก นาข้าว มันสำปะหลัง ปาล์ม อ้อย ยางพารา ถั่วลิสง แตงโม เริ่มมีแปลงเศรษฐกิจพอเพียง มีการไถกลบ ทำนา(แปลงนา) ห้วยไร่ปลายนา ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยพืชสด มีการปรับปรุงแปลงนา มีการขุดสระนํ้า นํ้าไม่เพียงพอในที่ดอน มีไฟฟ้าการเกษตร บ่อบาดาลไม่มี บ่อนํ้า ตื้นไม่มี นํ้าประปาผิวดิน มีฝายนํ้าล้นลำห้วยยาง 2 แห่ง สถานการณ์ที่เกิด นํ้าท่วมนาน ฝนตกนาน สารเคมีมีมาก มีการใช้ยาฆ่าหญ้า ราคาผลผลิตตกต่ำ ดินไม่อุดมสมบูรณ์ มีหน่วยงานเข้าร่วมในการ ดำเนินการ เช่น อบต. พัฒนาที่ดิน เกษตร และกํานันของตำบล

หมู่ที่ 11 การทำการเกษตรในพื้นที่ ข้าว มัน อ้อย ปาล์ม พืชผักสวนครัว ยางพารา และ อื่น ๆ ผลผลิตที่ได้ จะขึ้นอยู่กับ ดิน นํ้า อากาศ ปุ๋ย ปลูกเพื่อการบริโภคและการแปรรูป พื้นที่ปลูก ดำเนินการปลูกตามพื้นที่ว่างเปล่า ตามไร่ ตามนา แหล่งนํ้าที่ใช้ในการเกษตร ใช้นํ้าจากนํ้าฝน นํ้าจากลำ ห้วย สระนํ้า บ่อบาดาล ปัญหาด้านการเกษตร ในเรื่องของพันธุ์ข้าว ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ มี การใช้สารเคมีมาก ค่าครองชีพสูง การแก้ปัญหา มีการรวมกลุ่มในชุมชนประชุมร่วมกันกับหน่วยงานใน ภาครัฐในการแก้ปัญหา เช่น การหาแนวทางในการลดการใช้สารเคมี ผลที่เกิดขึ้น เกิดรายได้ ปลอดภัย ทางด้านการบริโภค ปัญหาเรื่องนํ้าในการเกษตร ไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตรทำให้ขาดรายได้ การ แก้ปัญหาให้หน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบเรื่องนํ้า เข้ามาดำเนินการ เช่น ก่อสร้างคลองส่งนํ้า ขุดเจาะนํ้าบาดาล ตามไร่นา ผลที่เกิดขึ้น ถ้ามินํ้าทางการเกษตรจะเกิดรายได้ในชุมชน แหล่งนํ้า มีลำห้วยฝ่ ลำเซบาย สระนํ้า บ่อบาดาล สระนํ้าตามไร่นา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ระหว่าง พ.ศ. พ.ศ.2550 – พ.ศ.2558 พ.ศ. พ.ศ. 2500 การคมนาคมไม่สะดวก ป่ายังอุดมสมบูรณ์ พ.ศ. พ.ศ.2510 การศึกษายังไม่ทั่วถึง ทำนํ้ายังใช้ โค กระบือ ไถนา ห้องนํ้าห้องส้วมยังไม่มีในตามชนบท พ.ศ. พ.ศ.2520 มีการก่อสร้างถนนคึกฤทธิ์โดยใช้

แรงงานคนมีการขยายเขตไฟฟ้าตามชนบท พ.ศ. พ.ศ.2530 นำเทคโนโลยีมาใช้ เช่น การสื่อสาร รถไฟ
นาเดินตาม มีการยกระดับการปกครองแต่ละตำบล พ.ศ. พ.ศ.2540 ประชากรเพิ่มขึ้น คนว่างงานเยอะ พ.ศ.
พ.ศ.2550 มีการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญ พ.ศ. พ.ศ.2558 เปิดอาเซียนทำข้อตกลงการค้าร่วมกัน 10 ประเทศ

ภาพที่ 4.4 ภาพพื้นที่ตำบลกุศปลาตจากโครงการหนุนเสริมพื้นที่รูปธรรม การออกแบบการบริหารจัดการ
 นำอย่างบูรณาการสู่เมืองธรรมเกษตร โดยกระบวนการฝังตำบล จังหวัดอำนาจเจริญ

4.6 สรุปวิเคราะห์ข้อมูลและแนวทางในการทดลองปฏิบัติการ

พื้นที่กุดปลาตุกดำเนินการวิจัยในการศึกษาแนวทางการเป็นตำบลจัดการตนเองเพื่อการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ตำบลกุดปลาตุก มีสภาพปัญหาการจัดการน้ำที่ผ่านมามีระบบในการจัดการ ต่างคนต่างทำยังไม่มีการจัดการที่เหมาะสม ปัญหาในเชิงพื้นที่ พื้นที่ลุ่ม น้ำท่วมพื้นที่การเกษตร ส่งผลต่อพื้นที่ทางการเกษตรโดยเฉพาะพื้นที่นาข้าวเสียหาย พื้นที่ดอน แห้งแล้งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร โดยจากการศึกษาข้อมูลของทีมวิจัยนั้นได้ร่วมกันชี้ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ คือ

1. ปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ที่ผ่านมายังไม่มีระบบการจัดการน้ำให้เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ ช่วงหน้าฝน น้ำหลากพื้นที่ดินน้ำก็ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้
2. ปัญหาในเชิงพื้นที่ กล่าวคือ
 - 1) พื้นที่ดินน้ำ แห้งแล้งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร
 - 2) พื้นที่กลางน้ำ ในฤดูน้ำหลากก็มีความอุดมสมบูรณ์ในช่วงฤดูกลเท่านั้น เกษตรไม่สามารถจะกักน้ำไว้พื้นที่การเกษตรหลังฤดูเก็บเกี่ยว การจัดการน้ำที่ผ่านมารวมถึงหาแนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ในตำบลกุดปลาตุก
 - 3) พื้นที่ปลายน้ำ น้ำท่วมพื้นที่การเกษตร ส่งผลต่อพื้นที่ทางการเกษตรโดยเฉพาะพื้นที่นาข้าวเสียหาย

ซึ่งทางออกหรือแนวทางในการขับเคลื่อนเรื่องการจัดการตนเองในการจัดการน้ำของตำบลกุดปลาตุก ทีมวิจัยและชุมชนได้ร่วมกันวางเป็นแนวทางดังนี้

1. การพัฒนาระบบข้อมูลเรื่องข้อมูลแหล่งน้ำ ต.กุดปลาตุก อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ โดยการสรุปแหล่งน้ำที่มีอยู่ของแต่ละพื้นที่
2. การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่
 - 2.1 การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ดินน้ำ ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ ครอบครั้ว หมูพื้นบ้าน, เป็ด, ไก่ พื้นบ้าน ปลูกพืชที่ทนต่อความแห้งแล้ง หรือพืชที่ต้องการน้ำน้อย เช่น ข้าวเบา อ้อย, มันสำปะหลัง หลังฤดูเก็บเกี่ยว พืชผักสวนครัว และถั่วพรี เป็นพืชที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับทุกฤดูกาล บ่อบาดาลน่าจะเหมาะสมกับพื้นที่
 - 2.2 การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่กลางน้ำ ได้แก่ การปลูกข้าวนาปี ปลูกพืชทั่วไป พืชไร่, พืชสวน, พืชผักสวนครัว และการเลี้ยงสัตว์ แหล่งน้ำที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ ได้แก่ บ่อสระน้ำขนาด 1,260 คิว หรือแก้มลิง
 - 2.3 การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ปลายน้ำ ได้แก่ การปลูกข้าวนาปี (พันธุ์ที่มีความแข็งแรงทนต่อสภาวะน้ำท่วม) การเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชระยะสั้นหลังฤดูกลเก็บเกี่ยวข้าวนาปี หรือหลังน้ำท่วม เช่น พืชไร่ มันสำปะหลัง มะนาว ปาล์มน้ำมัน ยางพารา อ้อย พืชผักสวนครัว ข้าวโพดพันธุ์เบา เลี้ยงสัตว์ หมู เป็ด ไก่ แหล่งน้ำ ที่เหมาะสม ผันน้ำจากลำเซบาย บ่อน้ำผิวดินขนาดใหญ่ บ่อบาดาล และ บ่อน้ำขนาด 1,260 ลบ.ม.

4.7 การทดลองปฏิบัติการของตำบลกุดปลาคุง

1. การพัฒนาระบบข้อมูลเรื่องข้อมูลแหล่งน้ำ ต.กุดปลาคุง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ โดยการสรุปแหล่งน้ำที่มีอยู่ของแต่ละพื้นที่ คือ บ่อน้ำขนาดใหญ่ บ่อน้ำขนาดกลาง บ่อน้ำขนาดเล็ก ฝาย บ่อบาดาล ลำห้วย และแหล่งน้ำธรรมชาติในลักษณะอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อการนำเสนอต่อหน่วยงานหรือองค์กรด้านการจัดการน้ำ ทั้งโครงการในระดับหมู่บ้านและในระดับตำบลต่อไป โดยรายละเอียดแหล่งน้ำของแต่ละชุมชนมีดังนี้

-ประเภทแหล่งน้ำ

1. แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ได้แก่ บ่อน้ำ บ่อบาดาล

2. แหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ ฝาย ลำห้วย

-จำนวนแหล่งน้ำ (แห่ง)

-ขนาดแหล่งน้ำ

ตาราง 4.6 ข้อมูลแหล่งน้ำ ตำบลกุปลาดุก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ (พื้นที่ต้นน้ำ)

โซน	บ้าน	หมู่ที่	ชื่อแหล่งน้ำ	แหล่งน้ำ	ขนาด กว้าง x ยาว x ลึก	จำนวน	หมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
ต้นน้ำ	คำบอน	4	-หนองพอก -บ่อน้ำขนาดเล็กเพื่อการเกษตร -บ่อน้ำเพื่ออุปโภค บริโภค -บ่อบาดาลส่วนตัว - ประปาบาดาลหมู่บ้าน	ธรรมชาติ สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น	พื้นที่ที่กว้าง 80 ม. x ยาว 40 ม. x ลึก 2.5 ม. ปริมาตรแหล่งน้ำ 1,260 ลบ.ม. พื้นที่ที่กว้าง 40 ม. x ยาว 80 ม. x ลึก 4 ม. ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 4” ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 6”	1 แห่ง 30 แห่ง 1 แห่ง 10 แห่ง 1 แห่ง	คำบอน / บ.วังแคน	บ่อ 1260 ลบ.ม. บ่อ 8x 10 หน้าแล้ง ไม่มีน้ำ เพียงพอ
	วังแคน	3	-บ่อน้ำเพื่ออุปโภค บริโภค สาธารณะ -บ่อน้ำเพื่อการเกษตรในไร่นา -บ่อน้ำเพื่อการเกษตรในไร่นา -บ่อบาดาล ส่วนตัว -ประปาหมู่บ้าน -ฝายดิน -ฝายแก้มลิง -ห้วยยาง	สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น ธรรมชาติ	พื้นที่ 16,000 ตร.ม. ลึก 4 ม. พื้นที่ที่กว้าง 8 ม. x ยาว 10 ม. x ลึก 3 ม. ปริมาตรแหล่งน้ำ 1,260 ลบ.ม. ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ก้นชุด 4” หอดังสูง พื้นที่ 32,00 ตร.ม. ลึกเฉลี่ย 2.5 ม. พื้นที่ กว้าง 30 ม. x ยาว 500 ม. x ลึก 3.5 ม. พื้นที่ กว้าง 7 ม. x ยาว 2,000 ม. เมตร x ลึก 2 ม	2 แห่ง 93 แห่ง 50 แห่ง 60 แห่ง 2 แห่ง 1 แห่ง 1 แห่ง 1 แห่ง	วังแคน	

	กุดปลาดุก	1	-บ่อน้ำเพื่อการเกษตรในไร่นา -บ่อน้ำเพื่ออุปโภค บริโภค -บ่อน้ำเพื่อการเกษตรในไร่นา -บ่อน้ำเพื่ออุปโภค บริโภค -ประปาหมู่บ้าน	สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น ธรรมชาติ ธรรมชาติ ธรรมชาติ	ปริมาตร 1,260 ลบ.ม. พื้นที่ 16,000 ตร.ม. ลึก 4 ม. พื้นที่ กว้าง 8 ม. x ยาว 10 ม. x ลึก 3 ม. พื้นที่ 400,000 ตร.ม. ลึกเฉลี่ย 3.5 ม. เส้นผ่านศูนย์กลาง 6” หอถังสูง พื้นที่ กว้าง 4 ม. ยาว 2,500 ม. พื้นที่ กว้าง 6 ม. ยาว 2,000 ม. ลึกเฉลี่ย 2.5 ม. พื้นที่ กว้าง 4 ม. ยาว 3,500 ม. ลึก เฉลี่ย 2.5 ม.	50 แห่ง 1 แห่ง 60 แห่ง 1 แห่ง 1 แห่ง 3	กุดปลาดุก ม. 1-2	
--	-----------	---	--	---	--	---	------------------	--

ตาราง 4.7 ข้อมูลแหล่งน้ำ ตำบลกุปปลาดุก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ (พื้นที่กลางน้ำ)

โซน	บ้าน	หมู่ที่	ชื่อแหล่งน้ำ	แหล่งน้ำ	ขนาด กว้าง x ยาว x ลึก	จำนวน	หมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
กลางน้ำ	กุปปลาดุก	2	-บ่อน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค	สร้างขึ้น	พื้นที่ 16,000 ตร.ม. ลึก 3.5 ม.	1 แห่ง	กุปปลาดุก ม. 1 กุปปลาดุกหมู่ 2 กุดน้ำคำหมู่ 12	
			-บ่อน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค	สร้างขึ้น	พื้นที่ 6,400 ตร.ม. ลึก 4 ม.	1 แห่ง		
			-บ่อน้ำเพื่อการเกษตรในไร่นา	สร้างขึ้น	พื้นที่ 1,260 ตร.ม. ลึก 3 ม.	50 แห่ง		
			-บ่อน้ำเพื่อการเกษตร	สร้างขึ้น	พื้นที่กว้าง 8 ม. x ยาว 10 ม. x ลึก 3 ม.	100 แห่ง		
			-ฝายน้ำล้น คสล. ลำห้วยยาง	สร้างขึ้น	ขนาดความจุน้ำ 2,000 ลบ.ม.	2 แห่ง		
			-ห้วยตะพล	ธรรมชาติ	พื้นที่ กว้าง 4 ม. x ยาว 2,000 ม. x ลึก 3 ม.	1 แห่ง		
			-ห้วยยาง	ธรรมชาติ	พื้นที่ กว้าง 4-6 ม. x ยาว 6,000 ม. x ลึก 3 ม.	1 แห่ง		
	กุดน้ำคำ	12	-บ่อน้ำอุปโภคบริโภค	สร้างขึ้น	พื้นที่ 8,000 ตร.ม. x ลึก 3.5 ม.	1 แห่ง	กุปปลาดุก ม. 1 กุปปลาดุกหมู่ 2 กุดน้ำคำหมู่ 12	บ่อ 1260 ลบ.ม. บ่อ 8x 10 หน้าแล้ง ไม่มีน้ำ เพียงพอ
			-บ่อน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค	สร้างขึ้น	พื้นที่ 400,000 ตร.ม. x ลึก 4 ม.	1 แห่ง		
			-บ่อน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค	สร้างขึ้น	พื้นที่ 14,400 ตร.ม. x ลึก 4 ม.	1 แห่ง		
			-บ่อน้ำเพื่อการเกษตรในไร่นา	สร้างขึ้น	ปริมาตร 1,260 ลบ.ม.	47 แห่ง		
			--บ่อน้ำเพื่อการเกษตร	สร้างขึ้น	พื้นที่ กว้าง 8 ม. ยาว x 10 ม. x ลึก 4 ม.	30 แห่ง		
			- บ่อบาดาลส่วนตัว	สร้างขึ้น	ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 4-6 นิ้ว	50 แห่ง		บ่อ 1260 ลบ.ม.
			-บ่อประปา บาดาล หอถังสูง	สร้างขึ้น	ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 6“	1 แห่ง		
			-บ่อน้ำเพื่อการเกษตรในไร่นา	สร้างขึ้น	ปริมาตร 1,260 ลบ.ม. x ลึก 3 ม.	40 แห่ง		
			-บ่อประปา บาดาล หอถังสูง	สร้างขึ้น	ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 6“	1 แห่ง		

	ห้วยร่องคำ	10	-บ่อบาดาลส่วนตัว -บ่อน้ำเพื่อการเกษตร -ห้วยยาง -ร่องจีหนู	สร้างขึ้น สร้างขึ้น ธรรมชาติ ธรรมชาติ	ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 4-6 นิ้ว พื้นที่ ปริมาณ กว้าง 8 x 10 เมตร x ลึก 4 ม. พื้นที่ กว้าง 6-8 เมตร x ยาว 8,000 ม. x ลึก 2.5-3.5 ม. พื้นที่ กว้าง 2-4 ม. x ยาว 4,000 ม. x ลึก 1-2 ม.	30 แห่ง 10 แห่ง 1 แห่ง 1 แห่ง	บ้านห้วยร่องคำ	บ่อ 8x 10 หน้าแล้ง ไม่มีน้ำ เพียงพอ
	ป่าดัว	5	-บ่อน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค -บ่อน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค -บ่อน้ำเพื่อการเกษตรในไร่นา -ประปาหมู่บ้าน -บ่อบาดาลส่วนตัว -ห้วยไผ่ -ห้วยป่อง -ฝายห้วยป่อง	สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น ธรรมชาติ ธรรมชาติ ธรรมชาติ	พื้นที่ 3,200 ตร.ม. ลึก 4 ม. พื้นที่ 3,200 ตร.ม. ลึก 4 ม. พื้นที่ 1,260 ลบ.ม. ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 6“ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 4-6” พื้นที่ กว้าง 4-6 ม. x ยาว 6,000 ม. x ลึก 1.5-3 ม. พื้นที่ กว้าง 4-8 ม. x ยาว 8,000 ม. x ลึก 2.5-4 ม. พื้นที่ 24,000 ตร.ม. ลึก 4 ม.	1 แห่ง 1 แห่ง 200 แห่ง 1 แห่ง 15 แห่ง 1 แห่ง 1 แห่ง 1 แห่ง	บ้านป่าดัว ม.5-6	

ตาราง 4.8 ข้อมูลแหล่งน้ำ ตำบลกุดปลาทุก อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ข้อมูลแหล่งน้ำ ตำบลกุดปลาทุก อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ (พื้นที่ปลายน้ำ)

โซน	บ้าน	หมู่ที่	ชื่อแหล่งน้ำ	ประเภท	ขนาด / ปริมาณ กว้าง x ยาว x ลึก	จำนวน	หมู่บ้านใช้ร่วม	หมายเหตุ
3 ปลาย น้ำ	ป่าดัว	6	-บ่อน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค -บ่อน้ำเพื่อการเกษตร -บ่อน้ำเพื่อการเกษตรในไร่นา -บ่อน้ำคาลส่วนตัว -ประปาบาดาลหมู่บ้าน -ลำห้วยไผ่	สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น ธรรมชาติ	พื้นที่ 3,200 ตร.ม. ลึก 4 ม. พื้นที่กว้าง 8 ม. x ยาว 10 ม. x ลึก 3 ม. พื้นที่ปริมาณ 1,260 ลบ.ม. x ลึก 3 ม. ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 4-6” ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 6” พื้นที่กว้าง 2-5 ม. x ยาว 3,000 ม. x ลึก 2.5-4 ม.	2 แห่ง 2 แห่ง 53 แห่ง 12 แห่ง 1 แห่ง 1แห่ง	บ้านป่าดัว ม.5-6	
	นาสีนวน	7	-บ่อน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค -บ่อน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค - บ่อน้ำเพื่อการเกษตรในไร่นา -บ่อน้ำคาลส่วนตัว -ประปาหมู่บ้าน -ลำห้วยปงนอง -ลำเซบาย	สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น ธรรมชาติ ธรรมชาติ	พื้นที่ 24,000 ตร.ม. x ลึก 4 ม. พื้นที่ 14,400 ตร.ม. x ลึก 4 ม. ปริมาตร 1,260 ลบ.ม. x ลึก 3 ม. ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 4-6” ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 6” พื้นที่ขนาดกว้างเฉลี่ย 15 ม. ยาว 2,000 ม. ลึก 3 ม. พื้นที่กว้างเฉลี่ย 40 ม. ลึก 3-4 ม. x ยาว 5,000 ม.	1 แห่ง 1แห่ง 50 แห่ง 8 แห่ง 1แห่ง 1แห่ง 1แห่ง	บ้านป่าดัว	

3 ปลาย น้ำ	นาสีนวน	8	-บ่อน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค -บ่อน้ำเพื่อการเกษตรในไร่นา -ฝายห้วยไผ่ -ประปาหมู่บ้าน -ลำห้วยไผ่ -ลำเซบาย	สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น ธรรมชาติ ธรรมชาติ	พื้นที่ 3200 ตร.ม. x ลึก 4 ม. ปริมาตร 1,260 ลบ.ม. x ลึก 3 ม. พื้นที่กว้าง 150 ม. x ยาว 1,000 ม. x ลึก 4 ม. ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 6” พื้นที่กว้าง 2-5 ม. x ยาว 3,000 ม. x ลึก 2.5-4 ม. พื้นที่กว้าง 15 -40 ม. ลึก 3-4 ม. x ยาว 5,500 ม.	1แห่ง 33 แห่ง 1 แห่ง 1แห่ง 1แห่ง 1แห่ง	ม.5-6 บ้านนาสีนวน ม.7-8 บ้านนาเมือง ม.9	บ่อ 1260 ลบ.ม. บ่อ 8x 10 หน้าแล้ง ไม่มีน้ำ เพียงพอ
	นาเมือง	9	-บ่อน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค -บ่อน้ำเพื่อการเกษตรในไร่นา -บ่อน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค -ฝายน้ำล้น คสล -บ่อน้ำประปาหมู่บ้าน(ผิวดิน) -ลำห้วยยาง - เซหลง - ลำเซบาล	สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น สร้างขึ้น ธรรมชาติ ธรรมชาติ ธรรมชาติ	พื้นที่ 14400 ตร.ม. x ลึก 4 ม. ปริมาตร 1,260 ลบ.ม. x ลึก 3 ม. พื้นที่ 24,000 ตร.ม. x ลึก 4 เม. พื้นที่ 19,200 ตร.ม. x ลึก 4 ม. พื้นที่ 14,400 ตร.ม. x ลึก 4 ม. พื้นที่ กว้าง 15-30 ม. x ยาว 12,500 ม. x ลึก 3 ม. พื้นที่ กว้าง 15-20 ม. x ยาว 1.500 ม. พื้นที่ กว้าง 20-50 ม. x ยาว 6,000 ม. x ลึก 4 ม.	2 แห่ง 50 แห่ง 1 แห่ง 1 แห่ง 1แห่ง 1แห่ง 1แห่ง 1 แห่ง		

2. การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่

2.1 การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ต้นน้ำ

2.2 การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่กลางน้ำ

2.3 การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ปลายน้ำ

โดยทำการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการ ต้องคำนึงถึงลักษณะพื้นที่ที่แตกต่างกัน 3 ลักษณะ สภาพแหล่งน้ำ ระบบเกษตร สร้างข้อตกลงในการปฏิบัติ

ภาพแผนที่จุดทดลองในตำบลกุคปลาตุก

รูปภาพที่ 4.5 ภาพแผนที่จุดทดลองในตำบลกุคปลาตุก

ตัวอย่างบันทึกข้อตกลง

ผู้ปฏิบัติการทดลองการค้นหาความจริง โครงการ การจัดการตนเองกรณีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่
เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ของเกษตรกรตำบลกุคปลาคุ อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

ข้าพเจ้า นายบุญเรือง เฮ็นใจ อยู่บ้านเลขที่.....หมู่ที่ 4 ตำบลกุคปลาคุ อ.เมือง จ.
อำนาจเจริญ ตามบันทึกข้อตกลง ในฐานะ อาสาสมัคร ทีมวิจัย ผู้ทดลองการจัดการน้ำ โครงการ การ
จัดการตนเองกรณีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ของเกษตรกรตำบลกุคปลาคุ
อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ไซนค่นน้ำโดยมีทีมงานร่วมบันทึกการปฏิบัติการ ตามลำดับขั้นตอน
ขบวนการ การทำวิจัยดังนี้..

1. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....
2. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....
3. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....
4. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....
5. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....
6. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....
7. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....
8. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....
9. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....

ข้าพเจ้า ทั้ง 9 คน ตามรายชื่อที่ให้ไว้ สัญญาว่า จะดำเนินการตามกระบวนการและขั้นตอนที่
โครงการกำหนด โดยจะมีการบันทึกขบวนการดำเนินงานและกรณีเกิดการเปลี่ยนแปลงผลการดำเนินงานทุก
ขั้นตอน อย่างน้อยเดือนละ 3 ครั้ง โดยจะรายงานผลการดำเนินงาน ต่อคณะทำงานโครงการฯในวัน
ประชุมด้วยวิธีการการนำเสนอ และการบันทึกเอกสารเป็นลายลักษณ์อักษรตามแบบรายงานความก้าวหน้า
ของโครงการ เพื่อบันทึกเป็นชิ้นงานของผลการวิจัยตามกิจกรรมที่โครงการกำหนด พวกข้าพเจ้าทั้งหลายจึง
ลงนามไว้เพื่อเป็นหลักฐาน

ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง
(.....) (.....)

ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง
(.....) (.....)

ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง
(.....) (.....)

ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง
(.....) (.....)

ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง
(.....) (.....)

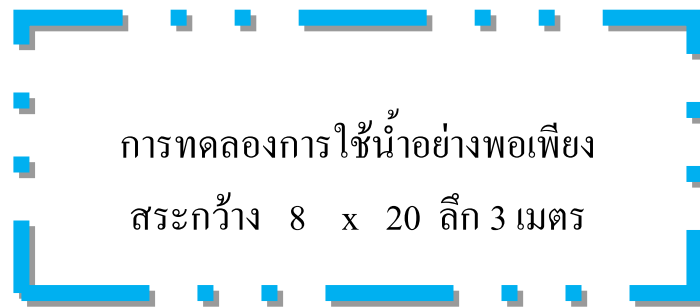
ลงชื่อพยาน ลงชื่อพยาน
(.....) (.....)

2.1 การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ดินน้ำ การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ดินน้ำ ผู้ดำเนินการทดลอง คือ นายบุญเรือง เย็นใจ ลักษณะพื้นที่ เป็นพื้นที่ดอนสูง มีป่าชุมชน “ป่าโคกห้วยตก” และป่าดอนปู่ตา “เจ้าปู่ลือคำหาญ” ที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ในระหว่าง หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 บ้านกุดปลาตุก, หมู่ที่ 3 บ้านวังแคน, หมู่ที่ 4 บ้านคำบอน, และหมู่ 12 บ้านกุดน้ำ มีแหล่งน้ำคือ ลำห้วยตาก ดินน้ำจากป่าโคกห้วยตก หรือ โลกถ้าฝักหวาน ไหลผ่าน บ้านกุดปลาตุกหมู่ 1, หมู่ 2 และบ้านกุดน้ำคำ หมู่ 12 ไหลตกลำห้วยยางเหนือ ลำห้วยยาง ดินน้ำเกิดจากแนวเขตติดต่อตำบลโนนหนามแท่ง 2 แห่ง คือลำห้วยยางเหนือ และลำห้วยยางใต้ ลำห้วยยางเหนือไหลผ่านบ้านวังแคน หมู่ 3 บ้านกุดปลาตุก หมู่ 1 หมู่ 2 และบ้านกุดน้ำคำหมู่ 12 ไหลตกห้วยละโงที่บ้านโคกช้างฮ้าย ตำบลนาวัง ร่องหินเหล็กไฟ, ห้วยตะพล, ลำห้วยแซว, ห้วยน้ำลอด(ห้วยตก) ลำห้วยยาง, ลำห้วยปงนอง, ลำห้วยไผ่ ลำห้วยทั้งหมดมีปลายที่ “ลำเซบาย” ลำห้วยยางเหนือมีหมู่บ้านติดลำห้วยที่มีการใช้น้ำเพื่อการเกษตรนอกฤดูกาล

การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ดินน้ำ ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ ครอบครัวยุคใหม่บ้าน, เป็ด, ไก่ พื้นบ้าน ปลูกพืชที่ทนต่อความแห้งแล้ง หรือพืชที่ต้องการน้ำน้อย เช่น ข้าวเบา อ้อย, มันสำปะหลัง หลังฤดูเก็บเกี่ยว พืชผักสวนครัว และถั่วพราง เป็นพืชที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับทุกฤดูกาล บำบัดล้นน้ำจะเหมาะสมกับพื้นที่

พื้นที่ทดลองที่ 1 นายบุญเรือง เย็นใจ ทดลองกรณีพื้นที่ดินน้ำ

หนองสระที่ลึกลำน้ำเหลือเพียง 1.50 เมตร ส่วนที่ดินเหลือประมาณ 1 เมตร

องค์ประกอบในพื้นที่ประกอบด้วย

1. ต้นมะม่วง 10 ต้น พันธุ์เขียวเสวย 3 ต้น เป็นผลหมดแล้ว
2. มะขามเปรี้ยว 2 ต้น
3. มันสำปะหลังยาวประมาณ 80 ซม.
4. ปลานิลในสระ 1 กก.
5. ถั่วและพริก กำลังเป็นผล
6. วัวมี 2 ตัว
5. หมู 4 ตัว
6. อ้อยปั่นน้ำ 3 กอ (กำลังขยายพันธุ์)
7. มะพร้าว 2 ต้น เป็นลูก 1 ต้น อีกต้นยังไม่เป็น
8. กล้าย 2 กอ (กำลังขยายพันธุ์)
9. ตามคันทนาปลูกไผ่ยูคา 1000 ต้น ที่นาดินเหนียวปนทราย
10. หน่อไม้ไผ่หวาน 4 กอ (กำลังขยายพันธุ์)
11. ไผ่บง 1 ต้น
12. ไผ่กุง 15 ต้น
13. ไผ่เต็ง 1 ต้น
14. ไผ่แดง 10 ต้น
15. ประดู่ 10 ต้น

พื้นที่การทำกิน 21 ไร่ โหนด 7 ไร่ 30 ตารางวา พื้นที่ สปก. 14 ไร่

รายชื่อผู้ร่วมในพื้นที่ทดลองการใช้น้ำอย่างเพียงพอ

1. นายบุญเรือง เย็นใจ	บ้านเลขที่	146
2. นายสุพัฒน์ หมั่นหินลาด	บ้านเลขที่	41
3. น.ส.สุวันทา ขวัญทอง	บ้านเลขที่	47
4. นาย สมาน แคนสีลา	บ้านเลขที่	115
5. นายเสวียน ทองเสริม	บ้านเลขที่	120

6. นาย สัมผัส สายเย็น บ้านเลขที่ 119

พื้นที่ทดลอง โซนที่ 1

ภาพที่ 4.6 ภาพพื้นที่ทางการเกษตรพื้นที่ทดลองโซนที่ 1

2.2 การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่กลางน้ำ การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่กลางน้ำ ผู้ดำเนินการทดลอง คือนายธีรเมธ อรศรี ลักษณะพื้นที่ มีลักษณะลุ่มๆดอนๆ ฤดูฝนก็จะมีน้ำเพื่อการเกษตร พอหน้าแล้งน้ำก็แห้งขอด ไม่สามารถเก็บกักได้ทั้งลำห้วยและบ่อนขนาดเล็ก ครอบคลุม หมู่ 5 หมู่ 6 บ้านป่าดัว หมู่ 10 บ้านห้วยร่องคำ และหมู่ 11 บ้านป่าเตย มีลำห้วยยางใต้ ไหลผ่าน หมู่บ้านห้วยร่องคำ หมู่ 10 เป็นพื้นที่ทำไร่ ทำสวนของประชาชนตำบลกุดปลาอุด และตำบลโนนโพธิ์ ส่วนลำห้วยไผ่ ต้นน้ำเกิดจากโคกคำบักดึก ไหลผ่านบ้านป่าดัว หมู่ 5 หมู่ 6 ลำห้วยปงนอง ต้นน้ำเกิดจาก โคกคำบักดึก ไหลผ่านบ้านป่าดัวหมู่ 5 หมู่ 6 และลำเซบาย ไหลผ่านบ้านป่าดัว หมู่ 5 หมู่ 6

การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่กลางน้ำ ได้แก่การปลูกข้าวนาปี ปลูกพืชทั่วไป พืชไร่, พืชสวน, พืชผักสวนครัว และการเลี้ยงสัตว์ แหล่งน้ำที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ ได้แก่ บ่อสระน้ำขนาด 1,260 คิว หรือแถมถึง

พื้นที่ทดลองที่ 2 นายธีรเมธ อรศรี ทดลองกรณีพื้นที่กลางน้ำ

องค์ประกอบในพื้นที่ประกอบด้วย

1. แหล่งน้ำ บ่อบาดาล ลึก 35 เมตร
2. สระน้ำ 1260 คิว ลึก 3 เมตร ยังเหลือน้ำอยู่ประมาณ 1.50 เมตร
3. ปลูกมะนาว 60 ต้น ปลูกได้ 3 เดือน
4. กลั้ว 20 กอ กำลังออกลูก

5. ใฝ่เลี้ยง 10 กอ ปลูกลงได้ 3 เดือน
6. พริก ผักสวนครัว
7. น้อยหน้า 10 ต้น กำลังออกลูก
8. ระบบน้ำหยด บาดาล น้ำไม่เพียงพอ สภาพดินทราย

พื้นที่ทดลองโซน 2

ภาพที่ 4.7 ภาพพื้นที่ทางการเกษตรพื้นที่ทดลองโซนที่ 2

2.3 การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ปลายน้ำ การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ปลายน้ำ ผู้ดำเนินการทดลอง คือ นายสุวิทย์ สุทธิวงศ์ ลักษณะพื้นที่มีลักษณะที่ราบลุ่มติดลำเซบาย หน้าฝนจะมีน้ำท่วมซ้ำซากทุกปี พอหน้าแล้งน้ำก็แห้งขอด ไม่สามารถนำน้ำจากลำเซบายขึ้นมาได้เพราะน้ำลึก ในฤดูฝนช่วงเดือนสิงหาคม ถึงเดือนกันยายน ช่วงที่ข้าวตั้งท้อง น้ำที่ฝนดินน้ำจะเอ่อท่วมที่นาครั้งหนึ่งเป็นเวลา 5-6 วัน เฉลี่ยปีหนึ่งท่วม 2-3 ครั้ง พื้นที่ที่ได้รับน้ำท่วมเฉลี่ย 6 หมู่บ้าน จำนวนพื้นที่ 3,000 ไร่ ประมาณ 150 ครัวเรือน ครอบคลุมหมู่ 7, หมู่ 8 บ้านนาสีนวน, หมู่ 9 บ้านนาเมือง และหมู่ 11 บ้านป่าเตย บางส่วน มีครัวเรือนติดลำห้วยใช้น้ำนอกฤดูกาล หลังการเก็บเกี่ยวเพื่อทำการเกษตรประมาณ 150 ครัวเรือน คือลำห้วยไผ่ ดินน้ำเกิดจากโคกคำบักดึก ไหลผ่าน บ้านป่าเตย หมู่ 11 และบ้านนาสีนวนหมู่ 7 หมู่ 8 ไหลติดลำเซบาย มีลำห้วยป่งนอง ดินน้ำเกิดจาก โคกคำบักดึก ไหลผ่านบ้านนาสีนวน หมู่ 7 หมู่ 8 และบ้านนาเมือง หมู่ 9 ไหลติดลำเซบาย และลำเซบาย ไหลผ่าน บ้านนาสีนวนหมู่ 7 หมู่ 8 บ้านนาเมืองหมู่ 9 และบ้านป่าเตยหมู่ 11

การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ปลายน้ำ ได้แก่ การปลูกข้าวนาปี (พันธุ์ที่มีความแข็งแรงทนต่อสภาวะน้ำท่วม) การเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชระยะสั้นหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวนาปี หรือหลังน้ำท่วม เช่น พืชไร่ มันสำปะหลัง มะนาว ปาล์มน้ำมัน ขางพารา อ้อย พืชผักสวนครัว ข้าวโพด พันธุ์เบา เลี้ยงสัตว์ หมู เป็ด ไก่ แหล่งน้ำ ที่เหมาะสม ค่นน้ำจากลำเซบาย บ่อน้ำผิวดินขนาดใหญ่ บ่อบาดาล และ บ่อน้ำขนาด 1,260 คิว

พื้นที่ทดลองที่ 3 นายสุวิทย์ สุภวิงศ์ ทดลองกรณีพื้นที่ปลายน้ำ

องค์ประกอบในพื้นที่ประกอบด้วย

1. แหล่งน้ำ สระน้ำขนาดใหญ่ 1260 คิว 2 บ่อ
2. ปลูกกล้วย 6 กอ เป็นผลแล้ว
3. ปลูกมันสำปะหลัง 6 ไร่ เป็นผลแล้ว
4. ไร่ 3 ไร่
5. ไก่ 30 ตัว
6. ปลูกผักสวนครัว ชนิดต่างๆ
7. สระน้ำเหลือประมาณ 1.50 เมตร
8. พื้นที่น้ำท่วม ปลาธรรมชาติ
9. พื้นที่ทั้งหมด 47 ไร่ เป็นโฉนด 27 ไร่
10. พื้นที่ ภบท. 5 20 ไร่
11. พื้นที่น้ำท่วม 30 ไร่

รายชื่อผู้สรุปพื้นที่ทดลองการใช้น้ำอย่างเพียงพอ

1. นายสุวิทย์ สุภวิงศ์ ม.6
2. นายธีรเมธ อรศรี ม.7
3. นางรัชฎ์ชัย ผลทอง ม.7
4. นายฉลาด อุ่นทอง ม.8
5. นางสุนนี สุภวิงศ์ ม.11
6. นายละม้าย จรุงกุล ม.9
7. นายอุบล นวลขาว ม.9

พื้นที่ทดลองโซน 3

ภาพที่ 4.8 ภาพพื้นที่ทางการเกษตรพื้นที่ทดลองโซนที่ 3

4.8 ผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัย

การดำเนินการวิจัยการจัดการตนเองกรณีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ของเกษตรกรตำบลกุฎปลาตुक สถานการณ์ในอดีตที่เกิดขึ้นในชุมชนกุฎปลาตुक กล่าวคือ มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ จำนวนประชากรไม่มาก ทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ วิถีชุมชนเพาะปลูกเพื่อเลี้ยงชีพ แต่ในปัจจุบันแหล่งน้ำและปริมาณน้ำไม่เพียงพอ การใช้น้ำและการปลูกพืชไม่สอดคล้องกัน ลักษณะพื้นที่ไม่เหมาะสมกับการปลูกพืช การปลูกพืชเชิงเศรษฐกิจ จากที่กล่าวมาชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือ ทรัพยากรป่าไม้ลดลง แหล่งน้ำธรรมชาติตื้นเขิน ประชากรเพิ่มมากขึ้น วัฒนธรรมประเพณีเปลี่ยนแปลง เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการทางการเกษตรเป็นแบบเทคโนโลยีใหม่ มีภาระหนี้สิน นโยบายไม่สอดคล้องกับชุมชน ปัจจัยที่ส่งผลต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ผลกระทบทางด้านบวก มีการขุดสระน้ำมากขึ้นงบประมาณของรัฐลงชุมชนมากขึ้น มีกลุ่มองค์กรในชุมชนค่อนข้างมาก เกษตรกรเข้าสู่แหล่งทุนได้ง่ายขึ้นผลกระทบทางด้านลบ พื้นที่ในการขุดแหล่งน้ำไม่เหมาะสม ทำให้หาประโยชน์จากแหล่งน้ำได้น้อย (เก็บกักน้ำได้น้อย) งบประมาณและนโยบายไม่สอดคล้องกับการประกอบอาชีพ เกษตรกรเกิดหนี้สินมากมาย จากผลที่เกิดขึ้นชุมชนมีการวิเคราะห์หาจุดแข็งและจุดอ่อนเพื่อเป็นแนวในการกำหนดแนวทางการทำงาน กล่าวคือ จุดแข็ง มีธรรมเนียมและองค์กรหลักในการดำเนินงาน การดำเนินงานภายใต้กรอบกติกาของสังคม มีเวทีพูดคุยอย่างต่อเนื่อง มีกลไกในการดำเนินงานทุกภาคส่วน มีข้อมูลครบถ้วนทุกด้าน มีการสรุปวิเคราะห์ จุดอ่อน ระบบกลุ่มล้มเหลว ขาดการมีส่วนร่วม ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า เหลือน้อย ขาดการ

วางแผน เกิดการอพยพแรงงาน เกษตรในพื้นที่ขาดการสรุปบทเรียน ซึ่งทางออกหรือแนวทางในการขับเคลื่อนเรื่องการจัดการตนเองในการจัดการน้ำของตำบลกุคปลาตุก ทีมวิจัยและชุมชนได้ร่วมกันวางแผนเป็นแนวทางดังนี้

1. การพัฒนาระบบข้อมูลเรื่องข้อมูลแหล่งน้ำ ต.กุคปลาตุก อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ โดยการสรุปแหล่งน้ำที่มีอยู่ของแต่ละพื้นที่

2. การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่

2.1 การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ต้นน้ำ

2.2 การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่กลางน้ำ

2.3 การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ปลายน้ำ

และผลจากการดำเนินการวิจัย ทำให้ได้ผลดังนี้ ผลในเชิงข้อมูล คือ ข้อมูลลักษณะพื้นที่ ภูมิประเทศศักยภาพของแหล่งน้ำ จำนวนแหล่งน้ำ ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำ ระบบเกษตรของสมาชิกในชุมชน บทเรียนการจัดการน้ำของตำบลกุคปลาตุกที่ผ่าน ในเชิงการพัฒนา จิตวิญญาณประชาชนในความสำนึก ร่วม จนเกิดตำบลจัดการตนเอง ตำบลกุคปลาตุก อย่างเป็นรูปธรรมที่มาจากผลงานการวิจัย การเรียนรู้ ขบวนการการทำงาน และขั้นตอนกระบวนการทำงานรูปแบบงานวิจัยทั้งในชุมชน และภายนอก ข้อมูล ปัญหาและสาเหตุของปัญหาทุกมิติที่เป็นจริง สามารถนำข้อมูลจัดแผนการพัฒนาการจัดการทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนได้ มีนักวิจัยรุ่นใหม่เพื่อขยายผลงานและมีแผนงานที่จะค้นหาตัวการปัญหาอื่นต่อไป อย่างมี ประสิทธิภาพ มีขบวนการระบบการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างถูกวิธีและเป็น ประโยชน์สามารถนำผลงานการวิจัยเป็นข้อมูลอ้างอิง การจัดการสังคม และการจัดการน้ำไปแก้ไข ปัญหาของชุมชนจนทำให้ชุมชนจัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ 5

สรุป และวิเคราะห์ผล

การวิจัย การจัดการตนเองกรณีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ของเกษตรกรตำบลกุดปลาคุ อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาข้อมูล เรื่องลักษณะพื้นที่ ภูมิประเทศตำบลกุดปลาคุให้รู้ข้อมูลชุมชนทุกมิติ สักยภาพของแหล่งน้ำ จำนวนแหล่งน้ำ ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำ ระบบการทำการเกษตรของสมาชิกในชุมชน บทเรียนการจัดการน้ำของตำบลกุดปลาคุที่ผ่านมา โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลคือ ทำแบบสอบถามกะทัดรัด แจกให้ทุกครัวเรือน การประชุมกลุ่มย่อย เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการปฏิบัติต่อไป ซึ่งได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาลักษณะพื้นที่ ภูมิประเทศตำบลกุดปลาคุให้รู้ข้อมูลชุมชนทุกมิติ 2) เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งน้ำ จำนวนแหล่งน้ำ ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำ 3) เพื่อศึกษาระบบการทำการเกษตรของสมาชิกในชุมชน 4) เพื่อศึกษาบทเรียนการจัดการน้ำของตำบลกุดปลาคุที่ผ่านมา และ 5) เพื่อหาแนวทางการจัดการตนเองเพื่อการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ของเกษตรกรตำบลกุดปลาคุ ผลการดำเนินงานสามารถสรุปได้ ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

ตำบลกุดปลาคุ อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอมืองอำนาจเจริญ ห่างจากตัวอำเภอมืองและจังหวัดประมาณ 15 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 12 ตารางกิโลเมตรเศษ จากการสำรวจพบว่าตำบลกุดปลาคุ (พ.ศ. 2556) มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 1,331 ครัวเรือน และมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 5,724 คน ในตำบลมีการดำเนินการด้านงานพัฒนาอย่างต่อเนื่องในช่วงปี 2528 จนถึงปัจจุบัน(พ.ศ.2558) ลักษณะพื้นที่ตำบลกุดปลาคุแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะโดยมีความแตกต่างดังนี้ 1.พื้นที่ต้นน้ำ เป็นพื้นที่ดอนสูง มีป่าชุมชน “ป่าโคกห้วยตก” และป่าคอนปู่ตา “เจ้าปู่ลือคำหาญ” ที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ในระหว่าง หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 บ้านกุดปลาคุ, หมู่ที่ 3 บ้านวังแคน ,หมู่ที่ 4 บ้านคำบอน, และหมู่ 12 บ้านกุดน้ำ มีแหล่งน้ำคือ ลำห้วยตาด ต้นน้ำจากป่าโคกห้วยตก หรือโคกถ้ำผักหวาน ไหลผ่าน บ้านกุดปลาคุ หมู่ 1, หมู่ 2 และบ้านกุดน้ำคำ หมู่ 12 ไหลตกลำห้วยยางเหนือ ลำห้วยยาง ต้นน้ำเกิดจากแนวเขตติดต่อตำบลโนนหนามแท่ง 2 แห่ง คือลำห้วยยางเหนือ และลำห้วยยางใต้ ลำห้วยยางเหนือไหลผ่านบ้านวังแคน หมู่ 3 บ้านกุดปลาคุ หมู่ 1 หมู่ 2 และบ้านกุดน้ำคำหมู่ 12 ไหลตกห้วยละโง่งที่บ้านโคกช้างฮ้าย ตำบลนาวัง ร่องหินเหล็กไฟ,ห้วยตะพล,ลำห้วยแซว,ห้วยน้ำลอด(ห้วยตก) ลำห้วยยาง,ลำห้วยปงนอง,ลำห้วยไผ่ ลำห้วยทั้งหมดมีปลายที่ “ลำเซบาย” ลำห้วยยางเหนือมีหมู่บ้านติดลำห้วยที่มีการใช้น้ำเพื่อการเกษตรนอกฤดูกาล เช่นการปลูกผัก,ข้าวโพด,ถั่วแดง,พริกและอื่นๆ คือ บ้านวังแคนหมู่ 3 จำนวน 50 ครัวเรือน บ้านกุดปลาคุ หมู่ 2 จำนวน 30 ครัวเรือน บ้านคำบอนหมู่ 4 จำนวน 20 ครัวเรือน รวม 100 ครัวเรือน 2.พื้นที่กลางน้ำ มีลักษณะลุ่มๆดอนๆ ฤดูฝนก็จะมีน้ำเพื่อการเกษตร พอหน้าแล้งน้ำก็แห้งขอด ไม่สามารถเก็บกักได้ทั้งลำห้วยและบ่อขนาดเล็ก ครอบคลุม หมู่ 5 หมู่ 6 บ้านป่าดิว หมู่ 10 บ้านห้วยร่องคำ และหมู่ 11 บ้านป่าเตย มีลำห้วยยางใต้ ไหลผ่าน หมู่บ้านห้วยร่องคำ หมู่ 10 เป็นพื้นที่ทำไร่ ทำสวนของประชาชนตำบลกุดปลาคุ และ

ตำบลโนนโพธิ์ ส่วนลำห้วยไผ่ ต้นน้ำเกิดจากโคกคำบักดึก ไหลผ่านบ้านป่าดิว หมู่ 5 หมู่ 6 ลำห้วยปงนอง ต้นน้ำเกิดจาก โคกคำบักดึก ไหลผ่านบ้านป่าดิวหมู่ 5 หมู่ 6 และลำเซบาย ต้นน้ำมาจากอำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ดและอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดชัยภูมิ ไหลผ่านบ้านป่าดิว หมู่ 5 หมู่ 6 มีครัวเรือนที่อยู่ติดลำห้วยและใช้น้ำเพื่อการเกษตรนอกฤดูกาล ประมาณ 80 ครัวเรือน 3.พื้นที่ปลายน้ำ มีลักษณะที่ราบลุ่มติดลำเซบาย หน้าฝนจะมีน้ำท่วมซ้ำซากทุกปี พอหน้าแล้งน้ำก็แห้งขอด ไม่สามารถนำน้ำจากลำเซบายขึ้นมาได้ เพราะน้ำลึก ในฤดูฝนช่วงเดือนสิงหาคม ถึงเดือนกันยายน ช่วงที่ข้าวตั้งท้อง น้ำที่ฝนดินน้ำจะเอ่อท่วมที่นา ครั้งหนึ่งเป็นเวลา 5-6 วัน เฉลี่ยปีหนึ่งท่วม 2-3 ครั้ง พื้นที่ที่ได้รับน้ำท่วมเฉลี่ย 6 หมู่บ้าน จำนวนพื้นที่ 3,000 ไร่ ประมาณ 150 ครัวเรือน ครอบคลุมหมู่ 7, หมู่ 8 บ้านนาสีนวน,หมู่ 9 บ้านนาเมือง และหมู่ 11 บ้านป่าเตย บางส่วน มีครัวเรือนติดลำห้วยใช้น้ำนอกฤดูกาล หลังการเก็บเกี่ยวเพื่อทำการเกษตรประมาณ 150 ครัวเรือน คือลำห้วยไผ่ ต้นน้ำเกิดจากโคกคำบักดึก ไหลผ่าน บ้านป่าเตย หมู่ 11 และบ้านนาสีนวนหมู่ 7 หมู่ 8 ไหลตก ลำเซบาย มีลำห้วยปงนอง ต้นน้ำเกิดจาก โคกคำบักดึก ไหลผ่านบ้านนาสีนวนหมู่ 7 หมู่ 8 และบ้านนาเมือง หมู่ 9 ไหลตกลำเซบาย และลำเซบาย ไหลผ่าน บ้านนาสีนวนหมู่ 7 หมู่ 8 บ้านนาเมืองหมู่ 9 และบ้านป่าเตย หมู่ 11 รายละเอียดของทรัพยากรแหล่งน้ำในพื้นที่แยกเป็น ทรัพยากรแหล่งน้ำตามธรรมชาติ แหล่งน้ำที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา ระบบการทำการเกษตร การเกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพ แบบกระแสนิยม ไม่มีหลักการและแนวทางที่ชัดเจน การปลูกพืชตามกระแสนิยมทำให้เกษตรกรต้องพบกับภาวะหนี้สิน เพิ่มขึ้น เนื่องจากปัจจัยการผลิต ที่มีต้นทุนสูงมีหน้าซ้ำ ผลผลิตที่ได้ก็ไม่คุ้มกับทุนที่ลงไป สาเหตุมาจาก ผลผลิตไม่ได้ตามความคาดหวังและสำคัญที่สุดเกษตรกรไม่มีความรู้เชิงวิชาการ ที่จะมาพิสูจน์ได้ว่าความเหมาะสมของพืชกับดินแต่ละชนิดมีความสมดุลกันมากน้อยเท่าไร ดังนั้นระบบการเกษตรจึงต้องมี ขบวนการค้นหาสาเหตุความเหมาะสม ตามบริบทพื้นที่ ที่มีความแตกต่างกัน นำสู่การปฏิบัติการ การจัดการ ทรัพยากรน้ำให้เกิดความเหมาะสมกับทุกๆบริบทที่มีความแตกต่างกัน อันจะทำให้ระบบการทำการเกษตร ของเกษตรกรมีความเหมาะสม และยั่งยืนตลอดไป ปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ที่ผ่านมายัง ไม่มีระบบการจัดการน้ำให้เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ ช่วงหน้าฝน น้ำหลากพื้นที่ต้นน้ำก็ไม่สามารถกักเก็บ น้ำไว้ได้ ส่วนพื้นที่กลางน้ำ ในฤดูน้ำหลากก็มีความอุดมสมบูรณ์ในช่วงฤดูกาลเท่านั้น เกษตรไม่สามารถจะ กักน้ำไว้เพื่อทำการเกษตรหลังฤดูเก็บเกี่ยว การจัดการน้ำที่ผ่านมา รวมถึงหาแนวทางการจัดการน้ำเพื่อ การเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ในตำบลกุดปลาคุง เป็นเป้าหมายในการดำเนินการวิจัย มีน้ำเพียงพอ และเหมาะสมกับการเกษตรในแต่ละลักษณะพื้นที่ภายใต้ระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสม รวมถึงผลผลิต ทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้น สถานการณ์ปัญหาของพื้นที่และแนวทางในการทดลองปฏิบัติการ

สถานการณ์ในอดีตที่เกิดขึ้นในชุมชนกุดปลาคุง กล่าวคือ มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ จำนวน ประชากรไม่มาก ทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ วิถีชุมชนเพาะปลูกเพื่อเลี้ยงชีพ แต่ในปัจจุบันแหล่งน้ำ และปริมาณน้ำไม่เพียงพอ การใช้น้ำและการปลูกพืชไม่สอดคล้องกัน ลักษณะพื้นที่ไม่เหมาะสมกับการ ปลูกพืช การปลูกพืชเชิงเศรษฐกิจ จากที่กล่าวมาชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือ ทรัพยากรป่าไม้ ลดลง แหล่งน้ำธรรมชาติตื้นเขิน ประชากรเพิ่มมากขึ้น วัฒนธรรมประเพณีเปลี่ยนแปลง เครื่องมือที่ใช้ใน การดำเนินการทางการเกษตรเป็นแบบเทคโนโลยีใหม่ มีภาระหนี้สิน นโยบายไม่สอดคล้องกับชุมชน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ผลกระทบทางด้านบวก มีการขุดสระน้ำมากขึ้น งบประมาณของรัฐลงชุมชนมากขึ้น มีกลุ่มองค์กรในชุมชนค่อนข้างมาก เกษตรกรเข้าสู่แหล่งทุนได้ง่ายขึ้น ผลกระทบทางด้านลบ พื้นที่ในการขุดแหล่งน้ำไม่เหมาะสม ทำให้หาประโยชน์จากแหล่งน้ำได้น้อย (เก็บกักน้ำได้น้อย) งบประมาณและนโยบายไม่สอดคล้องกับการประกอบอาชีพ เกษตรกรเกิดหนี้สินมากมาย จากผลที่เกิดขึ้น ชุมชนมีการวิเคราะห์หาจุดแข็งและจุดอ่อนเพื่อเป็นแนวในการกำหนดแนวทางการทำงาน กล่าวคือ จุดแข็ง มีธรรมเนียมและองค์กรหลักในการดำเนินงาน การดำเนินงานภายใต้กรอบกติกาของสังคม มีเวทีพูดคุยอย่างต่อเนื่อง มีกลไกในการดำเนินงานทุกภาคส่วน มีข้อมูลครบถ้วนทุกด้าน มีการสรุปวิเคราะห์ จุดอ่อน ระบบกลุ่มล้มเหลว ขาดการมีส่วนร่วม ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า เหลือน้อย ขาดการวางแผน เกิดการอพยพแรงงาน เกษตรในพื้นที่ขาดการสรุปบทเรียน

โดยจากการศึกษาข้อมูลของทีมวิจัยนั้นได้ร่วมกันชี้ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ คือ

1. ปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ที่ผ่านมายังไม่มีระบบการจัดการน้ำให้เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ ช่วงหน้าฝน น้ำหลากพื้นที่ต้นน้ำก็ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้

2. ปัญหาในเชิงพื้นที่ กล่าวคือ

1) พื้นที่ต้นน้ำ แหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร

2) พื้นที่กลางน้ำ ในฤดูน้ำหลากก็มีความอุดมสมบูรณ์ในช่วงฤดูกาลเท่านั้น เกษตรไม่สามารถจะกักน้ำไว้พื้นที่ทำการเกษตรหลังฤดูเก็บเกี่ยว การจัดการน้ำที่ผ่านมารวมถึงหาแนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ในตำบลกุปลาดุก

3) พื้นที่ปลายน้ำ น้ำท่วมพื้นที่การเกษตร ส่งผลต่อพื้นที่ทางการเกษตร โดยเฉพาะพื้นที่นาข้าวเสียหาย

ซึ่งทางออกหรือแนวทางในการขับเคลื่อนเรื่องการจัดการตนเองในการจัดการน้ำของตำบลกุปลาดุก ทีมวิจัยและชุมชนได้ร่วมกันวางแผนเป็นแนวทางดังนี้

1. การพัฒนาระบบข้อมูลเรื่องข้อมูลแหล่งน้ำ ต.กุปลาดุก อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ โดยการสรุปแหล่งน้ำที่มีอยู่ของแต่ละพื้นที่ คือ บ่อน้ำขนาดใหญ่ บ่อน้ำขนาดกลาง บ่อน้ำขนาดเล็ก ฝาย บ่อบาดาล ลำห้วย และแหล่งน้ำธรรมชาติในลักษณะอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อนำเสนอต่อหน่วยงานหรือองค์กรด้านการจัดการน้ำ ทั้งโครงการในระดับหมู่บ้านและในระดับตำบลต่อไป

2. การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่

2.1 การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ต้นน้ำ ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ ครอบครั้ว หมูพื้นบ้าน, เป็ด, ไก่ พื้นบ้าน ปลูกพืชที่ทนต่อความแห้งแล้ง หรือพืชที่ต้องการน้ำน้อย เช่น ข้าวเบา อ้อย, มันสำปะหลัง หลังฤดูเก็บเกี่ยว พืชผักสวนครัว และถั่วพราง เป็นพืชที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับทุกฤดูกาล บ่อบาดาลน่าจะเหมาะสมกับพื้นที่

2.2 การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่กลางน้ำ ได้แก่ การปลูกข้าวนาปี ปลูกพืชทั่วไป พืชไร่, พืชสวน, พืชผักสวนครัว และการเลี้ยงสัตว์ แหล่งน้ำที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ ได้แก่ บ่อสระน้ำขนาด 1,260 คิว หรือแถมถึง

2.3 การทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ที่ปลายน้ำ ได้แก่ การปลูกข้าวนาปี (พันธุ์ที่มีความแข็งแรงทนต่อสภาวะน้ำท่วม) การเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชระยะสั้นหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวนาปี หรือหลังน้ำท่วม เช่น พืชไร่ มันสำปะหลัง มะนาว ปาล์มน้ำมัน ขิงพารา อ้อย พืชผักสวนครัว ข้าวโพดพันธุ์เบา เลี้ยงสัตว์ หมู เป็ด ไก่ แหล่งน้ำที่เหมาะสม ผันน้ำจากลำเซบาย บ่อน้ำ ผิวดินขนาดใหญ่ บ่อบาดาล และ บ่อน้ำขนาด 1,260 ลบ.ม.

และผลจากการดำเนินการวิจัย ทำให้ได้ผลดังนี้ ผลในเชิงข้อมูล คือ ข้อมูลลักษณะพื้นที่ ภูมิประเทศศักยภาพของแหล่งน้ำ จำนวนแหล่งน้ำ ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำ ระบบเกษตรของสมาชิกในชุมชน บทเรียนการจัดการน้ำของตำบลกุดปลาทุคที่ผ่านมา ในเชิงการพัฒนา จิตวิญญาณประชาชนในความสำนึก ร่วม จนเกิดตำบลจัดการตนเอง ตำบลกุดปลาทุค อย่างเป็นรูปธรรมที่มาจากผลงานการวิจัย การเรียนรู้ ขบวนการการทำงาน และขั้นตอนกระบวนการทำงานรูปแบบงานวิจัยทั้งในชุมชน และภายนอก ข้อมูล ปัญหาและสาเหตุของปัญหาทุกมิติที่เป็นจริง สามารถนำข้อมูลจัดแผนการพัฒนาการจัดการทรัพยากรน้ำให้ เกิดประโยชน์ต่อชุมชนได้ มีนักวิจัยรุ่นใหม่เพื่อขยายผลงานและมีแผนงานที่จะค้นหาตัวการปัญหาอื่นต่อไป อย่างมี ประสิทธิภาพ มีขบวนการระบบการจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างถูกวิธีและเป็น ประโยชน์สามารถนำผลงานการวิจัยเป็นข้อมูลอ้างอิง การจัดการสังคม และการจัดการน้ำไปแก้ไข ปัญหา ของชุมชนจนทำให้ชุมชนจัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การดำเนินการวิจัยการจัดการตนเองกรณีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ ของเกษตรกรตำบลกุดปลาทุค มีแนวทางในการขับเคลื่อนเรื่องการจัดการตนเอง คือ การพัฒนาระบบข้อมูล เรื่องข้อมูลแหล่งน้ำ ที่นำเสนอข้อมูลในเรื่อง ข้อมูลลักษณะพื้นที่ ภูมิประเทศศักยภาพของแหล่งน้ำ จำนวน แหล่งน้ำ ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำ ระบบเกษตรของสมาชิกในชุมชน บทเรียนการจัดการน้ำของตำบลกุดปลา ทุคที่ผ่านมา และการทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำและลักษณะพื้นที่ รวมถึงจุดแข็งของพื้นที่ในการ ดำเนินการด้านการพัฒนา มีธรรมนูญและองค์กรหลักในการดำเนินงาน การดำเนินงานภายใต้กรอบกติกา ของสังคม มีเวทีพูดคุยอย่างต่อเนื่อง มีกลไกในการดำเนินงานทุกภาคส่วน มีข้อมูลครบถ้วนทุกด้าน มีการ สรุปรวเคราะห์สถานการณ์และข้อมูลในแต่ละประเด็นปัญหาเป็นระยะ ซึ่งจากที่กล่าวมานั้น ถือเป็นปัจจัย สร้างสรรค์ที่ขาดไม่ได้สำหรับการสร้างระบบการพึ่งตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ กาญจนา แก้วเทพ และ กนก สักดิ์ แก้วเทพ (2530 : 110-2111)

1) จิตสำนึกและความตื่นตัว(Awareness) ให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองที่ว่า “คนจนสามารถช่วยตัวเองพร้อมๆ กับช่วยเหลือผู้อื่นได้”

2) การจัดตั้งองค์กร การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ใช่เรื่องเฉพาะตัวบุคคล (Individual) แต่เป็นการทำ กิจกรรมร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน

3) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม สมาชิกต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกขั้นตอน

4) การสำแดง (Manifestation) ศักยภาพของกลุ่ม สามารถแสดงออกได้ 2 ทาง คือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) เป็นการแสดงพลังสามัคคีภายในกลุ่ม เพื่อลดการพึ่งพาหรือการถูกเอาเปรียบจากภายนอกและการต่อรองกับภายนอก (Bargaining Power) เป็นการแสดงพลังที่มีอยู่ด้วยการต่อรองกับภายนอกกลุ่ม ทั้งทางด้านราคา หรือบริการ และเพื่อรักษาความเป็นอิสระของกลุ่ม ซึ่งการแสดงพลังของกลุ่มทั้ง 2 วิธีนี้จะต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

รวมถึงแนวทางที่เกิดขึ้นนั้นได้สอดคล้องกับ (มิ่งสรรพ, 2538) ในการจัดสรรน้ำ

1. การประเมินความเสี่ยง
2. การพัฒนาปรับปรุงและฟื้นฟูแหล่งน้ำ
3. การจัดสรรทรัพยากรน้ำระหว่างผู้ใช้น้ำ
4. การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำและการชลประทาน
5. การจัดทำแผนแม่บทโครงสร้างพื้นฐานด้านทรัพยากรน้ำและการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ
6. การให้ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรมีการบรรจุ

หลักสูตรความรู้เรื่องน้ำในทุกระดับการ

จากแนวทางในการดำเนินการนั้นสภาพปัญหาที่ทำให้เกิดแนวทางเรื่องการจัดการน้ำ ซึ่งจากการวิจัยการจัดการน้ำของชุมชนที่ผ่านมาไม่มีระบบในการจัดการ ต่างคนต่างทำยังไม่มีการจัดการที่เหมาะสม ปัญหาในเชิงพื้นที่ พื้นที่ลุ่ม น้ำท่วมพื้นที่การเกษตร ส่งผลต่อพื้นที่ทางการเกษตรโดยเฉพาะพื้นที่นาข้าวเสียหาย พื้นที่ดอน แห้งแล้งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร โดยจากการศึกษาข้อมูลของทีมวิจัยนั้นได้ร่วมกันชี้ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ คือ

1. ปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ที่ผ่านมายังไม่มีระบบการจัดการน้ำให้เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ ช่วงหน้าฝน น้ำหลากพื้นที่ต้นน้ำก็ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้
2. ปัญหาในเชิงพื้นที่ กล่าวคือ
 - 1) พื้นที่ต้นน้ำ แห้งแล้งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร
 - 2) พื้นที่กลางน้ำ ในฤดูน้ำหลากก็มีความอุดมสมบูรณ์ในช่วงฤดูกาลเท่านั้น เกษตรไม่สามารถจะกักน้ำไว้พื้นที่ทำการเกษตรหลังฤดูเก็บเกี่ยว การจัดการน้ำที่ผ่านมา รวมถึงหาแนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ในตำบลกุดปลาคุง
 - 3) พื้นที่ปลายน้ำ น้ำท่วมพื้นที่การเกษตร ส่งผลต่อพื้นที่ทางการเกษตรโดยเฉพาะพื้นที่นาข้าวเสียหาย

โดยปัญหาการจัดการน้ำ ของพื้นที่กุดปลาคุงสอดคล้องกับ (มิ่งสรรพ, 2538) ประเด็นปัญหาของการจัดการน้ำในภาวะขาดแคลนน้ำ ได้แก่

1. การเปิดให้เข้าถึงการใช้น้ำได้โดยเสรีและขาดกติกาการจัดการน้ำ
2. ความไม่มีเอกภาพ การไม่ให้ความสำคัญ และความไม่มั่นคงของนโยบายเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ
3. การไม่ได้ดำเนินการจัดการด้านอุปสงค์ (Demand Management)
4. การวิเคราะห์สถานการณ์น้ำขาดการเชื่อมโยงข้อมูลและไม่เป็นองค์รวม

5. การเปลี่ยนแปลงไปของความต้องการใช้น้ำและการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำของประชาชน

5.3 ผลที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัย

5.3.1 ผลที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัย

1. ได้กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ทุกภาคส่วน บ้าน, วัด, โรงเรียน, รพสต., และหน่วยงานอื่นๆ
2. ได้เรียนรู้ขบวนการงานวิจัยที่มีขั้นตอนการทำงาน
 - การวางแผนงานอย่างเป็นระบบ
 - ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือสอดคล้องกับวิถีชุมชนในการค้นหาความจริง
 - การสรุปข้อมูล, การนำข้อมูลมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ และการทดลอง
 - การนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เป็นสภาพปัญหา และการเอาพื้นที่เป็นที่ตั้ง เอาปัญหาต่างๆเป็นประเด็น และนำมาเป็นแผนการแก้ไขอย่างเป็นระบบ
3. ได้ฐานข้อมูลของตำบลทุกมิติ และสามารถนำข้อมูลเป็นแผนพัฒนาขององค์กรหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง
4. เป็นที่ยอมรับขององค์กร หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชน
5. ทีมงานเกิดความรัก สามัคคี เป็นทีมงานที่มีศักยภาพ และเชื่อมั่นในทีมงาน องค์กร
6. มีแนวทางแก้ไขปัญหาคือที่เหมาะสม เช่น ได้รู้เรื่องการปลูกป่าล้มซึ่งไม่เหมาะสมกับน้ำและดิน
7. ได้รู้ข้อมูลแหล่งน้ำ ลักษณะพื้นที่ ดิน พืชที่เหมาะสมกับดิน
8. เกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม เนื่องจากใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน ผู้นำมาโดยตำแหน่งสภาองค์กรชุมชน มีการบอกกล่าวให้คนในชุมชนได้รับรู้ผ่านการลงไปบอกตามครัวเรือน นำข้อมูลไปพูดให้คนในชุมชนได้รับรู้ ส่งผลให้คนในชุมชนรับรู้ข้อมูลร่วมกัน

5.3.2 ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน

1. ได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆด้วยตนเองอย่างภาคภูมิใจ
2. เกิดสำนึกรักชุมชนจากการรับทราบข้อมูลจากกระบวนการทำงานด้วยตนเองอย่างภาคภูมิใจ
3. ได้เพื่อนใหม่ที่เข้าใจอย่างยั่งยืน
4. ได้แนวคิดว่ารู้แนวทางการพัฒนาชุมชนที่มีฐานข้อมูลอย่างชัดเจน
5. ได้ความรัก สามัคคี และการให้ซึ่งกันและกัน
6. ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน
7. เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนอื่น หน่วยงาน, องค์กรต่างๆอย่างภาคภูมิใจ

8. งานวิจัยเราต้องเข้าใจว่า เราต้องจัดการตนเองได้ เช่น การทำฝ่ายเพื่อการเกษตรในครัวเรือน ไม่ใช่การคิดใหญ่ทำเพื่อให้คนอื่นเขามาสร้างฝ่ายให้

5.3.3 ผลที่เกิดขึ้นกับหน่วยงาน

1. เข้าถึงปัญหาของชุมชน
2. ได้ร่วมกิจกรรมกระบวนการกับ ทีมวิจัย และชุมชน ด้วยความผูกพันอย่างจริงจัง
3. สามารถเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ บทบาทหน้าที่ ของหน่วยงานต่อชุมชน และทีมงานวิจัยได้รับรู้
4. ได้เพื่อนใหม่ที่เข้าใจกระบวนการทำงาน และข้อจำกัดของหน่วยงาน
5. สามารถสนับสนุนงบประมาณต่อการพัฒนาชุมชน ทีมงานวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพ
6. ได้แผนพัฒนา ทั้งระยะเร่งด่วน ,สั้น และระยะยาวที่สอดคล้อง ต่อศักยภาพของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

7. ประหยัดงบประมาณ ไม่สิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ

5.3.4 ผลที่เกิดขึ้นกับสภาองค์กรชุมชนตำบล

1. มีเวทีแลกเปลี่ยนถึขึ้นและได้แลกเปลี่ยนกับภาคที่หลากหลาย
2. เกิดกระบวนการ และการทำงานอย่างมีขั้นตอน
3. รับรู้สิ่งใหม่ๆจากภายนอก
 - หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง ระเบียบและขอบเขตการดำเนินงานของแต่ละหน่วยงาน
 - ได้รู้จักภาคี ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างถ่องแท้
 - รู้จักแหล่งความรู้ , งบประมาณ และการเข้าถึงแหล่งทุน
 - พัฒนาการองค์กรสู่ความเข้มแข็ง
 - องค์กรมีความภูมิใจ และเชื่อมั่น ในตัวองค์กร อย่างมีศักดิ์ศรี และมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

4. หน่วยงาน องค์กร และชุมชน ให้ความเชื่อมั่น เชื่อถือในกระบวนการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชน

5. มีองค์ความรู้เป็นของตนเอง และเป็นแหล่งเรียนรู้ ที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้สู่สังคมที่จะพัฒนาได้

6. มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในองค์กร

5.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินโครงการ

1. การที่หน่วยงานราชการให้ข้อมูลในการสนับสนุนการทำงานวิจัย เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน และสำนักงานพัฒนาที่ดิน สนับสนุนเรื่องข้อมูลและความคิด การขอข้อมูลจากพัฒนาที่ดิน
2. การทำงานเป็นขั้นตอน คือ ประชุมทีมวิจัยมีอย่างหลากหลาย ตัวแทนแต่ละหมู่บ้านเข้าร่วมกัน เกิดองค์ความรู้เกิดความสามัคคี การประชุมไม่เฉพาะว่าประชุมในโครงการวิจัยเท่านั้นเราประชุมผ่านกิจกรรมอื่นด้วย ประชุมครั้งเดียวแต่ได้หลายงาน ไม่ได้ประชุมงานใดงานหนึ่งโดยเฉพาะ
3. การทำกิจกรรมต่าง ๆ นั้น จะมีการจัดทำสรุปกิจกรรม ทำรายงาน ส่งผลให้ได้องค์ความรู้ขึ้นมา ในการประชุมจะมีการวิเคราะห์งานว่าการทำงานที่ผ่านมาได้ผลอย่างไร ทั้งนี้ในการประชมนั้น ประธานต้องทำหน้าที่ในการควบคุมให้คนที่เข้าร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็นมากที่สุด
4. การเก็บข้อมูลทำแผนที่ สำรวจแหล่งน้ำ วิธีการจัดการน้ำการเก็บข้อมูลทำให้ได้องค์ความรู้ที่ได้จากชุมชนออกมา
5. ทีมงานมีการบูรณาการ มีการรวมตัวกันดี มีตัวแทนครบทุกหมู่บ้าน
6. พื้นที่มีทุนทางสังคม มีปราชญ์ชาวบ้าน มีผู้นำ มีเยาวชน มีฐานงานป่าชุมชน
7. งบต.อนุมัติงบ 40,000 บาท เพื่อทำงานวิจัยเพื่อสำรวจความหลากหลายภายใต้ต้นยางนา โดยทำควบคู่ไปกับงานวิจัยใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

5.5 ปัญหาอุปสรรค

1. การไม่เข้าใจในการดำเนินงานวิจัยของนักวิจัย ทั้งในวิธีการทำงาน และการศึกษาข้อมูล แต่ช่วงหลังสามารถที่เรียนรู้และปรับแนวทางการทำงานได้
2. การจัดทำเอกสาร ซึ่งนักวิจัยโดยมากจะเป็นคนวัยกลางคนไปถึงสูงอายุ ซึ่งมีข้อจำกัดในเรื่องของการเรียบเรียงเอกสารหรือรายงาน

5.6 ข้อเสนอแนะ

1. ควรส่งข้อมูลที่ได้อจากการวิจัยในพื้นที่ตำบลกุดปลาตุกให้กับหน่วยงานด้านการจัดการน้ำ เช่น กรมชลประทาน เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาเรื่องการจัดการน้ำร่วมกัน
2. มีการรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยของทั้ง 6 พื้นที่วิจัยในจังหวัดอำนาจเจริญ แล้วนำเสนอบทเรียน และรูปธรรมที่เกิดจากการทำงานให้พื้นที่อื่นของกระบวนจังหวัดอำนาจเจริญได้รับทราบเพื่อที่จะได้สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในแต่ละพื้นที่ต่อไป

บรรณานุกรม

- กมล พรหมสำลี และคณะ. การศึกษารูปแบบการจัดการน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัดให้มีประสิทธิภาพสูงสุด กรณี
บ้านผาชัน ตำบลลำโรง อำเภอโศก จังหวัดอุบลราชธานี. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
บิณ คงทน และคณะ. การศึกษารูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในระดับครอบครัวที่เหมาะสมของ
บ้านนาห้าง ตำบลลำโรง อำเภอโศก จังหวัดอุบลราชธานี. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
สมัย เหล่ามา และคณะ. แนวทางการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคของชุมชนบ้านโนนศาลา
ตำบลลำโรง อำเภอโศก จังหวัดอุบลราชธานี. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ. 2544. โครงการแผนนโยบายการจัดการน้ำสำหรับประเทศไทย เล่ม 1.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
มิ่งสรรพ ขาวสะอาด. 2538. ภาพรวมของปัญหาการจัดการน้ำในประเทศไทย ใน มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และ
อดิสร อิศรางกูร ณ อยุธยา บรรณาธิการ.
ปัญหาการจัดการและความขัดแย้งเรื่องน้ำ การสำรวจพรมแดนแห่งความรู้กรุงเทพฯ:
ฝ่ายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
Stockholm Environment Institute. 1997. Comprehensive Assessment of the Freshwater Resources of the
World.
UN/UNDP/UNEP/FAO/UNESCO/WMO/WB/WHO/UNIDO. Stockholm Environment Institute/World
Meteorological Organization.
<http://prp.trf.or.th/trf-policy->
http://www.thaigoodview.com/library/studentshow/2549/m6/sri10/the_king_and_technology/ka-set_2.htm

ภาคผนวก

ประวัตินักวิจัย

ที่	ชื่อ สกุด	หมายเลขประชาชน	อายุ	ที่อยู่	อาชีพ	วุฒิการศึกษา	ตำแหน่ง / ประสบการณ์	เบอร์โทร
1	นายศตพร ศรีสุวรรณ	3341600451006	59	50 ม.12	เกษตรกร	ป.4	ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบล	08-7072 1836
2	นายอุบล นวลขาว	3341600238850		1 ม.9	เกษตรกร	ม.ปลาย	รองประธานสภาองค์กรชุมชน	
3	นางรำไพ บุญเรือง	3341600451031		164 ม.12	เกษตรกร	ม.ต้น	ประธานกลุ่มพัฒนาสตรีตำบล	
4	นายทอง กองพันธ์	3341600299352		59 ม.1	เกษตรกร	ป.4	กรรมการป่าชุมชน	
5	นายจำลอง พิลาทอง	3341600580591		201 ม.1	เกษตรกร	ม.ปลาย	ผู้ใหญ่บ้าน	
6	นางสาวอรอน สันธิเสน	3341600296248		4 ม.1	เกษตรกร	ม.ปลาย	อสม.	
7	นายสมชาย เผ่าศรี	3341601085496	44	204 ม.2	เกษตรกร	ม.ปลาย	ผู้ใหญ่บ้าน	
8	นายจำเริญ สันธิเสน	3341601086573	47	88 ม.2	เกษตรกร	ม.ปลาย	รองประธานสภา อบต.	
9	นายบุญมี หงษา	3341600456253	47	ม.3	เกษตรกร	ม.ปลาย	ประชนสภา อบต.กุดปลาคุก	08-7868 4093
10	นายเสวียน ทองเสริม	3341600621041	54	ม.3	เกษตรกร	ม.ต้น	ผู้ใหญ่บ้าน	08-2164 7973
11	นายสมาน แคนศิลา	3341600457772	56	ม.3	เกษตรกร	ม.ปลาย	ผช.ผู้ใหญ่บ้าน	08-4324 2182
12	นายสุพัฒน์ ห่มั่นหินลาด	3400101334347	45	ม.4	เกษตรกร	ม.ปลาย	ผู้ใหญ่บ้าน	
13	นายบุญเรือง เข่นใจ	3490200361865	58	ม.4	เกษตรกร	ม.ต้น	สมาชิกสภา อบต.กุดปลาคุก	
14	นางสุวันทา ขวัญทอง	3341800418827	35	ม.4	เกษตรกร	ม.ต้น	ผช.ผู้ใหญ่บ้าน	
15	นายวิเวก เผ่าพวง	3341600229664		ม.5	เกษตรกร	ม.ต้น	ผช.ผู้ใหญ่บ้าน	08-7875 8647
16	นายสมัคร วรวงศ์	3341600224603		ม.5	เกษตรกร	ป.4	คณะทำงานกองบุญไทบ้าน	08-2150 6967
17	นายวิฑูรย์ อรศรี	3341600224603		ม.5	เกษตรกร	ปวช.เกษตร	หมอดินอาสา	08-1593 4493

18	นายฉลาด ศาลารมย์	3341600226218	45	ม.5	เกษตรกร	ม.ปลาย	ผู้ใหญบ้าน	08-9991 7884
19	นายสุวิทย์ สุภังค์	3341600230184	39	ม.6	เกษตรกร	ม.ปลาย	อสม.	
20	นางสาวจันทรา ธรรมชาติ	2370100000782	32	29 ม.6	เกษตรกร	ม.ปลาย	เลขานุการกลุ่มพัฒนาสตรีตำบล	
21	นายธีรเมธ อรศรี	3341600232142	53	ม.7	เกษตรกร	ม.ต้น	ผู้ใหญบ้าน	08-5634 8991
22	นางธัญญลักษณ์ ผลทอง	3341600235796	43	ม.7	เกษตรกร	ม.ต้น	อสม.	
23	นายวรวิทย์ กาญจนีย์	3350800370815	32	ม.7	เกษตรกร	ม.ปลาย	ผช.ผู้ใหญบ้าน	08-5778 7251
24	นายฉลาด อุ้นทอง	3470500117374	50	ม.8	เกษตรกร	ม.ปลาย	อาสาสมัครพัฒนาสังคม ตำบล	08-49604995
25	นายประสิทธิ์ บุญรำไพ	3341600237055	47	ม.8	เกษตรกร	ม.ปลาย	ส.อบต.	08-99491859
26	นางเดือนฉาย นามสุขา	3440100113762	38	ม.8	เกษตรกร	ม.ต้น	คณะทำงานกองบุญไทบ้าน	08-5633 0293
27	นายละม้าย จรูญกุล	3341600239317	52	43 ม.9	เกษตรกร	ม.ต้น	ผู้ใหญบ้าน	08-1063 8287
28	นายประคอง ไชยนา	3341600238931	49	44 ม.9	เกษตรกร	ม.ต้น	ส.อบต.	08-7101 4732
29	นายบุญมี ฤทธิสร	3401000030670	45	5 ม.9	เกษตรกร	ม.ต้น	ผช.ผู้ใหญบ้าน	
30	นายสปอร์ต อินทรีย์	3320800426853	42	19 ม.10	เกษตรกร	ม.ปลาย	ผู้ใหญบ้าน	
31	นางบัวกัน มุกดา	5341600025500	35	140 ม. 10	เกษตรกร	ม.ต้น	สมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบล	
32	นางจุม รักไทย	3341600707299	36	4 ม. 10	เกษตรกร	ม.ต้น	สมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบล	
33	นายสมยศ ไชยเอก	3341600226380	54	ม.11	เกษตรกร	ม.ต้น	ผู้ใหญบ้าน	
34	นางลุนนี สุภังค์	5341600125318	32	ม.11	เกษตรกร	ม.ต้น	สมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบล	
35	นายชรินทร์ จิตรักษ์	3341600230816	35	ม.11	เกษตรกร	ม.ปลาย	สมาชิกสภา อบต.	
36	นายศักดิ์สิน ศรีสุวรรณ	3341600451049	49	17 ม.12	เกษตรกร	ม.ปลาย	อสม.	08-5780 4542
37	นายนเรศ สร้อยแก้ว	3341600452959	40	112 ม.12	เกษตรกร	ม.ปลาย	แพทย์ประจำตำบล	08-0154 7850

38	นายบุญลักษ์ เนินผา	3341601350564	61	ม.12	เกษตรกร	ป.4	กรรมการป่าชุมชน	
39	นายฉัฐพล ศรีสุวรรณ	3341600451481	18	166 ม.12	เกษตรกร	ม.ปลาย	ประธานเครือข่ายเยาวชน	
40	เด็กหญิงอารีสา บุญเรือง	1100703645606	12	164 ม. 12	เกษตรกร	ป.6	ยุวเกษตรกร	

ที่ปรึกษา

ที่	ชื่อ สกุล	ที่อยู่	อาชีพ	วุฒิการศึกษา	ตำแหน่ง / ประสบการณ์	เบอร์โทร
1	เจ้าอธิการประภาส ขโสทรโร เจ้าคณะตำบลกุดปลาตุก	วัดหัวขร่งคำ		ป.ตรี	เจ้าคณะตำบลกุดปลาตุก	
2	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกุดปลาตุก	อบต.	การเมืองท้องถิ่น	ปวส.	นายก อบต.กุดปลาตุก	
3	กำนันตำบลกุดปลาตุก	ม. 8	เกษตรกร	ม.ปลาย	กำนันตำบลกุดปลาตุก	
4	ผอ.โรงเรียนบ้านกุดปลาตุก		ราชการครู	ป.ตรี	บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน	
5	ผอ.โรงเรียนบ้านวังแคน		ราชการครู	ป.โท	บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน	
6	ผอ.โรงเรียนบ้านป่าดัวป่าเตย		ราชการครู	ป.โท	บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน	
7	ผอ.โรงเรียนบ้านนาสีนวน		ราชการครู	ป.โท	บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน	
8	ผอ.โรงเรียนบ้านนาเมือง		ราชการครู	ป.โท	บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน	
9	ผอ.โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลกุดปลาตุก		ราชการ รพสต.	ป.ตรี	บริหาร รพสต.	
10	ผอ.โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านนาสีนวน		ราชการ รพสต.	ป.ตรี	บริหาร รพสต.	

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ส่วนที่ 1 การใช้ประโยชน์ที่ดิน ขนาดการถือครอง กรรมสิทธิ์ และเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน

แปลง ที่	เนื้อที่ (ไร่)	การใช้ประโยชน์								เอกสาร สิทธิ์	สิทธิ การถือ ครอง
		นา	พืชไร่	ไม้ผล	ยางพารา	ปาล์ม	สวนป่า	แหล่ง น้ำ	อื่นๆ ระบุ		
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											

ประเภทเอกสารสิทธิ์ (1) ไม่มีเอกสารสิทธิ์ (2) สก.1 (3) นส.3 (4) โฉนด (5) สปก. (6) อื่นๆ ระบุ สิทธิ
การถือครอง(1) อาศัยทำกินอยู่กับบิดา-มารดา (2) เกษตรกรผู้เช่าทั้งหมด (3) เกษตรกรผู้เช่าเพียงบางส่วน
(4) เกษตรกรไร้ที่ดินทำกิน (5) เป็นของตนเอง

ผลผลิตทางการเกษตรกรรม และปศุสัตว์

กิจกรรมการผลิต	ขนาดเนื้อที่ (ไร่)	ผลผลิต (กก./ปี)	ราคาขาย (บาท/กก.)
1.นาข้าว			
2.พืชไร่ ระบุ			
1.1			
1.2			
1.3			
3.ไม้ผล ระบุ			
1.1			
1.2			
1.3			
4.ยางพารา			
5.ปาล์ม			
6.สวนป่า			
7.ประมง/เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ			

ส่วนที่ 3 ทรัพย์สิน

9. ประเภทปัญหาที่ดิน (ตอบได้ ✓ ได้หลายข้อตามจริง)

☐ ไม่มีที่ดินทำกิน	☐ ที่ดินทำกินไม่มีเอกสารสิทธิ์
☐ ไม่มีที่อยู่อาศัย	☐ ที่อยู่อาศัยไม่มีเอกสารสิทธิ์
☐ ถูกไล่ที่	

10. ที่ดินสำหรับประกอบอาชีพทางการเกษตร จำนวน.....ไร่,งาน,ตรว.

10.1.เป็นของตนเอง จำนวน.....ไร่,งาน,ตรว.

- มีเอกสารสิทธิโฉนด นส.3 จำนวน.....ไร่,งาน,ตรว.

- เป็นที่ สปก. จำนวน.....ไร่,งาน,ตรว.

- เป็นที่มีเอกสารสิทธิ์อื่นๆ จำนวน.....ไร่,งาน,ตรว.

- เป็นที่ ไม่มีเอกสารสิทธิ์ จำนวน.....ไร่,งาน,ตรว.

ลงชื่อ (ผู้สัมภาษณ์)

วันที่/...../2557

เวลาสัมภาษณ์ น. ถึง น

ลงชื่อ (ผู้ตรวจ)

วันที่/...../2557

บันทึกข้อตกลง

ผู้ปฏิบัติการทดลองการค้นหาความจริง โครงการ การจัดการตนเองกรณีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่
เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ของเกษตรกรตำบลกุคปลาตุก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

ข้าพเจ้า นายบุญเรือง เย็นใจ อยู่บ้านเลขที่.....หมู่ที่ 4 ตำบลกุคปลาตุก อ.เมือง จ.
อำนาจเจริญ ตามบันทึกข้อตกลง ในฐานะ อาสาสมัคร ทีมวิจัย ผู้ทดลองการจัดการน้ำ โครงการ การ
จัดการตนเองกรณีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ของเกษตรกรตำบลกุคปลาตุก
อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ไซนคั่นน้ำ โดยมีทีมงานร่วมบันทึกการปฏิบัติการ ตามลำดับขั้นตอน
ขบวนการ การทำวิจัยดังนี้..

1. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....
2. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....
3. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....
4. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....
5. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....
6. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....
7. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....
8. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....
9. บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....

ข้าพเจ้า ทั้ง 9 คน ตามรายชื่อที่ให้ไว้ สัญญาว่า จะดำเนินการตามกระบวนการและขั้นตอนที่
โครงการกำหนด โดยจะมีการบันทึกขบวนการดำเนินงานและกรณีเกิดการเปลี่ยนแปลงผลการดำเนินงาน
ทุกขั้นตอน อย่างน้อยเดือนละ 3 ครั้ง โดยจะรายงานผลการดำเนินงาน ต่อคณะทำงานโครงการฯในวัน
ประชุมด้วยวิธีการนำเสนอ และการบันทึกเอกสารเป็นลายลักษณ์อักษรตามแบบรายงานความก้าวหน้า
ของโครงการ เพื่อบันทึกเป็นชิ้นงานของผลการวิจัยตามกิจกรรมที่โครงการกำหนด พวกข้าพเจ้าทั้งหลาย
จึงลงนามไว้เพื่อเป็นหลักฐาน

ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง
(.....) (.....)

ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง
(.....) (.....)

ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง
(.....)

ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง
(.....)

ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง
(.....)

ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง
(.....)

ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง
(.....)

ลงชื่อผู้ร่วมทดลอง
(.....)

ลงชื่อพยาน
(.....)

ลงชื่อพยาน
(.....)